

ISSN 2075-4205

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



STUDIA
GERMANICA ET ROMANICA

ІНОЗЕМНІ МОВИ
ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Том 9 Номер 1 (25) 2012

ДОНЕЦЬК

Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література.
Методика викладання: [науковий журнал / голов. ред. В.Д. Каліущенко]. —
Донецьк : ДонНУ, 2012. — Т. 9. — № 1 (25). — 175 с.

*Друкується за ухвалою вченої ради
Донецького національного університету
Протокол № 2 від 24 лютого 2012 року*

У журналі висвітлюються актуальні проблеми германістики та романістики, загальної теорії мови, широке коло питань типологічної та зіставної лінгвістики, теорії перекладу, історії зарубіжної літератури, методики викладання іноземних мов у вищій школі.

Рекомендований для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів-філологів вищих навчальних закладів.

Журнал засновано й зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України (серія КВ № 8618 від 06 квітня 2004 р.).

Засновник і видавець Донецький національний університет.

Журнал входить до переліку видань ВАК України. Постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 10 березня 2010 року.

*Адреса редколегії: 83001 Донецьк, вул. Університетська, 24
тел./факс: (062) 335-03-98
e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua*

ISSN 2075-4205

**ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

***STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:*
ІНОЗЕМНІ МОВИ. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА.
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Виходить тричі на рік

Том 9 № 1 (25) 2012

Редакційна колегія

Доктор філол. наук, проф. В.Д. Каліущенко (головний ред.);
д-р філол. наук, проф. О.Л. Бессонова (заст. головного ред.);
д-р пед. наук, проф. В.М. Алфімов; д-р філол. наук, проф. Ш.Р. Басиров;
д-р філол. наук, проф. М.М. Гіршман; д-р філол. наук, проф. А.П. Загнітко;
д-р філол. наук, проф. Ю.А. Зацний; д-р філол. наук, проф. В.І. Карабан;
д-р пед. наук, проф. О.Г. Кучерявий; д-р філол. наук, проф. Л.А. Мироненко;
д-р філол. наук, проф. О.Д. Огуй; д-р пед. наук, проф. Т.О. Пахомова;
д-р філол. наук, проф. О.Д. Петренко; д-р пед. наук, проф. П.В. Плотніков;
д-р філол. наук, проф. Р.С. Помірко; д-р філол. наук, проф. В.А. Просалова;
д-р філол. наук, проф. М.Г. Сенів; д-р філол. наук, проф. Н.М. Торкут;
д-р пед. наук, проф. Л.М. Черноватий; д-р філол. наук, проф. В.В. Федоров;
д-р філол. наук, проф. Л.М. Ягупова

Донецьк ДонНУ 2012

DONETSK NATIONAL UNIVERSITY
FACULTY OF FOREIGN LANGUAGES

STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
FOREIGN LANGUAGES. WORLD LITERATURE.
METHODS OF TEACHING

LINGUISTIC JOURNAL

Published 3 times a year

Volume 9 No 1 (25) 2012

Editorial Board

Doctor of Philology, Prof. V.D. Kaliuščenko (editor-in-chief);

Doctor of Philology, Prof. O.L. Bessonova (vice-editor-in-chief);

Doctor of Pedagogics, Prof. V.M. Alfimov; Doctor of Philology, Prof. Sh.R. Basyrov;

Doctor of Philology, Prof. M.M. Girshman; Doctor of Philology, Prof. A.P. Zagnitko;

Doctor of Philology, Prof. Yu.A. Zatsnyi; Doctor of Philology, Prof. V.I. Karaban;

Doctor of Pedagogics, Prof. O.G. Kucheravyi; Doctor of Philology, Prof. L.A. Myronenko;

Doctor of Philology, Prof. O.D. Oguy, Doctor of Pedagogics, Prof. T.O. Pakhomova;

Doctor of Philology, Prof. O.D. Petrenko; Doctor of Pedagogics, Prof. P.V. Plotnikov;

Doctor of Philology, Prof. R.S. Pomirko; Doctor of Philology, Prof. V.A. Prosalova;

Doctor of Philology, Prof. M.G. Seniv; Doctor of Philology, Prof. N.M. Torkut;

Doctor of Pedagogics, Prof. L.M. Chernovatyi; Doctor of Philology, Prof. V.V. Fedorov;

Doctor of Philology, Prof. L.M. Yagupova

Donetsk DonNU 2012

З М І С Т

Том 9, № 1 (25), 2012

Германські мови

<i>Басыров Ш. Р.</i> Футбольная разговорная лексика (на материале глаголов немецкого разговорного языка).....	5
<i>Бородина Д. С.</i> Языковая идеология в академическом английском лингва франка.....	14
<i>Буренко Т. М.</i> Прагматичний аспект реалізації стратегії ввічливості в англomовному вибаченні.....	23
<i>Ерліхман А. М., Мельник Я. Г.</i> Вставні конструкції як засіб реалізації імпліцитності... ..	32
<i>Сенив М. Г.</i> Глаголы количественной семантики в немецком языке.....	41
<i>Харченко О. В.</i> Стилистична фігура апосіопеза та її американські комедійні різновиди..	50
<i>Шарандаченко А. С.</i> Вариативность длительности переднеязычного и заднеязычного сонантов.....	55

Типологічні та зіставні дослідження

<i>Бессонов Н. Ю.</i> Каузативні дієслова-зв'язки в англійській та українській мовах.....	67
<i>Кремзикова С. Ю.</i> Девербативи як компоненти вербалізованих онтологічних ситуацій у старофранцузькій і давньовісньонімецькій періоди.....	79
<i>Проценко І. Ю.</i> Іменники, що називають літніх людей в іспанській та українській мовах (структурно-семантична характеристика).....	89
<i>Сидоров О. М.</i> Структурні і семантичні типи негативних інхоативних речень якісної характеристики суб'єкта в англійській та українській мовах.....	100
<i>Тихонова О. Ф.</i> Тематичні групи аббревіатур-англізмів у сучасних китайській і українській мовах ЗМІ.....	110
<i>Удинська А. Г.</i> Модель метонімічного переносу "інструмент дії → суб'єкт дії" в англійській і українській мовах.....	122

Переклад

<i>Білас А. А.</i> Поняття розмовного мовлення у лінгвостилістичній концепції Ш. Баллі... ..	132
<i>Павлюк Н. В.</i> Создание «ономастической игры» в постмодернистском произведении при помощи поэтонимов-мифологизмов / библеизмов.....	143

Портрет ученого

<i>Калиущенко В. Д., Басиров Ш. Р.</i> Памяти ученого: Николай Алексеевич Луценко... ..	157
---	-----

Критика і бібліографія

<i>Потапенко С. І.</i> Рецензія на підручник Images Of Today's World: підручник з англійської мови для студентів IV курсу спеціальності 6.030500 «Мова та література (англійська)» (Частини I та II) / О. Л. Бессонова, Є. С. Курдіна, Ю. К. Островська, О. С. Сарбаш, О. М. Сидоров, В. В. Белоусов. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 197 с. (Ч. I); 2012. — 218 с. (Ч. II).....	162
---	-----

Нові підручники, навчальні посібники, монографії

<i>Images Of Today's World:</i> підручник з англійської мови для студентів IV курсу спеціальності 6.030500 «Мова та література (англійська)» (Частини I та II) / О. Л. Бессонова, Є. С. Курдіна, Ю. К. Островська, О. С. Сарбаш, О. М. Сидоров, В. В. Белоусов. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — 197 с. (Ч. I); 2012. — 218 с. (Ч. II).....	164
---	-----

Наші автори	165
--------------------------	-----

CONTENTS

Volume 9, No 1 (25), 2012

Studies in Germanic Languages

<i>Basyrov Sh. R.</i> Colloquial Football Lexis (Based on Verbs of Spoken German).....	5
<i>Borodina D. S.</i> Language Ideology in Academic English Lingua Franca.....	14
<i>Burenko T. M.</i> Pragmatic Aspect of Politeness Strategy Realization in English Apology.....	23
<i>Erlikhman A. M., Melnyk Ya. G.</i> Parenthetic Constructions as Means of Implicitness Realization	32
<i>Seniv M. G.</i> Verbs of Quantitative Semantics in the German Language.....	41
<i>Kharchenko O. V.</i> Stylistic Figure Aposiopesis and its American Comedy Film Varieties...	50
<i>Sharandachenko A. S.</i> Forelingual and Backlingual Sonants Duration Variation.....	55

Typological and Contrastive Studies

<i>Byessonov N. Yu.</i> Causative Link-Verbs in English and Ukrainian.....	67
<i>Kremzykova S. Yu.</i> Deverbatives as Components of Ontological Verbalizing Situations in the Old French and Old High German Periods.....	79
<i>Protsenko I. Yu.</i> Nouns Denoting Elderly People in Spanish and Ukrainian (Structural – Semantic Characteristics).....	89
<i>Sydorov O. M.</i> Structural and Semantic Types of Negative Inchoate Qualifying Sentences in English and Ukrainian.....	100
<i>Tyhonova O. F.</i> Thematical Groups of Abbreviated Anglisms in Modern Ukrainian and Chinese Languages of Mass-Media.....	110
<i>Udyska A. G.</i> The Model of Metonymic Transference “Instrument of the Action → Doer of the Action” in the English and Ukrainian Languages.....	122

Translation

<i>Bilas A. A.</i> The Notion of Colloquial Speech in Ch. Bally’s Linguostylistic Conception.....	132
<i>Pavlyuk N. V.</i> “Onomastic Games” in Postmodern Literature Created by Means of Poetonyms of Mythological and Biblical Origin.....	143

Scholar’s Portrait

<i>Kaliuščenko V. D., Basyrov Sh. R.</i> In memoriam: Nikolay Alekseyevich Lutsenko.....	157
--	-----

Criticism and Bibliography

<i>Potapenko S. I.</i> Text-book review on <i>Images of Today’s World: text-book in English for 4 year students, major 6.030500 ‘Language and Literature (English)’ (Part 1 and Part 2) / O. L. Byessonova, Ye. S. Kurdina, Yu. K. Ostrovska, O. S. Sarbash, O. M. Sydorov, V. V. Belousov. — Donetsk : DonNU, 2011. — 197 p. (P. 1); 2012. — 218 p. (P. 2).....</i>	162
--	-----

New Textbooks, Teaching Aids, Monographs

<i>Images of Today’s World: text-book in English for 4 year students, major 6.030500 ‘Language and Literature (English)’ (Part 1 and Part 2) / O. L. Byessonova, Ye. S. Kurdina, Yu. K. Ostrovska, O. S. Sarbash, O. M. Sydorov, V. V. Belousov. — Donetsk : DonNU, 2011. — 197 p. (P. 1); 2012. — 218 p. (P. 2)</i>	164
--	-----

Contributing Authors.....	167
----------------------------------	-----

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

© 2012 Ш. Р. Басыров
(г. Донецьк)

ФУТБОЛЬНАЯ РАЗГОВОРНАЯ ЛЕКСИКА (НА МАТЕРИАЛЕ ГЛАГОЛОВ НЕМЕЦКОГО РАЗГОВОРНОГО ЯЗЫКА)

БАСИРОВ Ш. Р. ФУТБОЛЬНА РОЗМОВНА ЛЕКСИКА (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ РОЗМОВНОЇ МОВИ)

Статтю присвячено вивченню футбольної термінології в сучасній німецькій мові. Встановлено способи утворення дієслів, виявлено словотвірні засоби, що беруть участь в їх утворенні, та їхня активність, а також описано семантику дієслівних лексем у німецькій розмовній мові.

БАСЫРОВ Ш. Р. ФУТБОЛЬНАЯ РАЗГОВОРНАЯ ЛЕКСИКА (НА МАТЕРИАЛЕ ГЛАГОЛОВ НЕМЕЦКОГО РАЗГОВОРНОГО ЯЗЫКА)

Статья посвящена изучению футбольной терминологии в современном немецком языке. Устанавливаются способы образования глаголов, выявляются словообразовательные средства, участвующие в их образовании, их активность, а также описывается семантика глагольных лексем в немецком разговорном языке.

BASYROV SH. R. COLLOQUIAL FOOTBALL LEXIS (BASED ON VERBS OF SPOKEN GERMAN)

The paper deals with football terminology in the contemporary German language. The paper studies the structure and semantics of verbs in football lexis, reveals the ways of their formation, presents the semantic classification of these lexemes and describes their productivity. About 70 verbs selected with the help of continuous sampling out of the dictionary of H. Kuepper "Woerterbuch der deutschen Gegenwartssprache" (1994) have been used as material for the research. The direction of derivation can be linked to the semantic and formal features of the derivatory and derivative stems, which are motivationally related. The studied verbs are formed by means of morphological (suffixal and prefixal words) and semantic derivation, as well as conversion (non-affixal words). The inventory of word-formative means (prefixes, suffixes) and their word-formative activity are described in the paper.

In accordance with the dictionary definitions, the studied verbs have been divided into 8 semantic groups. The paper reveals the composition of each notional group, its productivity and stylistic characteristics.

Ключевые слова: разговорная лексика, способ образования, дериват, семантическая группа, семантика, субъект, коннотация, образность, метафоризация.

1. Вступление. Футбол как самый популярный вид спорта занимает важное место в обществе и в жизни человека. Возникнув в глубокой древности (игра, напоминающая футбол, была известна еще в 2650 году до н.э. при дворе японского императора Кемари) [2, с. 6], современный футбол остается самой массовой и любимой игрой на нашей планете. Данный факт находит свое отражение и в развитии футбольной терминологии и лексики, которая в последние годы стала объектом пристального внимания – не в последнюю очередь и в связи с подготовкой к ЕВРО-2012 – лингвистов разных школ и направлений [1; 3; 4; 8; 9; 10; 12; 13; 14]. Выбор в качестве объекта исследования такого вида специальной лексики как разговорного варианта языка футбола, которым пользуются в первую очередь тренеры, игроки, болельщики и который является основой языка спорта в целом, представляется обоснованным, поскольку он может рассматриваться в определенной степени как вариант общеразговорного немецкого, что является следствием большой популярности обслуживаемой им отрасли (футбола). Оправданным

представляется в этой связи следующий тезис С. Фольмерт-Шписки: «Чем популярнее вид спорта, тем ближе его лексика к общеязыковой (Allgemeinsprache), а между лексикой какого-либо спорта и общеязыковой происходит оживленный взаимообмен (regulärer Austausch)» [14, с. 2].

Настоящая статья посвящена изучению футбольной лексики в немецком разговорном языке. В статье исследуется структура и семантика глаголов, встречающихся в языке футбола (ГФ), выявляются способы образования ГФ, проводится семантическая классификация данных лексем и устанавливается их продуктивность.

Материалом для данной статьи послужили около 70 глаголов, полученных путем сплошной выборки из словаря Х.Кюппера „Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache“ (1994).

2. Способы образования ГФ. Направление деривации устанавливается на основании семантических и формальных свойств производящей основы и производной, связанных отношениями мотивации [7, с. 92]. Немецкие ГФ образуются путем морфологической (суффиксальные и префиксальные слова) и семантической деривации, а также конверсии (безаффиксные слова) [11].

2.1. Корневые ГФ (13 ед.). Корневые (непроизводные) ГФ образуются преимущественно в ходе вторичной деривации, т.е. путем метафоризации основного (первичного) значения глагола. Первичные значения глаголов связаны со стрельбой из огнестрельного оружия (*schießen*), с различными шумовыми эффектами (*pfeifen, knallen*), механическим давлением и обработкой чего-либо (*drücken, dreschen*), движением или каузацией движения (*wirbeln, jagen*). К ним примыкают два ГФ, возникшие на базе английских глаголов (*dribbeln* ‘вести мяч, слегка толкая его перед собой’ ← *to dribble* ‘капать’; ‘вести мяч (в футболе)’; *kicken* ‘сильным ударом забить гол’ ← *to kick* ‘толкать, ударить ногой’). Немецкие ГФ, возникшие в ходе семантической деривации, характеризуются высокой экспрессивностью и образностью, ср.: *dreschen* ‘молотить (зерновые культуры)’ и разг. ‘сильно бить по мячу’; *schießen* ‘стрелять (из оружия)’ и разг. ‘сильно бить по мячу’; *knallen* ‘шелкать, хлопать’; ‘греметь’ и разг. ‘сильно ударить по мячу’; *wirbeln* ‘кружиться, вертеться, носиться вихрем’ и разг. ‘играть сумбурно, быстро’.

2.2. Префиксальные ГФ (33 ед.). Префиксальные ГФ являются дериватами, образованными чаще от глаголов (*feuern* разг. ‘сильно бросить что-л.’ → *abfeuern* разг. ‘неожиданно сильно ударить по мячу’) (23 ед.), реже от имен существительных (*der Schatten* разг. ‘футболист, прикрывающий соперника’ → *beschatten* разг. ‘пытаться помешать сопернику овладеть мячом’) (2 ед.). Особенно высокой производительностью обладает мотивирующий глагол *schießen*, сочетающийся с префиксами *ab-, ver-, ein-, be-*,

durch-. В нескольких случаях префиксальные ГФ характеризуются неединственной (двойной) мотивацией, т.е. их мотивирующими основами могут одновременно выступать как глаголы, так и имена существительные [7, с. 43–57], ср.: *kanonieren* ‘сильным ударом забить мяч в ворота’ → *einkanonieren* ‘сильным ударом забить мяч в ворота’ ← *der Kanonier* ‘футболист, поражающий ворота соперника сильным ударом’.

В образовании префиксальных ГФ участвуют чаще префиксы *ab-* (7 ед.), *ein-* (6 ед.), *ver-* (6 ед.), *durch-* (4 ед.), реже – префиксы *be-* (2 ед.), *er-* (2 ед.), *über-* (2 ед.), *vorbei-* (1 ГФ), *zer-* (1 ГФ), *an-* (1 ГФ), *ran-* (1 ГФ).

Префиксы уточняют значение производных глаголов, сообщая мотивирующим основам определенные значения, в частности:

ein- ‘локальное значение, движение во внутрь чего-л.’ [11, с. 338] типа *einkicken* ‘забить мяч в ворота’ (← *kicken* разг. ‘играть в футбол’); *einbomben* разг. ‘вколотить мяч в ворота’ (← *bomben* разг. ‘сильно ударить по мячу; сильным ударом забивать мяч в ворота’);

durch- ‘внутри чего-л. и снова наружу’ [11, с. 343] типа *durchtanken* разг. ‘протаранить оборону противника’ (← *der Tank* разг. ‘атакующий футболист’);

er- ‘значение результата’ [11, с. 323] типа *erkicken* ‘добиться чего-л. благодаря игре в футбол’ (← *kicken* разг. ‘сильным ударом поразить ворота’);

ver- ‘модальное значение (неправильно, ошибочно)’ [11, с. 326] типа *verschießen* разг. ‘упустить благоприятный шанс взять ворота’ (← *schießen* разг. ‘нанести сильный удар по воротам’);

zer- ‘нанесение вреда, ущерба’ [11, с. 327] типа *zermanschen* разг. ‘отделать кого-л. до неузнаваемости’.

2.3. Суффиксальные ГФ (5 ед.). Суффиксальные ГФ немногочисленны в немецком разговорном языке. Они мотивируются чаще именами существительными (4 ед.), реже – прилагательным (1 ГФ) и содержат в своей структуре суффиксы *-(e)r* (4 ед.), *-ier* (1 ГФ): *ballern* разг. ‘сильно и/или не прицелившись ударить по мячу’ (← *der Ball* ‘мяч’), *kanonieren* разг. ‘сильным ударом забить гол’ (← *die Kanone* ‘великолепный спортсмен’), *wummern* разг. ‘нанести сильный удар по футбольному мячу’ (← *wumm* ‘звук, раздающийся во время сильного удара’). Деривация отыменного ГФ сопровождается неясным переосмыслением мотивирующей основы *betonieren* разг. ‘превзойти кого-л.’ (← *der Beton* ‘бетон’).

2.4. Безаффиксные (или конверсные) ГФ (16 ед.). Сюда входят ГФ, образованные от существительных без участия словообразовательного аффикса. Инфинитивный показатель *-(e)n* рассматривается в структуре данных отыменных ГФ как словоизменительная морфема (флексия) [11, с. 49]. В качестве мотивирующей основы

безаффиксных ГФ преимущественно выступают метафорически или метонимически переосмысленные имена, первичные денотаты которых называют чаще неодушевленные предметы (инструменты, продукты питания, снаряды, военные машины, сооружения и т.п.), реже одушевленные (название рыб). Например : *der Hammer* ‘молоток’, разг. ‘сильный удар по футбольному мячу’ → *hämmern* разг. ‘сильно бить по футбольному мячу’; *die Bombe* ‘бомба’, разг. ‘сильный удар по футбольному мячу’ → *bomben* разг. ‘сильно бить по футбольному мячу’, ‘сильным ударом поразить ворота’; *die Blunze* ‘кровяная колбаса’ → *blunzen* разг. ‘играть в футбол без правил’; *die Mauer* ‘каменная / кирпичная стена’, разг. ‘загораживание вора от постороннего наблюдателя’ → *mauern* разг. ‘ограничить действия опасного противника в соревновании с целью не дать ему проявить свои спортивные достижения’; *der Tank* ‘бак, резервуар’, устар. ‘танк’ → *tanken* разг. ‘протаранить оборону противника’; *der Hecht* ‘щука’ → *hechten* разг. ‘прыгнуть за мячом, прогнувшись’.

3. Семантика ГФ. Опираясь на словарное толкование анализируемые ГФ были сгруппированы в следующие семантические группы (см. ниже 3.1. – 3.8).

3.1. ГФ с семантикой «S (субъект) сильно и/или внезапно бьет по мячу» (15 ед.).

В данную семантическую группу входят глаголы, описывающие ситуацию нанесения футболистом сильного, резкого или внезапного удара по мячу. В семантической структуре анализируемых лексем на денотативное содержание, т.е. категориальную сему ‘процессуальность’, указывает глагол *treten*, а их коннотативное (или эмоционально-экспрессивное) содержание складывается из двух сем: ‘образность’ и ‘интенсивность’. Сема *образность* реализуется у данных ГФ через метафорическое сравнение нанесения футболистом удара по мячу со стрельбой воина из оружия, что позволяет говорящему охарактеризовать и оценить производимое игроком действие как быстрое, внезапное, мощное и резкое, ср. лексикографическое описание следующего ГФ:

abdrücken <den Fussball plötzlich heftig treten. Hergenommen von der Schießlehre: man feuert einen Schuß ab. Fussballstöße gelten als Schüsse> досл. <нанести неожиданный и резкий удар по футбольному мячу. Заимствовано из теории стрельбы. Удары по футбольному мячу приравниваются к выстрелам>.

В отличие от глаголов (*den Ball*) *treten/stoßen* ‘бить (по мячу)’, ГФ *dreschen* / *schießen* / *abschießen* / *abfeuern* / *hämmern* и др. выражают представление говорящего о гиперболизированном, и поэтому необычном действии по сравнению с экспрессивно неокрашенными номинативными значениями этих глаголов, ср. словарное описание следующих глаголов:

dreschen <aus trockenem Getreide und anderen Körnerfrüchten die Körner (maschinell)

herauslösen, herausschlagen> букв. ‘(при помощи машины) извлекать, выбивать зерна из высушенных зерновых культур’, т.е. ‘молотить’ и *dreschen* (den Ball d.) <den Ball heftig stoßen> разг. ‘нанести сильный удар по футбольному мячу’;

schießen <ein Tier, jmdn., etw. mit einem Geschoss treffen> ‘выстрелом поразить животное, кого-, что-л.’ и *schießen* <den Fussball heftig treten> разг. ‘нанести сильный удар по футбольному мячу’;

hämmern <mit dem Hammer klopfen, schlagen> ‘стучать, бить молотком’ и *hämmern* <den Fussball heftig treten> разг. ‘нанести сильный удар по футбольному мячу’;

abfeuern <einen Schuss abgeben> ‘произвести выстрел’ и *abfeuern* <den Fussball plötzlich heftig treten> разг. ‘нанести неожиданно резкий (сильный) удар по футбольному мячу’.

Высокая степень интенсивности действия актуализируется у рассматриваемых ГФ также фонематической структурой слова (звуковым символизмом), скоплением взрывных, фрикативных и/или носовых согласных [5, с. 222–232; 6, с. 73], иными словами между означаемым и означающим таких ГФ обнаруживается следующая корреляция: необычное, по сравнению с собственно номинативным словом, значение выражается часто и необычной звуковой формой. Ср., в частности, следующие ГФ с общим значением ‘нанести сильный удар по футбольному мячу’: *knallen, ballern, wummern, wuchten, bumsen, koffern, bomben, hämmern, dreschen*.

3.2. ГФ с семантикой «S побеждает / обманывает О (объект) и т.п.» (18 ед.).

Данные ГФ являются экспрессивными образованиями, семантика которых связана с семами ‘образность’ и/или ‘интенсивность’. ГФ данной семантики распадаются на несколько семантических подгрупп.

3.2.1. ГФ со значением *превзойти, опередить кого-л.* Образность большинства ГФ данной семантики вызвана переносом определенных физических действий, которые субъект совершает в отношении неодушевленного предмета (вешать / варить / бетонировать что-либо), на одушевленный объект (человека). Ср. ГФ *abhängen, abkochen, betonieren, überrollen* с общим лексикографическим толкованием <jmdn. überflügeln> ‘превзойти, опередить кого-л.’

3.2.2. ГФ со значением (*убедительно, с трудом*) *победить кого-л., выиграть игру и т.п.* Образное представление в семантике данных ГФ возникает благодаря распространению физических действий субъекта не только на различные предметы (*на*)*мылить / упаковывать / продырявить / жарить / смазать / кисточкой что-л.*), но и на человека:

racken <jn besiegen> разг. ‘победить кого-л.’, *durchlöchern* <die gegnerische Abwehr über-, ausspielen> разг. ‘переиграть оборону противника’, *durchnuddeln* <ein Spiel mit

knapper Not gewinnen> разг. ‘с трудом выиграть игру’, *überbraten* (jm einen (eine) ü.) <dem Fussballgegner eine schwere Niederlage beibringen> разг. ‘нанести противнику крупное поражение’, *überrollen* <jn besiegen> разг. ‘победить кого-л.’, *zermanschen* <jn bis zur Unkenntlichkeit zurichten> разг. ‘нанести кому-л. сокрушительное поражение’, *einseifen* <jn vernichtend schlagen> разг. ‘нанести кому-л. сокрушительное поражение’, *pinseln* <jn überlegen besiegen> разг. ‘убедительно победить кого-либо’.

3.2.3. ГФ с семантикой «S побеждает O определенным образом». ГФ данной подгруппы описывают тактику, манеру, способ игры футболистов и команды. Некоторые ГФ ассоциативно сравниваются с проведением танкового сражения или сооружением каменной кладки:

tanken <die gegenerische Abwehr durchbrechen> разг. ‘пробить оборону противника’, *durchtanken* <die gegenerische Verteidigung durchbrechen> разг. ‘пробить оборону противника’, *mauern* <beim Wettlauf den gefährlichen Gegner so einengen, dass er sein Leistungsvermögen nicht voll entfalten kann> досл. ‘стеснить опасного соперника таким образом, что он не в состоянии во время состязаний полностью проявить свои способности’.

В данную подгруппу входят также следующие ГФ: *antäuschen* <den Gegenspieler so täuschen, dass er die Richtung des erwarteten Balls falsch einschätzt> разг. ‘обмануть соперника таким образом, что он неправильно оценивает траекторию полета мяча’, *beschatten* <einen Spieler der gegnerischen Mannschaft am Eingreifen zu hindern trachten> разг. ‘пытаться помешать сопернику овладеть мячом’, *ranspielen* (sich an jn r.) <sich jm immer mehr nähern> разг. ‘плотно опекают (прессинговать) кого-л.’

3.3. ГФ с семантикой «S (сильным ударом по мячу) забивает гол» (9 ед.). Среди ГФ данной группы встречаются однокоренные глаголы-синонимы, ср. бесприставочные ГФ и их синонимы с префиксом *ein-*, имеющие схожие словарные толкования:

kicken <den Fussball heftig ins Tor treten> ≈ *einkicken* <den Fussball ins Tor treten>; *knallen* <Tortreffer erzielen> ≈ *einknallen* <mit hartem Stoß einen Tortreffer erzielen>; *kanonieren* <den Ball heftig ins Tor treten> ≈ *einkanonieren* <den Fussball heftig ins Tor treten>.

Номинативное значение многих глаголов данной группы связано с военными действиями (*kanonieren* ‘обстреливать, стрелять (из пушек)’; *schießen* ‘вести огонь по кому-л., чему-л.’; *bomben* ‘бомбить’; *knallen* ‘гремять, раздаваться (о выстрелах)’): *einschießen* <einen Tortreffer erzielen> разг. ‘забить гол’, *einbomben* <den Ball unhaltbar ins Tor stoßen> разг. ‘забить мяч, который невозможно отразить’ и др.

3.4. ГФ с семантикой «S не попадает в ворота» (4 ед.). Антонимичными выше рассмотренной группе являются анализируемые ГФ с префиксами *ver-*, *vorbei-*, которые

сообщают корневой морфеме смысл «неправильно», «мимо» [11, с. 326, 300]: *verknallen* <das Fussballtor verfehlen> разг. ‘промахнуться по воротам’, *verschießen* <die günstige Gelegenheit zu einem Torball verfehlen> букв. ‘упустить удобный случай для жения ворот’, разг. ‘упустить голевую ситуацию’, *vorbeidreschen* <das Fussballtor verfehlen> разг. ‘промахнуться по воротам’. К данным ГФ примыкает также глагол *verhungern* <sein Ziel nicht erreichen (auf einen Ball bezogen)> разг. ‘пролететь мимо ворот (о мяче)’.

3.5. ГФ с семантикой «S играет в футбол некорректно / грубо и т.п.» (7 ед.).

Среди ГФ рассматриваемой семантики выделяются глаголы с общим значением «играть в футбол некорректно, с нарушением правил игры». Добавим, что большинство рассматриваемых ГФ являются отыменными дериватами с метафорическим переосмыслением номинативного значения у мотивирующих основ, ср.:

blunzen <Fussball spielen ohne Einhaltung der Regeln. Die Spielweise ist durcheinander wie der Inhalt der Blutwurst, oder die Regeln sind den Spielern gleichgültig> разг. ‘играть в футбол без соблюдения правил. Сумбурная манера игры напоминает состав кровяной колбасы’ (← *die Blunze* ‘кровяная колбаса’), *bolzen* <unsportlich Fussball spielen> разг. ‘играть в футбол некорректно’ (← *der Bolzen* ‘болт, винт’), *klotzen* <beim Fussballspiel unfair vorgehen> разг. ‘неправильно атаковать во время футбольной игры’ (← *der Klotz* ‘колода, чурбан’), *koffern* <hart, unfair Fussball spielen> разг. ‘играть в жесткий, некорректный футбол’ (← *der Koffer* ‘чемодан’). К анализируемым ГФ примыкают также глаголы *wirbeln* <verwirrend, schnell spielen> разг. ‘играть быстро, сумбурно’, *nehmen* <ein grobes Foul begehen> разг. ‘совершить грубую ошибку (при игре на травяном поле)’.

3.6. ГФ с семантикой «S играет в футбол» (5 ед.). В данную группу входят отсубстантивные ГФ с общим значением играть в футбол: *schutzen*, *knödeln*, *wetzen*. К ним примыкают *matschen* разг. ‘играть в футбол на улице’, мотивированный существительным *der Matsch* разг. ‘спортивная игра на первенство’, а также глагол, производный от *Palästra* ‘школа борьбы в древней Греции’ с заменой начального глухого согласного «р» на звонкий «b» как в слове *Ball* ‘мяч’.

3.7. ГФ с семантикой «S определенным образом обрабатывает мяч» (5 ед.).

Глаголы этой группы описывают ситуацию приема, обработки, ведения и передачи футболистом мяча своему товарищу по игре. Приведем список данных ГФ с их словарными толкованиями: *dribbeln* <mit kurzen Stößen den Fussball vor sich hertreiben> разг. ‘легкими ударами вести перед собой мяч’, *schlenzen* <den von rückwärts kommenden Ball ohne ganze Körperdrehung aufnehmen und unter schwacher Richtungsänderung weitergeben> разг. ‘не разворачиваясь, принять летящий сзади мяч и, слегка изменив его направление, передать дальше’, *abfälschen* <den Fussball von der Richtung abbringen> разг.

‘изменить направление мяча’, *begraben* <als Torwart den Ball unter seinem Körper bergen> разг. ‘накрыть собой мяч’ (о вратаре), *hechten* <mit gestrecktem Körper nach dem Ball springen> разг. ‘кинуться на мяч, прогнувшись вперед’.

3.8. ГФ с семантикой «S терпит поражение» (2 ед.). В двух случаях ГФ с префиксом *ver-* означают ‘потерпеть поражение’: *vergeigen* (ein Spiel v.) <ein Fussballspiel verlieren>, *verkümmern* <beim Fussballspiel unterliegen>.

3.9. Прочие ГФ (8 ед.). Сюда входят ГФ с неоднородной семантикой; среди них выделяются три глагола, обозначающие достижение субъектом определенного положительного результата посредством действия, названного корневой основой:

durchschießen <durch viele Tordreffer in die Spitzenmannschaft gelangen> разг. ‘благодаря большому количеству забитых голов попасть в лидирующую команду’ (← *schießen* <den Fussball heftig treten> разг. ‘нанести сильный удар по футбольному мячу’), *erkicken* <etwas durch Fussballspielen erwerben> разг. ‘добиваться чего-л. благодаря футболу’ (← *kicken* <den Fussball heftig ins Tor treten> разг. ‘сильным ударом забить гол’), *ertauern* (ein Spielergebnis e.) <das Spielergebnis durch bloße Verteidigung aufrechterhalten> разг. ‘сохранить (удержать) счет благодаря лишь защитным действиям’ (← *tauern* разг. ‘ограничить действия опасного противника в соревновании с целью не дать ему проявить свои спортивные достижения’).

Однокорневые ГФ *pfeifen* и *verpfeifen* сохраняют семантическую связь с именем существительным *die Pfeife* ‘свисток’, обязательным атрибутом футбольного арбитра: *pfeifen* <in einem sportlichen Wettkampf Schiedsrichter sein> разг. ‘быть судьей на спортивных соревнованиях’, *verpfeifen* <einen Ballspieler zu Unrecht abpfeifen> разг. ‘несправедливо остановить игрока с мячом, подав сигнал (свистком)’.

Кроме того, в остаточную группу входят *drücken* <beim Fussballspiel den Angriff steigern> разг. ‘давить (на соперника)’, букв. ‘во время футбольной игры усиливать атаковую мощь’, *abfallen* <an Leistungskraft nachlassen> разг. ‘слабеть (о физических силах)’, *beschießen* <Tordreffer zu erzielen trachten> разг. ‘пытаться поразить ворота’.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Богуславський С. С. Футбольна термінологія в німецькій мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С. С. Богуславський. — Одеса, 2010. — 20 с.
2. Вихров К. Л. Знакомство с футболом / К. Л. Вихров. — К. : Реклама, 1983. — 79 с.
3. Голодов А. Г. Зооморфные метафоры в разговорно окрашенной специальной лексике и проблемы их перевода (на материале разговорного варианта немецкого языка

футбола) / А. Г. Голодов // Вестник ВГУ, Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». — 2005. — № 7. — С. 116–122.

4. *Казеннова О. А.* Ворота остались сухими / О. А. Казеннова // Русская речь. — 2008. — № 2. — С. 60–64.

5. *Кушнерик В.* Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах / В. Кушнерик. — Чернівці : Рута, 2004. — 370 с.

6. *Лукьянова Н. А.* Экспрессивная лексика разговорного употребления : проблемы семантики / Н. А. Лукьянова. — Новосибирск : Наука, 1986. — 227 с.

7. *Улуханов И. С.* Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания / И. С. Улуханов. — М. : УРСС, 2001. — 186 с.

8. *Biermann Chr.* Fast alles über Fussball / Chr. Biermann. — Köln, 2005. — 223 S.

9. *Bitzer D.* Stürmen für Deutschland. Die Geschichte des deutschen Fussballs / D. Bitzer, B. Wilting. — Frankfurt / New : York Campus Verlag, 2003. — 252 S.

10. *Brückner R.* Deutschlands Traumelf. Die besten aller Zeiten / R. Brückner. — Frankfurt / New York : Fackelträger Verlag, 2006. — 315 S.

11. *Fleischer W.* Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. — Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1995. — 381 S.

12. *Gebauer G.* Poetik des Fussballs / G. Gebauer. — Frankfurt/New York : Campus Verlag, 2006. — 179 S.

13. *Rohr B.* Fussball Lexikon. Die größte Fussball-Enzyklopädie / B. Rohr. — München : Cpress Sport Verlag, 2006. — 635 S.

14. *Vollmert-Spiesky S.* Vergleichende Untersuchung der Lexik des Fussballspiels im Russischen, Polnischen und Deutschen / S. Vollmert-Spiesky. — Wiebaden : Harrassowitz Verlag, 1996. — 482 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

15. *Ich sag dir alles über Fussball* // Bertelsmann Lexikon Institut, 2006. — 397 S.

16. *Küpper Dr. Heinz.* Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Dr. Heinz Küpper. — Stuttgart : Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung GmbH, 1987. — 989 S.

Надійшла до редакції 31.01.12

© 2012 Д. С. Бородина
(г. Симферополь)

ЯЗЫКОВАЯ ИДЕОЛОГИЯ В АКАДЕМИЧЕСКОМ АНГЛИЙСКОМ ЛИНГВА ФРАНКА

БОРОДИНА Д. С. МОВНА ІДЕОЛОГІЯ В АКАДЕМІЧНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВА ФРАНКА

У статті аналізуються фактори моделі академічної англійської лінгва франка (ААЛФ) і критеріїв мовної ідеології (МІ) її користувачів. МІ користувачів ААЛФ визначається як сукупність уявлень про мову, що регулюють вибір морфо-синтаксичного оформлення, лексико-семантичних засобів та комунікативних стратегій. Основні відмінності МІ в ААЛФ включають опору на модель некодифікованої мови та варіативну граматику, залежність мовної компетенції членів лінгвокультурної спільноти від локального контексту соціальної та фізичної екології.

БОРОДИНА Д. С. ЯЗЫКОВАЯ ИДЕОЛОГИЯ В АКАДЕМИЧЕСКОМ АНГЛИЙСКОМ ЛИНГВА ФРАНКА

В статье анализируются факторы модели академического английского лингва франка (ААЛФ) и критериев языковой идеологии (ЯИ) его пользователей. ЯИ пользователей ААЛФ определяется как совокупность представлений о языке, регулирующих выбор морфо-синтаксического оформления, лексико-семантических средств и коммуникативных стратегий. Основные отличия ЯИ в ААЛФ включают опору на модель некодифицированного языка и вариативную грамматику, зависимость языковой компетенции членов лингвокультурного сообщества от локального контекста социальной и физической экологии.

BORODINA D. S. LANGUAGE IDEOLOGY IN ACADEMIC ENGLISH LINGUA FRANCA

The article analyses factors forming the model of academic English lingua franca (AELF) and criteria for language ideology (LI) of its users. LI of AELF users is defined as a set of ideas about the language governing selection of morpho-syntactic structures, lexical-semantic means and communication strategies. The integral features of AALF LI are marked in its reliance on the uncodified language model and variance grammar, dependence of the linguacultural community language competence on the local context of social and physical ecology.

Ключевые слова: академический английский лингва франка, языковые идеологии, модель языка.

Постановка проблеми. В современном мире английский язык (АЯ) используется в самых разных областях международных контактов – от Интернета, индустрии развлечений, туризма, бытового межнационального общения до бизнеса, сферы науки и образования. В неанглоязычных странах Евросоюза сегодня по-английски могут общаться более 51% их жителей, а, для сравнения, в Украине, по данным Института социологии НАН, только 1,3% населения [1]. АЯ выполняет функцию универсального контактного языка, лингва франка, используемого в англоязычной коммуникации, участники которой принадлежат к различным языковым сообществам. Хотя ситуация межнационального общения не исключает участия в ней носителей АЯ в качестве одной из сторон коммуникации, ее отличительной чертой является тот факт, что в большинстве случаев АЯ лингва франка (АЛФ) служит контактным языком коммуникации между людьми, не имеющими общности родного языка и национальной культуры, для которых АЯ является дополнительным языком [8, p. 5].

Основным языком современного европейского высшего образования, которое вступило в эру интенсивной интернационализации, стал академический английский лингва франка (ААЛФ). **Актуальность** исследования всех аспектов использования ААЛФ

в современном академическом сообществе обусловлена его ролью контактного письменного и устного инструмента научной и образовательной коммуникации, оптимально отвечающего потребностям членов этого сообщества. Реальность современного высшего образования такова, что интернационализация проникает во все его формы, включая и те, что, на первый взгляд, могут представлять только локальный интерес [11, p. 7].

Многие университеты в странах, где АЯ не является официальным языком, стремятся интенсифицировать интернационализацию образовательного процесса, чтобы подготовить своих студентов к деятельности в условиях глобального экономического и научного сотрудничества, и, наряду с этим, привлечь максимальное количество иностранных студентов. Таким образом усиливается мотивация к внедрению АЯ в учебный процесс в качестве языка преподавания. Создание англоязычных учебных программ и курсов невозможно без подготовки преподавателей, в достаточной мере владеющих АЯ, чтобы вести занятия и читать лекции по специальным дисциплинам. Можно утверждать, что английский язык таких преподавателей представляет собой ААЛФ. **Целью** нашего исследования является определение факторов модели ААЛФ и критериев языковой идеологии, которым должны соответствовать преподаватели, призванные решать упомянутые выше задачи.

Будучи реальными билингвами и осуществляя переключение с кода родного языка на код ААЛФ, преподаватели должны модифицировать свой АЯ в соответствии с целями лекции или практического занятия, принимая во внимания тот факт, что успех академической коммуникации зависит от способности регулировать свои языковые ресурсы, приспосабливать их к социальным, ситуативным и физическим факторам [10] конкретного академического контекста. Д. Аткинсон и соавторы определяют такое приспособление или регулирование (*alignment*) как коммуникативную стратегию, посредством которой коммуниканты динамично адаптируют свои языковые ресурсы, перестраивают их, интегрируют в зависимости от постоянно меняющихся внешних факторов, составляющих основу социальной когниции [2, p. 171].

Иными словами, регулирование имеет место не только в отношениях между людьми, но и в отношениях между людьми и их социальной и физической средой. Одна из самых простых форм стратегии регулирования в коммуникации на АЛФ была отмечена А. Ферсом [4], когда коммуниканты, услышав непонятное слово или структуру, отличающуюся от известных им норм, не прерывают поток речи для выяснения их смысла, а терпеливо ждут повторения этого слова или структуры, чтобы получить возможность ассоциативного понимания их значения. А. Ферс назвал эту стратегию

принципом непрерывания («let it pass» principle). В такой ситуации носитель языка, скорее всего, не проявит толерантность, а прервет коммуникацию, чтобы указать говорящему на отклонение от нормы и искажение смысла.

Американский исследователь коммуникации на АЛФ А. С. Канагараджа утверждает, что основным фактором, способствующим пониманию речи, является не только и не столько знание коммуникантами грамматических правил и лексических норм АЯ, сколько умение пользоваться стратегиями, позволяющими преодолевать возникающие трудности, проявлять изобретательность и находчивость, которые они проявляют в коммуникативных ситуациях [3, p. 2].

Опираясь на данные, полученные ланкийским лингвистом Л. Кхубчандани [9, p. 94] можно сказать, что в коммуникации на ААЛФ наиболее эффективны две стратегии: интуитивная прозорливость или серендипность (serendipity) и успешные совместные усилия или синергизм (synergy). Серендипность проявляется в том, что коммуниканты готовы принять любые отклонения в ААЛФ именно в том виде, в каком говорящий осуществляет речепроизводство, и относиться к ним как к нормам лингва франка. Синергизм предполагает совместные усилия для достижения взаимопонимания на основе взаимоприемлемой, нейтральной формы коммуникации на АЛФ.

Цель речепроизводства на ААЛФ заключается не в том, чтобы развивать общие умения и навыки англоязычной коммуникации, а в том, чтобы воспитать специальную коммуникативную компетенцию в конкретной области научного знания [3, p. 3]. При этом коммуникативная компетенция не служит орудием осознанного управления речепроизводством, а выступает в качестве адаптивной реакции, направленной на достижение согласования между языковыми ресурсами говорящих и факторами коммуникативного контекста (участники, цель, ситуация). Распознавание (когниция) смысла осуществляется как работа в коммуникативном контексте, распределенная между разными участниками коммуникации. Речепроизводство основано не на применении языковых норм и стандартов, а, с одной стороны, на регулировании имеющихся языковых ресурсов согласно требованиям коммуникативной ситуации, с другой стороны, на воздействии на окружение, с той целью, чтобы оно соответствовало имеющимся языковым ресурсам [3, p. 10].

Содержание языковой компетенции коммуникантов, использующих ААЛФ, может быть раскрыто в свете концепции языковой идеологии. Языковая идеология определяется как совокупность представлений о языке, формулируемых его пользователями для обоснования своего выбора структур и единиц языка; как выражение коллективных представлений о роли языка в социальном опыте членов данного сообщества; как культурная система лингвистических отношений, осложненных морально-политическими

інтересами; и, наконец, как общественно согласованный набор разделяемых понятий о природе языка [15, р. 57]. Языковая идеология заставляет людей так или иначе структурировать свои языковые ресурсы, чтобы они могли отразить в дискурсе определенную социокультурную тематику, взгляды и ценности [5, р. 31].

При всех различиях в определении языковой идеологии лингвистическое содержание этого понятия заключается в мотивированном и систематическом выборе языковых средств в рамках социокультурного контекста, а в контексте нашего исследования, в выборе, осуществляемом в ходе академической коммуникации. Мотивация выбора морфо-синтаксического оформления и лексико-семантических средств академического дискурса является ключом к пониманию языковой идеологии, лежащей в основе социокультурного контекста [7, р. 50] академической коммуникации на лингва франка. Действительно, аранжируя собственные языковые ресурсы (языковые переменные) в речевом континууме, говорящие раскрывают не только свои знания языка, но и свои представления о языке и его функциональной роли в конкретном социокультурном окружении. Другими словами, говорящие раскрывают языковую идеологию, которой они придерживаются [14].

Языковая идеология, будучи выражением коллективных представлений, раскрывается в индивидуальном выборе языковых средств, т.е. манифестируется в способности индивидуума сознательно строить речевое взаимодействие с другими представителями данного сообщества, используя коммуникативные стратегии, соответствующие его социальному статусу. Таким образом, признаки языковой идеологии обнаруживаются в субъективной социокультурной позиции и в субъективном языковом опыте говорящего [15, р. 58].

Финский исследователь ААЛФ Д. Пилкинтон-Пихко [13, р. 58] выделяет три типа языковой идеологии АЯ: идеология стандартного английского языка, идеология стандартного АЯ носителя и идеология АЯ как «другого» или неродного языка (standard language ideology, standard English native speaker language ideology, English as 'other' ideology).

Как подчеркивает Дж. Милрой [12, р. 530], исторические корни идеологии стандартного АЯ заложены в прескриптивных грамматиках, учебниках, справочниках и словарях АЯ, предписывающих употребление правильных норм и стандартов кодифицированного языка. Дж. Милрой разъясняет, что стандартизация – это приведение класса объектов к единообразию, а процесс стандартизации языка заключается в насаждении инвариантности и единообразия языковых структур [12, р. 531].

Престижные варианты языка становятся моделью стандартизации независимо от масштабов их использования и количества их пользователей, причем, полностью

стандартизованный вариант языка практически не возможен, поскольку полное единообразие не может быть достигнуто на практике, а идеализированное представление о языковом стандарте относится не к какому-либо отдельному варианту, но к языку, в целом [12, p. 534, 539]. Как подчеркивает Дж. Милрой, согласно идеологии стандартного английского языка, языковые структуры, используемые в национальных вариантах АЯ, могут считаться правильными, только если они совпадают с формальным литературным стандартом АЯ, т.е. стандартные формы обладают легитимностью, а все другие нелегитимны [12, p. 545, 547].

В отличие от идеологии стандартного АЯ, идеология стандартного АЯ носителя, который может принадлежать к любому из национальных вариантов и к любому из их диалектов, основана на представлении о том, что эти варианты и диалекты получают *академическую* легитимность в результате исследований, проводимых лингвистами. Они также проходят процесс систематизации и стандартизации, в результате которого появляется номенклатура стандартных форм данного варианта или диалекта, отличающихся от форм, используемых в практических коммуникативных ситуациях [12, p. 552].

Следуя логике рассуждений Дж. Милроя, мы можем утверждать, что изучение ААЛФ, как варианта АЯ, и связанной с ним идеологии должно начинаться с идентификации его пользователей, определения их относительных позиций и мотивации в данном сообществе и выяснения их отношения к языку, т.к. эти факторы лежат в основе представлений индивидуума о своем АЯ.

В этой связи уместно предположить, что специфика представлений пользователей ААЛФ исходит из четырех противоборствующих тенденций: Во-первых, обучение английскому языку как иностранному традиционно основано на сложившейся еще в XIX в. классической модели, которая, по справедливому замечанию британского исследователя АЛФ Д. Грэддола, подчинена идеологии стандартного языка и требует безусловного следования его нормам, наряду с усвоением культуры носителей языка [6, p. 82].

С другой стороны, модель стандартного языка утратила всякую связь с реальностью вследствие легитимации национальных вариантов АЯ и распространения идеологии стандартного АЯ носителей национальных вариантов. Взяв в качестве образца модель того или иного национального (британского или американского) варианта, человек, изучающий АЯ как иностранный, в соответствии с идеологией стандартного АЯ носителя, обязан следовать нормам этого конкретного варианта.

Третья тенденция – распространение глобального АЯ в виде новых независимых региональных вариантов, *World Englishes*, в странах, где в силу политико-экономических факторов сохраняется важная объединяющая роль АЯ в государственной и общественной структуре, либо же в странах, где АЯ, не будучи официальным языком, выполняет

определенные культурно-политические функции, ориентируясь, главным образом, на внешнюю коммуникацию, и изучается как иностранный язык.

И, наконец, четвертая тенденция – использование АЯ в качестве контактного языка межнациональной, в том числе и академической, коммуникации, когда его вариативность вытекает из особенностей локального контекста, а участники самостоятельно определяют наиболее оптимальную форму АЛФ, не связанную с идеологическими установками носителей АЯ.

Идеология пользователя АЛФ принципиально отличается от идеологии стандартного АЯ и идеологии стандартного АЯ национальных вариантов по четырем параметрам: структура модели языка, содержание языковой компетенции, характер лингвокультурного сообщества, использующего язык, экология языка, т.е. отношений между людьми и их социальной и физической средой (см. табл. 1).

Таблица 1. *Идеология АЛФ в сопоставлении с идеологиями стандартного АЯ и стандартного АЯ национальных вариантов*

Идеология стандартного АЯ и стандартного АЯ национальных вариантов	Идеология АЛФ
Модель языка	
Позитивистская модель	Открытая модель
Инвариантная система АЯ	Осознание вариативности АЛФ
Кодифицированный язык	Некодифицированный язык
Прескриптивная грамматика	Развивающаяся грамматика
Правила языка	Навыки речепроизводства
Языковая компетенция	
Стандартизованная языковая компетенция	Языковая компетенция, развивающаяся в практике речевой деятельности
Языковая компетенция как продукт	Языковая компетенция как практика
Индивидуальная реализация	Реализация в социальной практике
Нормативные установки	Стратегии согласования
Лингвокультурное сообщество	
Принадлежность к одному исходному сообществу	Принадлежность к разным исходным сообществам
Однородное целевое языковое сообщество	Разнородное целевое языковое сообщество
Инвариантное отношение лингвокультурного сообщества к языку	Вариативное отношение лингвокультурного сообщества к речепроизводству
Экология языка	
Инвариантный статус АЯ в отношениях между людьми и их социальной и физической средой	Зависимость АЛФ от отношений между людьми и их социальной и физической средой
Вербальное выражение	Мультимодальное выражение
Рациональный процесс	Практика мультисенсорного общения

Позитивистская модель АЯ представляет инвариантную систему кодифицированного языка с прескриптивной грамматикой и собранием обязательных к исполнению правил. В противоположность ей, открытая модель АЛФ представляет некодифицированный язык, отличающуюся нестабильностью форм грамматику и вариативный выбор языковых средств в локальном контексте речепроизводства.

Языковая компетенция носителя АЯ выступает как способность индивидуальной реализации готового продукта в соответствии со стандартными нормативными установками. Языковая компетенция говорящего на АЛФ выступает как реализуемая в динамике социальной практики индивидуальная способность применения вариативного набора языковых средств и стратегий согласования.

Лингвокультурное сообщество носителей АЯ характеризуется языковой однородностью, инвариантным отношением к своему языку, т.е. все они, независимо от каких-либо индивидуальных и групповых факторов, являются его носителями. Пользователи АЛФ принадлежат к разным исходным сообществам и характеризуются вариативностью как мотиваций вхождения в это лингвокультурное сообщество, так и отношений к своему речепроизводству на АЛФ.

АЯ носителей отличается рационально построенным вербальным планом выражения и инвариантным статусом по отношению к факторам окружающей социальной и физической среды. Коммуникация на АЛФ зависит от экология языка, т.е. отношений между пользователями АЛФ и их социальной и физической средой и отличается применением различных невербальных стратегий, рассчитанных на мультисенсорное восприятие информации.

Выводы. Изучение языковой идеологии, которой руководствуются преподаватели, ведущие англоязычные курсы и разрабатывающие учебные программы на АЯ следует рассматривать как исходную ступень в описании ААЛФ. Языковая идеология пользователей ААЛФ – это совокупность их представлений о языке, определяющих выбор морфо-синтаксического оформления, лексико-семантических средств и коммуникативных стратегий.

Отличительной чертой идеологии пользователей ААЛФ является опора на открытую модель некодифицированного языка и вариативной грамматики. Языковая компетенция коммуникантов реализуется в специфической социальной практике лингвокультурного сообщества, члены которого модифицируют свой АЛФ в локальном контексте социального и физического окружения.

Перспектива дальнейшего исследования заключается в необходимости экспериментальной проверки на следующем этапе гипотезы о том, что участники академической коммуникации на АЛФ практически никогда не придерживаются

ідеології стандартного АЯ і стандартного АЯ національних варіантів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Пелагеша Н.* Мова міжнародного спілкування або Lingua franca для глобального світу [Електронний ресурс] / Н. Пелагеша // Освіта.ua. За матеріалами: Дзеркало тижня: Дата публікації: 27.02.2010. — Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/languages/article/6794>.
2. *Atkinson D.* Alignment and interaction in a sociocognitive approach in second language acquisition / D. Atkinson, E. Churchill, T. Nishino, H. Okada // *Modern Language Journal*. — 2007. — Vol. 91. — P. 169–188.
3. *Canagarajah A. S.* Multilingual Communication and Language Acquisition: New Research Directions [Електронний ресурс]/ A. Suresh Canagarajah, Adrian J. Wurr // *The Reading Matrix*. — January 2011. — Vol. 11. — N 1. — 15 p. — Режим доступу : www.readingmatrix.com/.../january_2011/canagarajah_wurr.pdf.
4. *Firth A.* The discursive accomplishment of normality: On lingua franca English and conversation analysis / A. Firth // *Journal of Pragmatics*. — 1996. — Vol. 26. — P. 237–259.
5. *Gee J. P.* Discourse and Sociocultural Studies in Reading [Електронний ресурс] / J. P. Gee // *Handbook of Reading Research*. — May 2000. — Vol. III. — Режим доступу : <http://www.readingonline.org/articles/handbook/gee/>
6. *Graddol D.* English Next. Why global English may mean the end of English as a Foreign Language / D. Graddol // *British Council*. — The English Company (UK) Ltd, 2006. — 128 p.
7. *Heath Sh. B.* Linguistics in the Study of Language in Education / Sh. B. Heath // *Harvard Educational Review*. — Spring 2000. — N 70 (1). — P. 49–59.
8. *Jenkins J.* English as a Lingua Franca: attitude and identity / J. Jenkins // *Oxford*. — UK : Oxford University Press, 2007. — 296 p.
9. *Khubchandani L. M.* Revisualizing boundaries: A plurilingual ethos / L. M. Khubchandani // *New Delhi*. — India : Sage, 1997. — 256 p.
10. *Kramsch C.* Introduction: How can we tell the dancer from the dance? / C. Kramsch // *Language acquisition and language socialization: Ecological perspectives*. — London & NY : Continuum, 2002. — P. 1–30.
11. *Mauranen A.* Features of English as a lingua franca in academia [Електронний ресурс] / A. Mauranen // *Helsinki English Studies*, 2010. — Vol. 6. — P. 6–28. — Режим доступу : <http://blogs.helsinki.fi/hes-eng/volumes/volume-6/>.

12. *Milroy J.* Language ideologies and the consequences of standardization / J. Milroy // *Journal of Sociolinguistics*. — 2001. — N 5 (4). — P. 530–555.

13. *Pilkinton-Pihko D.* English as a lingua franca lecturers' self-perceptions of their language use [Электронный ресурс] / D. Pilkinton-Pihko // *Helsinki English Studies*. — 2010, Vol. 6. — P. 58–74. — Режим доступа : <http://blogs.helsinki.fi/hes-eng/volumes/volume-6/>.

14. *Wake D.* Language Ideology in Schooling Practice [Электронный ресурс] / D. Wake // *New Foundations*, 2005. — Режим доступа : <http://www.newfoundations.com/Linguistic/WakeLanguage.html>.

15. *Woolard K. A.* Language Ideology / K. A. Woolard, B. B. Schieffelin // *Annual Review of Anthropology*. — 1994. — Vol. 23. — P. 55–82.

Надійшла до редакції 19.12.11

© 2012 Т. М. Буренко
(м. Суми)

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ВИБАЧЕННІ

БУРЕНКО Т. М. ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ВИБАЧЕННІ

У статті розглядаються особливості реалізації стратегії ввічливості в англomовному вибаченні. Описуються стратегії ввічливості дистанціювання, які реалізуються різними тактиками. Автор робить висновок про двоїстість реалізації вибачення з використанням різних стратегій ввічливості як свідчення гібридної природи цього мовленнєвого акту.

БУРЕНКО Т. Н. ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ ВЕЖЛИВОСТИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ИЗВИНЕНИИ

В статье рассматриваются особенности реализации стратегии вежливости в англоязычном извинении. Описываются стратегии вежливости дистанцирования, которые реализуются разными тактиками. Автор делает вывод о двойственности реализации извинения с использованием разных стратегий вежливости как свидетельство гибридной природы этого речевого акта.

BURENKO T. M. PRAGMATIC ASPECT OF POLITENESS STRATEGY REALIZATION IN ENGLISH APOLOGY

The article concentrates on the peculiarities of the realization of politeness strategy in English apology. Negative politeness strategies are explored which are realized by different tactics. The author comes to the conclusion about the duality of apology which uses various politeness strategies as the evidence of this speech act' hybrid nature.

Ключові слова: вибачення, ввічливість, обличчя, стратегія, тактика, мовленнєвий акт.

Актуальність роботи обумовлена її функціональною спрямованістю, що знаходиться у відповідності з пріоритетними тенденціями сучасного мовознавства, орієнтованого на вивчення мовлення як складника людської діяльності. **Об'єктом** дослідження виступають мовленнєві акти (МА) вибачення в англomовному дискурсі. **Метою** статті є відстеження тенденцій розгляду ввічливості як національно-специфічної комунікативної категорії, змістом якої є система ритуалізованих стратегій комунікативної поведінки.

Увічливість є однією з найбільш яскравих і помітних категорій спілкування, яка неодноразово привертала до себе увагу мовознавців [4; 8, с. 306–319; 11; 19, с. 446–459]. З точки зору мовної картини світу ввічливість – «центральна комунікативна категорія, головна функція якої – забезпечення безконфліктного спілкування» [7, с. 260].

Серед існуючих концепцій для пояснення феномену вибачення найбільш релевантними є концепції ввічливості як системи дискурсивних максим, розроблені П. Грайсом, Р. Лакофф, Дж. Лічем, та концепція ввічливості як збереження обличчя П. Браун і С. Левінсона [11; 14; 17; 18].

У першому випадку ввічливість є одним із принципів кооперації, що доповнює відомі постулати П. Грайса: це морально-етична максима «Будь увічливим» [6, с. 47]. Виходячи з ідеї П. Грайса, Р. Лакофф розробляє правило прагматичної компетенції щодо

ввічливості (*be polite*). Серед стратегій ввічливості у мовленнєвих актах вибачення найчастіше спостерігаються стратегії «Не будь нав'язливим» (*Don't impose*), «Надавай можливість вибору» (*Give options*) [7, с. 303]. На думку Р. Лакофф, перша реалізується у ситуаціях формальної ввічливості (*formal politeness*), а остання – неформальної ввічливості (*informal politeness*).

Дж. Ліч також розглядає ввічливість як набір універсальних прагматичних принципів. Серед запропонованих ним максимум такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди й симпатії висловлення вибачення реалізує максимум згоди (*agreement maxim*), яка полягає у зменшенні протиріч між комунікантами та підвищенні ступеня згоди [18, с. 16]. За Дж. Лічем, існує відповідність між типами іллокутивних актів та максимами ввічливості, зокрема, в експресивах найбільш релевантними є максими скромності та схвалення.

Увічливість визначається як національно-специфічна комунікативна категорія, змістом якої є система ритуалізованих стратегій комунікативної поведінки (вербальної і невербальної), направлених на гармонійне, безконфліктне спілкування і дотримання суспільно-прийнятих норм комунікації [5, с. 53; 6, с. 17]. Так, в англійській лінгвокультурі стриманість вважається нормативною поведінкою [16; 20, с. 95], а емоційність призводить до низької оцінки надто емоційної людини. Наприклад, містер Даулер, відчуваючи провину, просить вибачення у Піквіка за свою надмірну збудженість. Цим самим він намагається налагодити добрі стосунки з майбутнім попутником, використовуючи принцип увічливості для встановлення позитивної тональності спілкування:

'I am glad to hear it', said the fierce man, 'I withdraw my expressions.

I tender an apology' [26].

Оскільки близькі за комунікативним призначенням ситуації зазвичай породжують подібні комунікативні реакції адресата, вчені схильні говорити про існування певних прагматичних універсалій розуміння МА [3, с. 3–13], правил прагматичної інтерпретації [2, с. 14], мовленнєвих конвенцій [10, с. 130], яким підпорядкований МА вибачення.

Спілкування регулюється засобами «прагматичного контролю» – відношень, в які вступають мовці, та які існують між мовцем і зовнішнім світом [1, с. 35]. Поняття прагматичного контролю не співпадає з умовами успішності МА вибачення. Умови успішності завбачають, що мовець вважає за можливе виконання певної дії, у той час як поняття прагматичного контролю пов'язане з оцінкою права мовця на певне комунікативне поведіння щодо адресата, отже, його можна назвати комунікативним контролем [1, с. 36].

Згідно теорії П. Браун і С. Левінсона, ввічливість є засобом збереження балансу між

дистанціюванням та зближенням комунікантів у дискурсі. Увічливість покликана виконувати наступні функції: запобігати конфліктам, не порушувати гармонії у відносинах з партнером по спілкуванню, пом'якшувати потенційну агресію, не торкаючись гідності та не вражаючи прав партнера по спілкуванню, забезпечувати доброзичливу атмосферу перебігу міжособової взаємодії, намагаючись, щоб партнер по спілкуванню почувався комфортно. Під увічливістю розуміється вербальна поведінка, націлена на повагу особистості партнера по комунікації. А особистість партнера по комунікації тлумачать як його індивідуально-психологічні характеристики й соціально-рольові потреби, що задовольняються за рахунок збереження «обличчя» комунікантів [12].

Поняття обличчя (face) за І. Гоффманом – це система індивідуально-психологічних і соціально-рольових потреб особистості, важливіші з яких – потреба у невтручанні у її приватну зону (negative face) та потреба в отриманні позитивної оцінки (positive face) [13], це комплексна самооцінка, своєрідний соціальний імідж, збереженню якого підпорядкована комунікація. Вербальні й невербальні дії, що направлені на збереження іміджу, – це стратегії негативної і позитивної ввічливості [11], або стратегії віддалення та зближення [9].

За П. Браун і С. Левінсоном, негативне обличчя – це «бажання бути незалежним, мати свободу дій» [11, с. 129]. З огляду на принципи комунікації, висловлення, що реалізують комунікативну інтенцію вибачення, є дискурсивним утіленням стратегій негативної ввічливості, які виражають прагнення мовця до дистанціювання від слухача, до свободи від почуття провини [11].

Увічливість дистанціювання реалізується у дискурсі набором конвенціональних стратегій, які, з одного боку, зменшують ушкодження адресата у разі malefактивних дій мовця, а з другого – мінімізують ефект дій мовця, які є соціально або етично неприйнятними. Необхідність запобігання ушкодженню негативного обличчя є загальною гіперстратегією ввічливості дистанціювання, яка у дискурсі втілюється десятьма окремими стратегіями:

N1 – Висловлюйся непрямо (*Be conventionally indirect*);

N2 – Задавай питання, ухиляйся (*Question, hedge*);

N3 – Будь песимістом у своїх сподіваннях (*Be pessimistic*);

N4 – Зменшуй ступінь втручання (*Minimize the imposition*);

N5 – Виказуй пошану (*Give deference*);

N6 – Вибачайся (*Apologize*);

N7 – Вживай безособові форми (*Impersonalize*);

N8 – Подавай мовленнєвий акт ушкодження обличчя як загальне правило (*State the FTA as a general rule*);

N9 – Використовуй номінативні елементи (*Nominalize*);

N10 – Не показуй, що адресат щось тобі винен (*Go on record as incurring debt or as not indebting*) [11, с. 132–210].

За нашими даними, серед наведених стратегій негативної ввічливості МА вибачення реалізуються переважно стратегіями N2, N5, N6 із відповідними тактиками.

Стратегія ввічливості дистанціювання N2 «Запитуй, ухиляйся» (*question, hedge*) втілюється конвенціональними мовними засобами, виходячи з презумпції, що слухач (1) не зобов'язаний робити або (2) не обов'язково бажає зробити те, про що просить мовець [11, с. 145].

Перше зумовлює оформлення вибачення у вигляді питальних речень. Серед вибачень – засобів реалізації тактики запитання є:

– запити про здатність адресата надати вибачення з модальним дієсловом (*can*):

'Tess!' he said huskily, 'can you forgive me for going away?' [27];

– запит про намір адресата надати вибачення в майбутньому з дієсловом *will* та позитивною або негативною пропозицією:

Mrs. Seal. Now I have seen you thus far, Sir Geoffry, will you excuse me a moment while I give my necessary orders for your accommodation? [36];

Then will you not forgive me? [27].

Друга презумпція зумовлює тактику ухиляння (*hedging*), яка втілюється специфічними частками у складі висловлень вибачення: *so, very, extremely (sorry)*, а також маркерами щирості (*sincerity hedge, truly, really*) [11, с. 156], які модифікують ступінь іллокутивної сили вибачення, зокрема, ступінь однієї з її складових – емотивної. Частки, на думку Дж. Голмс, є специфічним засобом трансформації прагматичних властивостей висловлення – підсилення іллокуції [15]. Наприклад:

I am so sorry to miss so much of your visit [37];

I am very sorry about the pepper [35].

У такий спосіб мовець переконує адресата в необхідності надати вибачення.

Стратегія ввічливості дистанціювання N5 «Виказуй пошану» реалізується двома тактиками: по-перше, мовець демонструє своє «підкорення», скромність, по-друге, він підкреслює рольове домінування, вищий статус адресата, причому в обох випадках акцентується нерівність соціальних статусів [11, с. 178]. Прикладом першої тактики є:

– вибачення-запитання, що містять маркер статусної ролі *sir (sah), madam*:

Excuse me, sah, but are you senior staff? [22];

– вибачення – розповідні речення з номінацією титулу чи власного імені та лексичними інтенсифікаторами:

Madam, I ask your ladyship ten thousand pardons [23];

I beg pardon for an ill-timed visit, sir; but as my reputation is concerned, and as the dinner appears to be concluded – ... [30].

Прикладом другої тактики є вибачення із шанобливим звертанням навіть до незнайомих:

Sir Peter. *Madam, madam, I beg your pardon – there's no stopping these good gentlemen's tongues* [34].

Стратегія ввічливості дистанціювання №6 «Вибачайся» полягає у вибаченні за скоєння малефактивної дії з використанням кількох тактик, чотири з яких описані П. Браун та С. Левінсоном [11, с. 187–190]:

(1) тактика визнання завданої шкоди (*admit impingement*), в тому числі застосування номінацій самоприниження (*humbly*):

– *I say, I'm awfully sorry for not recognizing you* [38];

– *You will excuse this extreme haste, but circumstances require that I should immediately remove my sister, and I have not a moment's time to lose* [25];

– Autolycus. *I humbly beseech you, sir, to pardon me all the faults I have committed to your worship and to give me your good report to the prince my master* [32];

(2) тактика визнання мовцем небажання (*indicate reluctance*) зашкодити адресату:

But I would not wish you to take the trouble of making any inquiry at present [21];

Excuse me, ma'am, but this is by no means my intention; I make no inquiry myself, and should be sorry to have any made by my friends [21];

I don't want to bother you; I only want to know why Syd has gone away [24];

(3) тактика надання всеохоплюючих пояснень (*give overwhelming reasons*) щодо причин малефактивної дії мовця:

Pardon me, God, I knew not what I did [31];

Excuse the rudeness that gave you a rough welcome, and lay it upon the evil times, and not upon us [30];

(4) тактика прохання про надання вибачення (*beg forgiveness*) адресатом із метою елімінації почуття провини мовця. Вона полягає у повному визнанні своєї провини, що слугує запитом щодо отримання виправдання, наприклад:

Then pardon me, for reprehending thee, For thou hast done a charitable deed [33].

У нашому корпусі виявлені ще дві тактики, що реалізують цю стратегію:

(5) тактика вживання стилістичних засобів посилення впливу висловлення (повтори тощо):

Forgive me! – but forgive me! [29];

(6) тактика обіцянки ніколи не повторювати малефактивних вчинків як спосіб виправдовування:

Good devil, forgive me now, and I'll never rob thy library more [28].

В окремих тактиках, що реалізують стратегії ввічливості дистанціювання, простежується акцентування однієї з двох рівноправних складових іллокутивної сили вибачення у дискурсі.

Таким чином, МА вибачення функціонують як стратегії ввічливості, тобто є засобом збереження балансу між дистанціюванням та зближенням в дискурсі, націленим на повагу особистості партнера по комунікації. Вибачення втілює три стратегії ввічливості дистанціювання та задовольняє «негативне обличчя» адресата, прагнення мовця до дистанціювання, до свободи від почуття провини:

– стратегія ввічливості дистанціювання «Запитуй, ухиляйся» утілюється двома тактиками: запитання та ухилення;

– стратегія ввічливості «Виказуй пошану» реалізується тактиками привертання уваги та підкорення;

– стратегія ввічливості «Вибачайся» (N6) залежить від ситуації мовлення, у якій інтенція вираження емоцій провини й сорому зумовлює акцентування емотивної складової іллокутивної сили вибачення, та втілюється тактиками визнання завданої шкоди; визнання небажання зашкодити адресату; надання пояснень щодо малефактивної дії; прохання про вибачення; вживання стилістичних засобів посилення вибачення; тактикою обіцянки не повторювати малефактивних вчинків.

МА вибачення має гібридну природу, що зумовлює двоїстість функціонування вибачення як стратегії ввічливості: якщо емотивна складова в іллокуції МА вибачення акцентується в стратегії ввічливості «Вибачайся», то його спонукальна складова – у тактиках, що реалізують інші стратегії дистанціювання – (N2) «Запитуй, ухиляйся», (N5) «Виказуй пошану».

Застосування теорії ввічливості до вивчення мовленнєвих актів гібридної природи перспективно продовжити на матеріалі МА інших типів та у міжкультурному аспекті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бергельсон М. Б. Прагматическая и социокультурная мотивированность языковой формы : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : 10.02.19

«Теория языка» / М. Б. Бергельсон. — М., 2005. — 45 с.

2. *Дейк ван Т. А.* Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Т. А. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с.

3. *Добровольский Д. О.* Прагматические правила как языковая универсалия / Д. О. Добровольский // Прагматические аспекты функционирования языка : сб. науч. тр. — Барнаул, 1983. — С. 3–13.

4. *Карпова Е. В.* Стратегии вежливости в современном английском языке (на материале малоформатных текстов) : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Карпова. — СПб, 2002. — 17 с.

5. *Ларина Т. В.* Вежливость как национально-специфическая коммуникативная категория / Т. В. Ларина // Коммуникативное поведение : сб. науч.тр. — Воронеж : Истоки, 2003. — Вып. 17. Вежливость как коммуникативная категория. — С. 57.

6. *Ларина Т. В.* Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах / Т. В. Ларина. — М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 2003. — 315 с.

7. *Маслова В. А.* Номо *Lingualis* в культуре : [монография] / В. А. Маслова. — М. : Гнозис, 2007. — 320 с.

8. *Скорбатюк И. Д.* Некоторые аспекты выражения форм вежливости в корейском языке / И. Д. Скорбатюк // Национально-культурная специфика речевого поведения. — М. : Наука, 1977. — С. 306–319.

9. *Стернин И. А.* Проблемы описания вежливости как коммуникативной категории / И. А. Стернин // Коммуникативное поведение. — Воронеж, 2003. — Вып. 17. — С. 22–47.

10. *Стросон П. Ф.* Намерение и конвенция в речевых актах / П. Ф. Стросон // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1986. — Вып. 17. — С. 130–150.

11. *Brown P.* Politeness: Some universals in language use / P. Brown, S. Levinson. — London, New York etc. : CUP, 1987. — 345 p.

12. *Brown P.* Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions and politeness: strategies in social interaction. — Cambridge University Press., 1978. — P. 56–311.

13. *Goffman E.* Interactional rituals : Essayson face-to-face behavior / E. Goffman. — New York : Doubleday, 1967. — 270 p.

14. *Grice P.* Intendieren, Meinen, Bedeuten / P. Grice // Handlung, Kommunikation, Bedeutung. — Fr./M. : Suhrkamp, 1993. — S. 2–15.

15. *Holmes J.* Hedging your bets and sitting on the fence: some evidence for hedges as support structures / J. Holmes // *Te Reo*. — 1984. — № 27. — P. 47–62.

16. *Kopytko R.* Polite Discourse in Shakespeare's English / R. Kopytko. — Poznan : Wydawnictwo naukowe UAM, 1993. — 122 p.
17. *Lakoff R.* The logic of politeness, or, minding your p's and q's / R. Lakoff // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. — Chicago, 1973. — P. 292–305.
18. *Leech G. N.* Principles of Pragmatics / G. N. Leech. — London, N.Y. : Longman, 1983. — 250 p.
19. *Mohan B. A.* Principles, Postulates, Politeness / B. A. Mohan // Papers from the Tenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. — Chicago : Department of Linguistics, University of Chicago, 1974. — P. 446–459.
20. *Wierzbicka A.* Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction / A. Wierzbicka. — Berlin : Mouton, 1991. — 502 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

21. *Austen J.* Емма [Електронний ресурс] / J. Austen. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97-2000. — Назва з контейнера.
22. *Boyd W.* A Good Man in Africa / W. Boyd. — N.Y. etc. : Penguin Books, 1982. — 312 p.
23. *Cibber C.* Love's Last Shift / C. Cibber // Representative British Dramas from Dryden to Sheridan / F. Trupper, J.W. Trupper (ed.). — New and enlarge. ed. — N.Y. : Oxford UP, 1934. — P. 207–246.
24. *Collins W.* The Evil Genius / W. Collins. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97–2000. — Назва з контейнера.
25. *Dickens Ch.* Nickolas Nickbey / Ch. Dickens. — L. : Everyman's library. — 843 p.
26. *Dickens Ch.* The Posthumous Papers of Pickwick Club / Ch. Dickens. — L. : Everyman's library, 1998. — 813 p.
27. *Hardy T.* Tess of the d'Urbervilles / T. Hardy. — L. : Everyman's library, 1991. — 472 p.
28. *Marlow Chr.* Dr. Faustus [Електронний ресурс] / Chr. Marlow. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97–2000. — Назва з контейнера.
29. *Rowe N.* The Tragedy of Jane Shore / N. Rowe // Eighteenth-Century Plays. — N.Y. : Random House, 1952. — P. 57–108.
30. *Scott W.* Rob Roy / W. Scott. — Penguin Popular Classics, 1995. — 501 p.

31. *Shakespeare W. Henry VI / W. Shakespeare.* — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97–2000. — Назва з контейнера.

32. *Shakespeare W. The Winter's Tale [Електронний ресурс] / W. Shakespeare.* — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97-2000. — Назва з контейнера.

33. *Shakespeare W. Titus Andronicus / W. Shakespeare.* — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги : Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; Word 97-2000. — Назва з контейнера.

34. *Sheridan R. B. The School for Scandal / R. B. Sheridan.* — М. : Foreign Languages Publishing House, 1949. — 92 p.

35. *Sherriff R. C. Journey's End / R. C. Sherriff // Famous plays of today.* — L. : Victor Gollancz LTD, 1929. — P. 9–136.

36. *Steele R. The Conscious Lovers / R. Steele // Eighteenth-Century Plays.* — N.Y. : Random House, 1952. — P. 109–178.

37. *Waugh E. Brideshead Revisited / E. Waugh.* — L. : Everyman's library, 1993. — 315 p.

38. *Waugh E. The Sword of Honour Trilogy / E. Waugh.* — L. : Everyman's library, 1994. — 695 p.

Надійшла до редакції 16.12.11

© 2012 А. М. Ерліхман,
Я. Г. Мельник
(м. Івано-Франківськ)

ВСТАВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЛІЦИТНОСТІ

ЕРЛИХМАН А. М., МЕЛЬНИК Я. Г. ВСТАВНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЛІЦИТНОСТІ

У статті розглядаються вставні конструкції як засіб реалізації імпліцитності. Досліджуються контекстуальні можливості реалізації імпліцитного смислу вставними конструкціями у художньому тексті. З'ясовуються особливості розкриття імпліцитного смислу у лінгвістичному (мікро- та макроконтексті) та екстралінгвістичному контексті за допомогою фонових знань.

ЭРЛИХМАН А. М., МЕЛЬНИК Я. Г. ВВОДНЫЕ КОНСТРУКЦИИ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ ИМПЛИЦИТНОСТИ

В статье рассматриваются вводные конструкции как средство реализации имплицитности. Исследуются контекстуальные возможности реализации имплицитного смысла вводными конструкциями в художественном тексте. Выясняются особенности раскрытия имплицитного смысла в лингвистическом (микро- и макроконтексте) и экстралингвистическом контексте посредством фоновых знаний.

ERLIKHMAN A. M., MELNYK Ya. G. PARENTHETIC CONSTRUCTIONS AS MEANS OF IMPLICITNESS REALIZATION

The article describes parenthetic constructions as means of implicitness realization. Contextual possibilities of implicit meaning realization in fiction have been described in detail. Besides, syntactic place of parenthetic constructions in a sentence structure and their connection with the category of evaluation have been examined. The author highlights the evaluative meaning component of parenthetic constructions which can be represented in an implicit form and reveals implicit meaning in fiction.

Implicit meaning can be realized in linguistic context which includes micro- and macrocontext. As a rule, implicit meaning is revealed in microcontext (several cues) by one or several parenthetic constructions which appear to be on the same evaluative pole. Realization of implicitness occurs also in macrocontext (in a context of the whole text) by means of retrospection – semantic connection between a parenthetic construction and preceding text contents. The paper also singles out the peculiarities of implicitness realization in extralinguistic context with the help of background knowledge.

Ключові слова: імпліцитність, імпліцитний смисл, вставні конструкції, лінгвістичний контекст, екстралінгвістичний контекст.

Кінець ХХ – початок ХХІ століть характеризується виникненням новітніх напрямів та підходів у лінгвістиці в цілому (поява таких галузей як лінгвокультурологія, лінгвосоціологія, лінгвофілософія, бурхливий розвиток когнітивістики, численні розвідки у сфері прагматики та ін.) та у текстології зокрема. У полі зору лінгвістів усе частіше опиняються не тільки композиційні та стилістичні особливості художніх текстів. Простежується відрив вектора дослідження від поверхового та формального рівня мовного знання, вербального рівня та з'являється все більше робіт у сфері імпліцитного.

Актуальність нашого дослідження обумовлена відсутністю комплексного підходу до вивчення імпліцитності у художньому тексті, особливостей та меж її реалізації, виокремлення засобів її актуалізації. Вставні конструкції як засіб реалізації імпліцитності опинялися поза межами лінгвістичних розвідок, а проблема актуалізації імпліцитного смислу (однієї з форм реалізації імпліцитності) у вставних конструкціях залишається малодослідженою.

Мета нашої роботи – довести, що вставні конструкції можуть виступати засобом

реалізації імпліцитності у художньому тексті. Досягнення поставленої в роботі мети вимагає вирішення таких завдань: визначити спосіб реалізації імпліцитності у вставних конструкціях та проаналізувати контекстуальні межі, які сприяють її актуалізації.

Функціональним характеристикам вставних конструкцій у художньому тексті присвячена незначна кількість робіт (О. Г. Руднев [13], Л. К. Дмитрієва [5], З. П. Олійник [12], О. Галайбіда [4] та інші). Дослідження вставних конструкцій рідко виходило за межі речення, на що вказує А. А. Мецлер: «ідея текстового блоку може виявитись перспективною в плані визначення дійсного лінгвістичного статусу всіх тих мовних категорій, які до цього часу вивчались лише в межах речення, зокрема вставних конструкцій. Ця ідея може показати всю безпідставність твердження (що стало вже тривіальним і явно таким, що суперечить самій сутності досліджуваного об'єкта) про те, що вставні конструкції відносяться або до всього речення в цілому, або до окремого його члена [9, с. 33]. О. Г. Руднев, наприклад, наголошував на стилістичному значенні вставних конструкцій, яке полягає у тому, що «вони оживляють вислів, насичуючи його ставленням автора до того, що він висловлює у формі підтвердження, сумніву, співчуття та ін., або організують мовлення так, щоб найефективніше впливати на співбесідника у потрібному напрямку, щоб забезпечити найбільш правильне розуміння смислу висловленого» [13, с. 145]. Комунікативний підхід до вивчення текстових одиниць використовує А. А. Мецлер. Він зазначає, що у тексті вставні конструкції наділені прагматичними характеристиками та можуть реалізовувати такі комунікативні стратегії як «стратегія прихованого впливу по лінії категоричної достовірності» [8, с. 62] та «стратегія, спрямована на вірогідну оцінку» [8, с. 65]. З. П. Олійник розглядає вставні конструкції як структурні елементи тексту та виділяє дві основні функції – текстоутворюючу та текстоорганізуючу [12, с. 85]. У нашому дослідженні вставні конструкції розглядаються як одиниці, наділені смислотворчим потенціалом, як елементи тексту, що містять у імпліцитній формі ту інформацію, яка релевантна для розкриття справжнього смислу тексту.

Розгляд імпліцитної природи вставних конструкцій вимагає визначення їх місця у матричному реченні, яке донині залишається неоднозначним. Незважаючи на синтаксичну ізольованість вставних конструкцій від головних та другорядних членів речення, відсутність граматичного зв'язку між вставною конструкцією та матричним реченням (І. І. Мещанінов [11], Н. С. Валгіна [2] та ін.), певний зв'язок все ж таки виникає. На це вказують М. Черемісіна та Т. Колосова, стверджуючи: «Суть проблеми ми бачимо в тому, що специфіка синтаксичних конструкцій даного типу визначається ... специфікою синтаксичного зв'язку, яка поки що не має навіть назви» [14, с. 91]. З цього приводу

В. Г. Адмоні зазначає, що між частинами речення і вставним компонентом існують «сміслові точки зіткнення» [1, с. 83], В. А. Шаймієв називає такий зв'язок «асоціативно-смісловим» [15, с. 82], а О. Г. Руднев – «співвідношенням». Під співвідношенням він розуміє граматичний зв'язок, який полягає у тому, що «між визначаючим та визначальним членами речення встановлюється мовцем такий смисловий зв'язок, який граматично виражається фактом включення у склад речення і сусідством визначальних слів з визначаючим членом речення» [13, с. 123]. Отже, можна стверджувати, що між вставною конструкцією та іншими членами речення існує смисловий зв'язок. Це дозволяє розглядати вставні конструкції як одиниці, яким властиво привносити смислові відтінки, що розширюють зміст тексту. У контексті імпліцитності вставні конструкції здатні наповнювати текст прихованими смислами, які реалізуються не тільки у межах речення, але й частин тексту більших за нього.

Однією з невід'ємних характеристик вставних конструкцій виступає вираження «відношення мовця до всього висловлювання» [16, с. 33; 17, с. 48], «різних аспектів суб'єктивного ставлення мовця до повідомлення» [18, с. 64], що дозволяє однією з найголовніших функцій вставних конструкцій вважати функцію оцінки. З цього приводу варто також звернутися до поглядів М. В. Ляпон, яка стверджує, що «у семантиці цих засобів так чи інакше зафіксовано зв'язок з категорією оцінки» [7, с. 29]. Смисловий зв'язок, що виникає між вставними конструкціями та іншими членами речення, дозволяє визначити об'єкт оцінки, тобто оцінюване. Оцінюючим (суб'єктом), як зазначає П. О. Лекант, як правило, виступає мовець [6, с. 127]. Таким чином, розкриття імпліцитного смислу у запропонованій роботі буде здійснене крізь призму категорії оцінки.

При розгляді реалізації імпліцитного смислу вставними конструкціями у поле зору потрапляють питання щодо контекстуальних меж, які сприяють його декодуванню. Проведений аналіз засвідчує, що розкриття імпліцитного смислу вставних конструкцій може відбуватись у лінгвістичному або екстралінгвістичному ключі. Лінгвістичний контекст включає мікроконтекст (речення або надфразову єдність) та макроконтекст (текстове ціле), а екстралінгвістичний – фонові знання.

Реалізація імпліцитного смислу вставних конструкцій найчастіше відбувається у мікроконтексті, змістове наповнення якого є достатнім для правильної інтерпретації смислового навантаження. Наприклад:

BIRDIE [Turning nervously]: Oh, Oscar. I was just sending Simon for my music album.

OSCAR [To Cal]: Never mind about the album. Miss Birdie has changed her mind.

BIRDIE: But, really, Oscar. Really I promised Mr. Marshall. I — [20, с. 202].

У репліках Берді, яка намагається переконати свого чоловіка у доцільності показу її

альбому, автор вживає вставну конструкцію *really* 'насправді', яка у імпліцитній формі реалізує функцію оцінки. Встановлений смисловий зв'язок між вставною конструкцією та антропонімом дозволяє стверджувати, що об'єктом оцінки стає персонаж Оскар. Мікроконтекст формує смислове навантаження вставної конструкції, яке імплікує докір дружини, викликаний заборонаю її чоловіка. Повтор вставної конструкції у наступному реченні разом з аргументацією (обіцянка містеру Маршалу) змінює об'єкт оцінки з персонажа Оскара на його рішення та трансформує імпліцитний смисл – вставна конструкція в імпліцитній формі реалізує спробу Берді прихилити до себе чоловіка та переконати його виконати її прохання.

Хоча мікроконтекст не виступає великою за обсягом частиною тексту, він може бути достатнім для розкриття характеру стосунків між персонажами. Як стверджує Е. П. Васильєва, вставні конструкції належать до тих засобів, за допомогою яких «автор формує певне ставлення до подій і персонажів свого твору» [3, с. 37]. Вставна конструкція стає елементом смислового плану тексту, який може реалізовувати це ставлення у імпліцитній формі. Проаналізуємо, наприклад, наступний уривок, у якому вставні конструкції виступають одним з імпліцитних елементів образотворення:

REGINA: So you, at least, are willing to admit that the bonds were stolen?

BEN [OSCAR laughs nervously]: I admit no such thing. It's possible that Horace made up that part of the story to tease you – [Looks at her.] Oh perhaps to punish you. Punish you.

REGINA [Sadly]: It's not a pleasant story. I feel bad, Ben, naturally. I hadn't thought – [20, с. 263].

У даному фрагменті імпліцитнотворчими виступають вставні конструкції *at least* 'принаймні' та *naturally* 'природно'. Смисловий зв'язок між вставною конструкцією *at least* 'принаймні' та дієсловом *to admit* 'визнавати' на експліцитному рівні виражає визнання Беном (братом Регіни) тільки крадіжки облігацій її чоловіка, але на імпліцитному рівні він реалізує незадовільну оцінку дій Бена. Інакше кажучи, об'єктом оцінки стає визнання крадіжки, яка отримує несхвалення з боку сестри та у імпліцитній формі розкриває також факт не тільки злочину, але й усього плану, який полягав у вилученні облігацій та вкладанні їх у бізнес без відома чоловіка Регіни – Хораса. Вставна конструкція *naturally* 'природно' опиняється у смисловій співвіднесеності з самим персонажем, Беном, й імплікує неочікуваність Регіною таких дій від свого рідного брата, що й стає *природною* причиною такої реакції.

Варто зазначити також, що у мікроконтексті імпліцитний смисл може формуватись сукупністю вставних конструкцій, які опиняються на одному оцінному полюсі.

Смисловий зв'язок встановлюється з тими частинами речення, які стають змістовими точками опори для реалізації імпліцитного смислу. У цьому випадку об'єкт оцінки представлений у імпліцитній формі, як, наприклад, невдале життя Артура:

ARTHUR <...> Then I fell in love—that is to say, I found living alone so unbearable I was willing to marry. She married me because all her friends were marrying somebody. Needless to say, we told each other how deeply in love we were. We wanted very much to be happy. Americans, you know, are frantic about being happy [19, с. 46].

Об'єктом оцінки на експліцитному рівні виступає подружнє життя Артура, яке набуває негативного полюса через вставну конструкцію *that is to say* 'так би мовити'. Окрім того, вставна конструкція *needless to say* 'не кажучи вже про' створює іронічний ефект та змінює оцінний полюс головного речення з позитивного на негативний. Стрижневою у розкритті імпліцитного смислу стає вставна конструкція *you know* 'ти ж знаєш', яка, апелюючи до іншого персонажа, на імпліцитному рівні реалізує впевненість у наявності притаманного усім американцям великого бажання бути щасливим. Саме гонитва за цим бажанням призвела до розчарування персонажа у житті, яке й виступає імпліцитним смислом реалізованим сукупністю вставних конструкцій.

При розгляді імпліцитного смислу, сформованого декількома вставними конструкціями, вагомим виступає той факт, що оцінка, виражена кожною з них на експліцитному рівні, стає невід'ємним компонентом змістового рівня реплік. Але комплекс цих оцінок, розширюючи змістовий діапазон, утворює цілісну характеристику, представлену у імпліцитній формі. Наприклад:

ANNA (Moves forward) Mrs. Prine, it's gracious of you to come. We should have come to call on you.

CARRIE (Flustered) We're relatives now, after all. We did phone, three times. But, of course, you never got the message.

ALBERTINE (To CARRIE) Yes, I did get them, Miss Anna [19, с. 220].

У розмові сестер (*Anna* 'Анна' і *Carrie* 'Кері' в уривку) з тещою їхнього брата автор використовує дві вставні конструкції: *after all* 'зрештою' та *of course* 'звичайно'. Перша з них виражає суб'єктивну оцінку нового родинного статусу персонажів, яка є негативною, та вказує на не вельми охоче бажання новоспечених родичів підтримувати зв'язок. Вставна конструкція *of course* 'звичайно' містить несхвальну оцінку дій місіс Прайн. Вона інтенсифікується емпатичною конструкцією *did get* 'все ж таки отримала', за допомогою якої Місіс Прайн імпліцитно визнає, що уникає сестер. На смисловому рівні функціонує вже сукупність зазначених вставних конструкцій, які зображають сімейні стосунки з негативним полюсом у імпліцитній формі.

Як засіб реалізації імпліцитності вставні конструкції містять смисл, декодування якого вимагає виходу за межі одного уривка та занурення у ширший контекст тексту – макроконтекст. Розкриття імпліцитного смислу зазвичай відбувається за допомогою тих змістових частин тексту, які передують вставним конструкціям, тому реалізація імпліцитного смислу відбувається у ретроспекції. У нижченаведеному уривку вставна конструкція *it sounds strange* ‘здається дивним’ містить імпліцитний смисл, розкриття якого неможливе без урахування змістових компонентів, що їй передують:

CARRIE <...> (*Sighs, then brightens*) *You know, it sounds strange, but I am positive he will make a fortune someday.*

ANNA *A fortune isn't necessary. A job is* [19, с. 225].

Окрім експліцитно вираженої оцінки, вставна конструкція імплікує характеристику брата Кері (*he* ‘він’ – у фрагменті), яка розкривається після ретроспективного аналізу змістової тканини тексту. Вставна конструкція відносить читача до згубної звички персонажа – захоплення азартними іграми, яка стала на заваді здійсненню його життєвих планів. Цей реконструйований змістовий компонент підтверджується реплікою Анни, а саме її вказівкою на необхідність роботи. Імпліцитний смисл, реалізований зазначеною вставною конструкцією, полягає у впевненості Кері, що її братові ще посміхнеться доля незважаючи на його попередні невдачі.

Ретроспективний смисловий зв'язок між вставною конструкцією та змістовими частинами тексту яскраво простежується у нижченаведеному прикладі – діалозі, що відкриває третій акт. Імпліцитне смислове навантаження вставної конструкції розкривається тільки після повернення до подій попередніх актів:

GEORGE (*taken aback*). *Olivia, I—I don't understand.*

OLIVIA (*leaving melodrama with a little laugh and coming down to him*). *Poor George! Did I frighten you rather?*

GEORGE. *You're so strange to-day. I don't understand you. You're not like the Olivia I know. (They sit down on the sofa together.)*

OLIVIA. *Perhaps you don't know me very well after all* [21, с. 342].

Актуалізація імпліцитного смислу вставної конструкції залежить від перипетій сюжетної лінії першого та другого актів, яка побудована навколо складних подружніх стосунків персонажів. Вставна конструкція відносить читача до отриманої звістки про першого чоловіка Олівії, якого вона вважала мертвим. Джордж вирішує анулювати з нею шлюб, побоюючись громадського осуду у бігамії, що ображає жінку. Вказівка на ці події є імпліцитною та реалізується в останній репліці за допомогою вставної конструкції, яка

імплікує негативну оцінку рішення Джорджа.

Розкриття імпліцитного смислу, який реалізується вставною конструкцією, іноді залежить не тільки від попередньо вжитих змістових частин й не вимагає виходу за межі тексту. У цьому випадку розуміння смислового навантаження вставної конструкції можливе тільки у межах екстралінгвістичного контексту, а саме потребує залучення фонових знань читача, які відіграють ключову роль у декодуванні імпліцитного. Наприклад:

BENEATHA Because I hate assimilationist Negroes!

RUTH Will somebody please tell me what assimila-who-ever-means!<...>

BENEATHA <...> It means someone who is willing to give up his own culture and submerge himself completely in the dominant, in this case, oppressive culture! [19, с. 153]

У поясненні, хто такі асимільовані афроамериканці, персонаж вживає вставну конструкцію *in this case* ‘у цьому випадку’, яка є імпліцитно навантаженою. Для розкриття імпліцитного смислу стрижневими стають фонові знання, а саме знання про багатовікове пригноблення представників чорної раси в американському суспільстві. Вставна конструкція виконує функцію ретроспекції та змушує читача здійснити короткий екскурс в історію. Вагомою також виступає позиція вставної конструкції перед означенням *oppressive* ‘пригноблений’, яке у імпліцитній формі акцентує увагу саме на історії поневолення афроамериканців.

Фонові знання виводять на перший план ті факти, які допомагають розкрити справжній смисл вставної конструкції та можуть змінювати оцінний полюс реплік. Прикладом такої зміни виступає характеристика афроамериканців Ліндером – головою спільноти, яка є противником їх поселення у «білому» кварталі: *Anybody can see that you're a nice family of folks, hard working and honest I'm sure* [19, с. 177]. Вставна конструкція *I'm sure* ‘я впевнений’ актуалізує один з американських стереотипів про нечистоту душі представників афро-американської верстви суспільства та у імпліцитній формі реалізує негативне ставлення до цієї сім’ї (на відміну від означень з позитивною оцінною семантикою).

Отже, у тексті вставні конструкції містять смислове навантаження, яке може бути імпліцитним за своєю природою. Оцінка є одним з компонентів цього навантаження, який актуалізується на основі смислового зв’язку, що виникає між вставною конструкцією та об’єктом оцінювання. Реалізація імпліцитного смислу має контекстуальний характер і залежить як від лінгвістичного, так і від екстралінгвістичного контексту. Лінгвістичний включає мікроконтекст, коли для розкриття імпліцитного смислу вистачає змістового наповнення одного уривка, та макроконтекст, у якому декодування відбувається у

ретроспекції. Розкриття імпліцитного смислу також потребує інформації, яка не входить у змістовий план тексту, тоді цей процес можливий тільки за екстралінгвістичного контексту.

Проблема реалізації імпліцитності вставними конструкціями вимагає подальшого вивчення та апробації на ширшому фактичному матеріалі. Потреба у лінгвістичних дослідженнях у цій царині зумовлює необхідність появи нових праць та дискусій, які б дали змогу конкретизувати способи реалізації імпліцитності вставними конструкціями та деталізувати їх роль у художньому тексті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Адмони В. Г.* Введение в синтаксис современного немецкого языка / В. Г. Адмони. — М. : Наука, 1955. — 391 с.
2. *Валгина Н. С.* Синтаксис современного русского литературного языка / Н. С. Валгина. — М.: Высшая школа, 1990. — 432 с.
3. *Васильева Э. П.* Роль вводных элементов в создании функционально-стилевых характеристик текста / Э. П. Васильева // Семантика и синтаксис текста (на материале текстов научного и художественного стилей) : межвуз. сб. науч. ст. / ред. О. В. Дюмина. — Куйбышев : Куйбышевский гос. ун-т, 1988. — С. 30–40.
4. *Галайбіда О.* Парентезні конструкції у творах Джерома К. Джерома / О. Галайбіда // Наукові записки : [у 2 ч.]. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2011. — Вип. 96 (1). — Серія : Філологічні науки (мовознавство) — С. 55–58.
5. *Дмитриева Л. К.* Функционирование вводного компонента в тексте / Л. К. Дмитриева // Функционирование синтаксических категорий в тексте. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1981. — С. 68–81.
6. *Лекант П. А.* Вводность — коммуникативно-прагматическая категория / П. А. Лекант // Очерки по грамматике русского языка. — М : МГОУ, 2002. — С. 130–133.
7. *Ляпон М. В.* Смысловая структура сложного предложения и текст. К типологии внутренних отношений / М. В. Ляпон. — М. : Наука, 1986. — 201 с.
8. *Мецлер А. А.* Прагматика коммуникативных единиц / А. А. Мецлер. — Кишинев : Штиинца, 1990. — 104 с.
9. *Мецлер А. А.* Роль вставних конструкцій в організації одиниць комунікативно-інформаційного членування тексту / А. А. Мецлер // Мовознавство. — 1986. — № 6. — С. 32–38.
10. *Мецлер А. А.* Структурные связи в тексте. (Парентезные конструкции) / А. А. Мецлер. — Кишинев : Штиинца, 1987. — 144 с.

11. Мещанинов И. И. Вводные (модальные) слова / И. И. Мещанинов // Члены предложения и части речи. — Л. : Наука (Ленинградское отделение), 1978. — С. 345–352.
12. Олейник З. П. Вводные и вставочные компоненты в структуре высказывания и текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.15 / З. П. Олейник. — Донецк, 2002. — 340 с.
13. Руднев А. Г. Синтаксис осложненного предложения / А. Г. Руднев. — М. : Гос. учебно-пед. изд-во Министерства Просвещения РСФСР, 1959. — 199 с.
14. Черемисина М. И. Очерки по теории сложного предложения / М. И. Черемисина, Т. А. Колосова. — Новосибирск : Наука, 1978. — 197 с.
15. Шаймиев В. А. Роль вставных предикативных единиц в семантической организации текста / В. А. Шаймиев // Функционирование синтаксических категорий в тексте : межвуз. сб. науч. трудов. — Л. : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1981. — С. 81–88.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

16. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Кротевич, Н. С. Родзевич. — К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1957. — 236 с.
17. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов. Пособие для учителей / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. — Изд. 2-е испр. и доп. — М. : Просвещение, 1976. — 543 с.
18. *Русский язык* : Энциклопедия / [под ред. Ю. Н. Караулова]. — М. : Научное изд-во. «Большая Российская Энциклопедия», 2003. — Репр. изд. — 704 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

19. *Four Contemporary American Plays* / ed. by B. Cerf. — New York: Vintage Books. A Division of Random House, 1961. — 402 p.
20. *Six Modern American Plays* / ed. by A. Gates. — New York : Modern Library, 1951. — 419 p.
21. *Sixteen Famous British Plays* / Compiled by A. Bennett and Van A. Cartmell. With introduction by J. M. Brown. — New York : Garden City Publishing Co, 1942. — 1000 p.

Надійшла до редакції 19.12.11

© 2012 М. Г. Сенів
(м. Донецьк)

ГЛАГОЛЫ КОЛИЧЕСТВЕННОЙ СЕМАНТИКИ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

СЕНИВ М. Г. ДІЄСЛОВА КІЛЬКІСНОЇ СЕМАНТИКИ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.

У статті досліджується проблема вираження кількості за допомогою дієслів. Дієслова кількісної семантики у німецькій мові розподілені на семантичні групи та виведені їх формули тлумачення. Установлено, що групи збільшення/зменшення кількості та групи множити/ділити виявилися найбільшими за кількістю лексичних одиниць.

СЕНИВ М. Г. ГЛАГОЛЫ КОЛИЧЕСТВЕННОЙ СЕМАНТИКИ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследуется проблема выражения количества с помощью глаголов. Глаголы количественной семантики в немецком языке разделены на семантические группы, выведены их формулы толкования. Установлено, что группы увеличения/уменьшения количества и группы умножать/делить являются самыми большими по количеству лексических единиц.

SENIV M. G. VERBS OF QUANTITATIVE SEMANTICS IN THE GERMAN LANGUAGE

The article studies the expression of quantity with the help of verbs. Verbs of quantitative semantics in German have been classified into semantic groups, the formulas of their interpretation have been developed. It has been stated that groups of quantity increase/decrease are the most numerous as regards the number of lexical units.

Ключові слова: дієслово, семантичні групи, кількісна семантика, формули тлумачення, експліцитна кількісна семантика.

Предметом данного исследования являются глаголы количественной семантики в немецком языке, т.е. глаголы типа *verdoppeln* 'удваивать'; *verdreifachen* 'увеличить в три раза'; *erweitern* 'расширять'; *vergrößern* 'увеличивать'; *verkleinern* 'уменьшать' и т.п.

Актуальность работы заключается в необходимости описания семантики количественных глаголов, так как проблема выражения категории количества при помощи глаголов в разноструктурных индоевропейских языках исследована недостаточно. Отметим, что в лингвистических исследованиях основное внимание сосредоточено на изучении таких частей речи, как имя существительное, числительное, наречие, прилагательное, выступающих номинациями количества и занимающих центральное место в семантическом поле количества. Значение данной работы заключается в том, что она позволяет рассматривать в семантике глагола не только его основную функцию – действие, но и дополнительное семантическое содержание, в данном случае количественную семантику.

Материалом для исследования послужила выборка из авторитетных лексикографических источников немецкого языка, в частности: *Duden Universalwörterbuch*; *Synonymwörterbuch Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache* и др. Объем выборки составил 143 лексических единицы в немецком языке. Количественная лексика выделялась на основе таких определений в словарных статьях, как «количество», «мера», «совокупность», «число», «вес», «норма», «единица измерения», «часть», «доля».

Категория количества является одной из важнейших онтологических категорий, пронизывающих все человеческое бытие, выполняющих методологическую и мировоззренческую роль. Познавая окружающую действительность и выделяя определенные свойства отдельных предметов и явлений, человек непременно устанавливает и их количественную определенность, которая присуща всем объектам окружающего мира. Таким образом, количество является объективно данной стороной, атрибутом всех объектов реального мира и связано с их бытием в аспекте наличия или отсутствия. Реально существующие в мире количественные признаки отражаются познающим субъектом на концептуальном уровне как понятийная категория, обладающая языковой релевантностью [6, с. 27].

Количественность рассматривается, с одной стороны, как семантическая категория, представляющая собой языковую интерпретацию мыслительной категории количества, а, с другой, – как базирующееся на данной семантической категории функционально-семантическое поле – группировка разноуровневых средств данного языка, взаимодействующих на основе квантитативных функций [1, с. 161].

Сфера количественности в развитых современных языках многообразна и пестра. Она касается всех основных ярусов языковой структуры – словаря, словообразования, морфологии, синтаксиса с интонацией. К языковым понятиям и воплощающим их знакам общепонятных языков генетически восходят многие математические термины и понятия, но в сфере этой науки они приобретают совершенно иной характер.

Сфера количественности в современных европейских языках охватывает целую серию сугубо языковых категорий и субкатегорий и включает немало переходных и пережиточных явлений, усложняющих и одновременно обогащающих систему языка и заметно повышающих избыточность речевой информации [6, с. 11].

По определению, которое дает С. А. Швачко, семантическое поле количества образуется посредством множества значений, например, величина, вес, вместимость, высота, глубина, длина, интенсивность, количество, объем, площадь, размер, рост, сила, скорость, температура, толщина, число, ширина, яркость (ср.: *горячий, теплый, нагреваться, охлаждаться, раскалять, брызги, детали, капли, крошки, куски, ломти, лоскуты, обрезки, отрывки, осколки, фрагменты, части, щепки*) [12, с. 10]. Согласно подходу С. А. Швачко, способы выражения количества классифицируются на основе их принадлежности к разным уровням речи.

Другие лингвисты, в частности З. Я. Тураева и Я. Г. Биренбаум, берут за основу так называемую онтологическую триаду, так как она касается трех основных категорий, которые выделяются в сложной структуре бытия, а именно: предметов, процессов и

признаков. Члены этой тернарной оппозиции называют, соответственно, предмето-количество, процессо-количество, признако-количество [11, с. 122–130].

В каждой языковой системе обособляется группа слов, соотносящихся с разными частями речи и выступающих номинациями количества. Центральное место в семантическом поле количества занимают такие языковые средства, как числительные, наречия, прилагательные и существительные, характеризующие количественный состав множества и величины [10, с. 63]. Дальше в семантическом поле количества располагаются имена существительные, они обозначают множество (совокупность) и величину.

Количественность опирается, с одной стороны, на грамматическую категорию числа (прежде всего имен существительных), а, с другой, – на имена числительные, количественно-именные сочетания, адъективные и адverbальные показатели количественных отношений, наконец, особый тип количественности представлен в сфере глагольных предикатов [1, с. 98–152]. Важно подчеркнуть множественность и неоднородность рассматриваемых языковых средств. Они не образуют единого соотношения исходной грамматической подсистемы и ее среды – налицо несколько подсистем при разнообразных комбинациях и пересечениях с элементами среды [1, с. 161].

На периферии семантического поля количества находятся прилагательные, наречия, глаголы, соотносимые формально и по значению с указанными существительными [12, с. 11]. Семантическая структура глагола является более емкой и гибкой, в сравнении с другими грамматическими категориями. Это свойство глагола зависит от особенностей грамматического строя глагола [4, с. 351]. Значение количества у этих слов не является основным, так как на него наслаиваются категориальные свойства соответствующих частей речи [10, с. 65].

Вопрос о количественной стороне глагольного действия в последнее время стал привлекать внимание исследователей как еще одна из областей отражения категории количества в языке. Количественная сторона действий, событий, ситуаций, т.е. в конечном счете предикатов, является чрезвычайно важным семантическим параметром высказывания, оказывающем существенное влияние на его организацию, в частности на выбор видо-временных форм, на характер актантов и их число, на выбор лексем (и самого глагола, и обстоятельств) и т.д. Список можно было бы продолжить, поскольку влияние этой содержательной категории весьма широко и является мотивирующим для ряда других категорий. Категория количества в сфере предиката представлена в гораздо более сложном и многообразном наборе подтипов, нежели в сфере имени и требует разработки своей собственной, более дифференцированной и сложной методики анализа ее

содержательного аспекта. Языковое отражение категории количества неоднородно по своему значению и совмещает компоненты определенного и неопределенного множества [3, с. 11–18].

Следует отметить, что наиболее удачным является деление количественных глаголов на группы, предложенное С.А. Швачко:

1) глаголы, в смысловых структурах которых, соотнесенных с лексическими средствами выражения количества, обособляются, наряду с семой действия, семы количественного признака действия, ср.: *steigern* ‘увеличивать, повышать’, *erhöhen* ‘повышать, увеличивать’, *erweitern* ‘расширять’, *vergrößern* ‘увеличивать, умножать, расширять’. Данные глаголы реализуют сему неопределенного множества.

2) глаголы, реализующие значение числа, т.е. глаголы определенного множества. К ним относятся единицы типа: *verdoppeln* ‘удвоить’, *verdreifachen* ‘утроить’, *veirteilen* ‘поделить на четыре’, *verzehnfachen* ‘удесятерить’ и т.п. [12, с. 18]

Глаголы, реализующие сему точного числа, образованы преимущественно от числительных. Глаголы, реализующие сему неопределенного количества, образованы от слов с неопределенным количественным значением [12, с. 19].

Количественность действия, иногда с оттенком интенсивности, может вызвать качественные изменения. Количественно-качественные параметры действия, если они не поддаются счету или измерению, могут оцениваться применительно к некоторой норме. Действия, количественность которых приводит к качественному результату, являются результативными. И, наконец, представляя собой потенциальную синтагму, глагол предполагает некоторую количественность своих актанта. Это свойство присуще всем глаголам. Однако существуют разряды глаголов, где потенциальная синтагматика приобретает конкретный характер и становится неотъемлемым компонентом семантики глагольного слова, отражающего количественность действия и количество предметов или лиц, без участия которых невозможно само действие. Подобные действия являются актантно-дистрибутивными [2, с. 38–39].

Исследователи количественности выделяют три основных класса, позволяющих охватить в самом общем виде средства выражения количественности:

- 1) класс «полной мощности множества», т.е. тотального всеобщего количества;
- 2) класс «пустого множества», т.е. нулевого количества;
- 3) класс «неполной мощности множества», включающий в себя средства выражения как определенного, так и неопределенного количества.

Логически вся сфера неполной мощности множества, т.е. фактически вся сфера языковой количественности, находится между наименованиями полной мощности множества

Глаголы «нормы» соединяют в себе посессивные количественные глаголы [8, с. 220], как, например: *(aus)reichen* 'хватать, быть достаточным', *klecken* 'доставать', *zulangen* 'хватать'. В данном случае значение может быть описано следующим образом: «X имеет O в достаточном количестве, объеме». В случае «X имеет O в недостаточном количестве, объеме» толкование осложнено признаком отрицания, негативности. Следует заметить, что значение посессивности может осложняться дополнительными признаками, например, признаком «X имеет O в недостаточном/избыточном количестве», ср.: *fehlen* 'недоставать, не хватать', *mangeln* 'недоставать, не хватать'.

К глаголам «нормы» также относятся: *(ab)messen* 'мерить, измерить, отмерить', *abzirkeln* 'вымерять циркулем', *loten мор.* 'измерять (глубину) лотом' и другие. К глаголам «нормы» или «факта», относятся глаголы: *wiegen* 'весить, взвешивать', *klaftern* 'иметь размах', *kosten* 'стоить' и другие. Эти глаголы причислены к данной группе, так как они не указывают на какое бы то ни было уменьшение или увеличение характеристик или других параметров.

Количественные глаголы, относящиеся к семантической группе «увеличивать количество» относятся к самым многочисленным в немецком языке (нами выделена 21 лексическая единица). Значение данных глаголов можно сформулировать следующим образом: «X каузирует O изменять Z в большую сторону», ср.: *steigern* 'увеличивать, увеличить', *erhöhen* 'повысить'. Поскольку приведенная выше формулировка не передает всей гаммы семантических оттенков, предлагаем выделить три подгруппы, в которых рассматриваются детализирующие семантические признаки:

1) собственно количественные глаголы увеличения количества, не имеющие никаких особенных оттенков значений: «X увеличивает O», например: *vergrößern* 'увеличивать', *augmentieren* 'увеличивать', *wachsen* 'расти' и другие (ср.: *Die USA vergrößert die militärische Macht* 'США наращивает военную мощь');

2) количественные глаголы, обозначающие изменение объема, связанное с изменением параметрических характеристик объема. Это значение определяется формулой «X изменяет параметр Z», т.е. налицо акциональные глаголы: *längen* 'удлинять', *verbreiten* 'расширять', *dehnen* 'растягивать' (ср.: *Die Handschuhe dehnen sich mit der Zeit* 'Перчатки со временем растягиваются');

3) к данной группе отнесены количественные глаголы, обладающие не просто семой увеличения количества, но семой увеличения количества путем прибавления, хотя в них не четко выражены категории «часть» и «целое»: *anwachsen* 'прибывать, нарастать', *zunehmen* 'увеличиваться, прибавляться', *auflaufen* 'накапливаться, расти' и другие (ср.:

Sie hat einige Kilo zugenommen ‘Она прибавила в весе несколько килограммов; она поправилась на несколько килограммов’).

Второй по количеству лексических единиц является семантическая группа «уменьшения количества» (она составляет 15 количественных глаголов). Формула значения данных количественных глаголов такова: «X каузирует O изменять K в меньшую сторону», ср.: *herabmindern* ‘уменьшать, снижать’, *verkleinern* ‘(пре)уменьшать’, *vermindern* ‘уменьшать, сокращать’, *verringern* ‘уменьшать, сокращать, снижать’, *dekalieren* ‘убывать, [терять] в весе’ и т.п.

В семантической группе количественных глаголов «уменьшения количества» можно выделить несколько подгрупп:

1) собственно количественные глаголы уменьшения количественного признака, не имеющих каких-либо особенных характеризующих сем, например: *verkleinern* ‘(пре)уменьшать’, *verringern* ‘уменьшать’ и т.п. (ср.: *Man hat die Preise um die Hälfte vermindert* ‘Цены были сокращены наполовину’);

2) глаголы, оперирующие такими понятиями как длина, высота, ширина, например: *kürzen* ‘сокращать’, *verengern* ‘сужать’, *verdünnen* ‘утончать’ и другие (ср.: *Die Tage sind kürzer geworden* ‘Дни стали короче’).

Проведенное исследование количественных глаголов позволяет сделать следующие выводы:

1. Категория количества в языке совмещает в себе компоненты определенного и неопределенного множества, из которых для глагола характерен второй вид, поскольку точное указание на число является излишним для глагола. В случае необходимости числовая информация может уточняться в контексте.

2. В немецком языке количественные глаголы с семой определенного числа представляют собой наиболее простые и употребительные действия, например: *verdoppeln* ‘удваивать’, *verdreifachen* ‘утраивать’, *vervierfachen* ‘учетверять’, *verfünffachen* ‘упятерять’, *verzehnfachen* ‘удесятерить’, *verhundertfachen* ‘увеличивать в сто раз’, *vertausendfachen*, *vertausendfältigen* ‘увеличивать в тысячу раз’.

3. В результате деления количественных глаголов на семантические группы и формулирования их значений выделены следующие группы:

1) глаголы эксплицитной количественной семантики;

2) глаголы имплицитной количественной семантики.

4. Для количественных глаголов в немецком языке характерно свойство давать уточняющую информацию относительно способа действия, или того, каким

образом происходит действие, при помощи каких инструментов и т.д. (ср.: *abzirkeln* ‘измерять циркулем’).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Бондарко А. В.* Вступительные замечания / А. В. Бондарко // Теория функциональной грамматики: Качественность. Количественность. — Спб. : Наука, 1996. — С. 160–172.
2. *Вайнрайх У.* Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / У. Вайнрайх. — К. : Высшая школа, 1979. — 263 с.
3. *Васильева Э. П.* Категория количества и ее отражение в английском языке / Э. П. Васильева, А. А. Харьковская // Вестник СамГУ: Языкознание. — 1996. — № 1. — С. 30–36.
4. *Виноградов В. В.* Русский язык (Грамматическое учение о слове) : [учеб. пособие для вузов] / В. В. Виноградов. — [3-е изд., испр.]. — М. : Высшая школа, 1986. — 640 с.
5. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. — М. : Наука, 1985. — 232 с.
6. *Галич Г. Г.* Когнитивная категория количества и ее реализация в современном немецком языке : [монография] / Г. Г. Галич. — Омск : Изд-во Омск. гос. ун-та, 2002. — 208 с.
7. *Категория количества в современных европейских языках* / [отв. ред. В. В. Акуленко, С. А. Швачко, Е. И. Букреева и др.]. — К. : Наукова думка, 1990. — 284 с.
8. *Константинова О. О.* Зіставний аналіз німецьких і українських дієслів не володіння / О. О. Константинова // Типологія мовних значень у діахронічному і зіставному аспектах : [зб. наук. пр. / В. Д. Каліущенко (відп. ред.) та ін.]. — Донецьк : ДонНУ, 2004. — Вип. 9. — С. 220–235.
9. *Ломтев Т. П.* Квантитативы современного русского языка / Т. П. Ломтев // Памяти академика В. В. Виноградова. — М. : Наука, 1971. — С. 106–117.
10. *Новицкая В. В.* Структурно-семантическая характеристика поля количества в современном русском языке / В. В. Новицкая // Исследования по семантике. Общие вопросы семантики. — Уфа : Изд-во Башкир. ун-та, 1983. — С. 59–63.
11. *Тураева З. Я.* Некоторые особенности категории количества (На материале английского языка) / З. Я. Тураева, Я. Г. Биренбаум // Вопросы языкознания. — 1985. — № 4. — С. 122–130.

12. Швачко С. А. Языковые средства выражения количества в современных английском, русском и украинском языках / С. А. Швачко. — К. : Вища школа, 1981. — 144 с.

СПИСОК ЛЕКСИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Duden: Deutsches Universalwörterbuch* / [Hrsg. G. Drosdiwski]. — Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 1996. — 864 S.

2. *Synonymwörterbuch Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache* / [Hrsg. Herbert Görner, Günter Kempcke]. — Leipzig : Veb bibliographisches Institut, 1974. — 827 S.

Надійшла до редакції 14.12.11

© 2012 О. В. Харченко
(м. Київ)

СТИЛІСТИЧНА ФІГУРА АПОСІОПЕЗА ТА ЇЇ АМЕРИКАНСЬКІ КОМЕДІЙНІ РІЗНОВИДИ

ХАРЧЕНКО О. В. СТИЛІСТИЧНА ФІГУРА АПОСІОПЕЗА ТА ЇЇ АМЕРИКАНСЬКІ КОМЕДІЙНІ РІЗНОВИДИ

Стаття фокусує свою увагу на лінгвостилістичних особливостях американського відеовербального дискурсу комічного. Проведене дослідження виявляє, що така стилістична фігура як апосіопеза є поширеною в американському кінематографі. Частотно зустрічаються такі мінітропи (американські різновиди фігури апосіопези) як 'Angrish', 'Curse Cut Short', 'Emotionally Tired Tongue'. Щонайменше частково вони базуються на когнітивному патерні екстраординарності й асоціативному механізмі вивідності.

ХАРЧЕНКО О. В. СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ФИГУРА АПОСИОПЕЗА И ЕЁ АМЕРИКАНСКИЕ КОМЕДИЙНЫЕ РАЗНОВИДНОСТИ

Статья фокусирует своё внимание на лингвостилистических особенностях американского видеовербального дискурса комического. Проведённое исследование показывает, что такая стилистическая фигура как апосиопеза является распространённой в американском кинематографе. Частотно встречаются такие минитропы (американские разновидности фигуры апосиопезы) как 'Angrish', 'Curse Cut Short', 'Emotionally Tired Tongue'. По крайней мере частично они основаны на когнитивном паттерне экстраординарности и ассоциативном механизме выводимости.

KHARCHENKO O. V. STYLISTIC FIGURE APOSIOPESIS AND ITS AMERICAN COMEDY FILM VARIETIES

The article focuses on lingostylistic peculiarities of American videoverbal comic discourse, which is defined as a united videoverbal text, unfolding dynamically in the humorous communication situation of a playful nature. The conducted research reveals that such stylistic figure as aposiopesis, which presents a deliberately unfinished sentence, marked typically by ellipsis and 'uhm' sounds, is widespread in American cinematography. Such expressive and combined minitropes, the varieties of aposiopesis, as 'Angrish', 'Curse Cut Short', 'Emotionally Tired Tongue', are used quite frequently by modern American film directors. The above mentioned minitropes mix such contrast emotions as excitement, anger, nervousness, joy, disgust, love, hatred, shock, happiness etc. To some extent these minitropes are based on such cognitive pattern as the Extraordinary, and the mechanism of associative deduction. The third millennium is characterized by the beginning of the process of the nomination and standardization of McCoy American terminology, coined specially for the movie making minitropes.

Ключові слова: відеовербальний дискурс комічного, стилістична фігура апосіопеза, діакон, когнітивний патерн, мінітроп тощо.

Актуальністю статті постає необхідність ідентифікації механізмів комічного сучасного американського гумору. **Об'єктом** дослідження виступає сучасний американський відеовербальний дискурс комічного. Матеріалом для аналізу слугували фрагменти дискурсу комічного з декількох кінокомедій США. Предметом дослідження є клішовані мінітропи, які актуалізуються в американському відеовербальному дискурсі комічного. **Мета** статті – виявлення та загальна характеристика ряду різновидів стилістичної фігури апосіопеза.

Аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В. И. Карасика [2, с. 10–120], В. О. Самохіної [4, с. 7–220], В. Я. Проппа [5, с. 15–155], М. Л. Макарова [3, с. 15–155], М. М. Бахтіна [1, с. 20–125], які найбільш адекватно та глибоко дослідили проблеми дискурсу аналізу в цілому. **Наукові результати.** У статті дається визначення та аналіз ряду

мінітропів американського гумору, проведено уточнення понять теоретичного аналізу дискурсу комічного.

Відеовербальний дискурс комічного, з нашої точки зору, реалізується зазвичай у формі кінокомедій та телевізійних ситуативних комедій, складається з двох семіотичних систем: вербальної та невербальної візуальної системи, які органічно взаємодіють одна з одною та створюють єдиний відеовербальний текст, який динамічно розгортається у ситуації сміхової комунікації ігрового характеру. Об'єднаний єдиним топіком, сюжетом, ситуативним контекстом з його просторово часовими характеристиками та персонажами, цілісністю й зв'язністю, єдиними глибинними інтенціями сміху, гри й профанації, та гумористичною чи сатиричною тональністю, відео-вербальний дискурс комічного характеризується об'ємністю, образністю, поліінформативністю, багат шаровістю та застосуванням різноманітного арсеналу засобів комічного як лінгвістичного так і екстралінгвістичного характеру [6, с. 199–200].

У цій статті ми зробимо спробу зосередити свою увагу на такій стилістичній фігурі як апосіопеза, яка частотно використовується в американському відеовербальному дискурсі для створення комічного ефекту.

Апосіопеза (грец. *Aposiopesis* – умовчання) – стилістична фігура, незакінчене речення, позначене трьома крапками у літературних творах, яке є незавершеним та обірваним, де думка висловлюється не повністю. Апосіопеза робить акцент на тому, що персонаж твору не може сформулювати думку, чи почуття або ж не бажає говорити, бо співбесідник може зрозуміти й без слів.

В американському комунікативному просторі, ця стилістична фігура має декілька клішованих мінітропів, які частотно використовують американські автори та сценаристи.

Angrish ‘Зланглійський’ – стилістичний мінітроп американського відеовербального дискурсу комічного, незавершене речення, чи фрагмент дискурсу, часто наповнені лексикою, що має конотації люті, злості й шоку. Один із персонажів кінофільму настільки переповнений негативними емоціями, що переходить на незв'язну лексику.

У комедійній драмі *Diner* (1982, режисер Беррі Левінсон) зустрічається наступний діалог: “*Shrevie: ...just keep my records in the category, OK? Just put the Rock n' Roll in with the Rock n' Roll. Put the R&B in with the R&B! I mean, you're not gonna put Charlie Parker in with the Rock n' Roll, would you? ...Would you? Beth: I don't know. Who's Charlie Parker? Shrevie: {!?!} JAZZ!! JAZZ!!! He's... HE WAS THE GREATEST JAZZ SAXOPHONE PLAYER THAT EVER LIVED!*” [11, с. 1–2]. Комічний ефект діалогу базується на комплексній трансформації з градації, пресупозиційного дисонансу (Бет не знає відомого джазмена

Чарлі Паркера), мінітропу *angrish*. Інтенсифікатором комічного є фігура повтору *diaskop*, оскільки такі лексичні одиниці як *jazz*, *R&B* повторюються декілька разів. Залучається когнітивний патерн емоційного впливу й механізм асоціативної вивідності.

У кінокомедії *The 40 Year Old Virgin* (2005, режисер Джадд Апатоу) наступний діалог також ілюструє даний мінітроп, який використовується для створення комічного ефекту разом з градацією та комічним порівнянням коханої жінки з...чайником: "*Trish: ... I-I didn't hear anything after 'liar'! [to Andy] What did she say after 'liar'?* *Andy: [in awe] She sounds like a tea kettle. FU...!! YOU!!*" [7, с. 1]. На когнітивному рівні спостерігається залучення патернів мольберту, емоційного впливу, механізму асоціативної інтеграції й вивідності.

Curse Cut Short 'Скорочена лайка' – стилістичний мінітроп американського відеовербального дискурсу комічного, незавершене речення, чи фрагмент дискурсу, наповнені грубою лайливою лексикою, яка несподівано переривається промовцем чи його співрозмовником, оскільки персонажі кінострічки згадують про норми ввічливості.

У сатиричному вестерні *Blazing Saddles* (1973, режисер Мел Брукс), губернатор Ле Петомане побачивши чорношкірого чоловіка, якого представляють як кандидата у шерифи невеликого містечка Середнього заходу США вигукує: "*Gov. Le Petomane: Have you lost your mind? Can't you see that that man is a ni...*" [8, с. 1–2]. Комізм епізоду викликає іронія ситуації, оскільки призначати у середині XIX сторіччя шерифом невеликого міста афроамериканця, було незвичним та одночасно іронічним, бо ситуація від цього лише погіршувалась. Посилює комізм мінітроп 'Curse Cut Short', який актуалізує механізм асоціативної вивідності.

У сатиричній кінокомедії чорного гумору *The Producers* (1968, режисер Мел Брукс) головний герой, театральний продюсер Макс, намагається отримати гроші від літніх дам. При цьому він застосовує лексику 'старого ловеласа' з іннуендо сексуального плану, використовуючи при цьому такі механізми комічного як соціолінгвістичний дисонанс (ввічлива лексика змішується з грубою сленговою), тавтологію (*Hold me touch me* використовується три рази), градацію (посилення емоційної напруги) й ізоколон (однакова довжина речення). Розглядаючи галерею шановних дам Макс каже упівголоса: "*Hold me touch me*", where is "*hold me touch me*"? "*Kiss me feel me*", "*Lick me bite me*", "*Yank me spank me*", "*Suck me fu-*"... ah! "*Hold me touch me!*" [9, с. 1]. На когнітивному рівні актуалізуються патерни емоційного плану й екстраординарності, механізми асоціативного згущення й вивідності.

Emotionally Tired Tongue 'Язик, що заплітається від емоцій' – стилістичний мінітроп американського відеовербального дискурсу комічного, імпліцитно очікуване, але експліцитно невимовлене вибачення чи слова кохання від кіногероя-мачо.

У романтичній драмі *Ghost* (1990, режисер Джеррі Цукер) головний герой-мачо Сем ніяк не може сказати своїй коханій Молі “*I love you*” і замість цього каже ‘*ditto*’, що означає ‘я теж’ або ‘я згоден’ [12, с. 1].

У кримінальній комедії *A Fish Called Wanda* (1988, режисер Чарльз Кріхтон) один з персонажів Отто має проблему із лексикою вибачення. Так декілька разів імпліцитно відчувається, що він хоче сказати “*sorry*”, але щось заважає йому це зробити. Він нарешті вимовляє таке важке для нього “*sorry*”, та лише тоді, коли випадково приймає свого друга Арчі за крадія та набиває йому пику (наявність комічної ситуації) [10, с. 2]. На когнітивному рівні ці два приклади свідчать про актуалізацію когнітивного патерну емоційного впливу та механізму асоціативної вивідності.

Висновки. З початку третього тисячоліття розпочався процес номінації та стандартизації термінології американських клішованих стилістичних міні тропів, які частотно використовуються в американському відеовербальному дискурсу. Ті різновиди фігури апосіопези, які нам вдалося виявити у комунікативному просторі США, а саме ‘*Angrish*’, ‘*Curse Cut Short*’, ‘*Emotionally Tired Tongue*’, мають експресивні назви, побудовані на механізмах асоціативної вивідності та когнітивному патерні екстраординарності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бахтин М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. — М. : Мысль, 1979. — 280 с.
2. *Карасик В. И.* Язык социального статуса / В. И. Карасик. — М. : Гносиз, 2002. — 389 с.
3. *Макаров М. Л.* Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М. : Гносиз, 2003. — 280 с.
4. *Самохина В. А.* Современная англоязычная шутка: [монография] / В. А. Самохина. — Харьков, 2008. — 355 с.
5. *Пропп В. Я.* Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне) / В. Я. Пропп. — М. : Лабиринт, 1999. — 288 с.
6. *Харченко О. В.* Американський дискурс комічного (на матеріалі комедійних фільмів, художніх та публіцистичних творів ХХ й ХХІ сторіч): [монография] / О. В. Харченко. — К. : Сталь, 2010. — 355 с.

7. *Apatow Judd*. The 40-Year-Old Virgin 2005 : buddy comedy film [Електронний ресурс] / Judd Apatow. — 118 Min. — Universal studios. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=s7a_9CggQuE(20.10.2011). — The 40-Year-Old Virgin.

8. *Brooks Mel*. Blazing Saddles. 1974 : satirical Western [Електронний ресурс] / Mel Brooks. — 93 Min. — Warner Bros. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=8-0xrqYfTwE> (20.10.2011). — Blazing Saddles.

9. *Brooks Mel*. The Producers 1968: satirical dark comedy [Електронний ресурс] / Mel Brooks. — 88 Min. — Embassy Pictures. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=i1P2gj-5CLg>(20.10.2011). — The Producers.

10. *Chrichton Charles*. A Fish Called Wanda 1988: crime-comedy film [Електронний ресурс] / Charles Chrichton. — 109 Min. — Metro-Golden-Mayer. — Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=uhnY28h1QrI>(20.10.11). — A Fish Called Wanda.

11. *Levinson B*. Dinner [Електронний ресурс] / B. Levinson. — 130 Min. — MGM, 1982. — Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/Dinner-film>(10.11.09). — Dinner.

12. *Zucker Jerry*. Ghost: romantic drama film [Електронний ресурс] / Jerry Zucker. — 129 Min. — Paramount Pictures, 1990. — Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=_2ArbmRdpmk(20.10.11). — Ghost.

Надійшла до редакції 23.01.12

© 2012 А. С. Шарандаченко
(г. Одесса)

ВАРИАТИВНОСТЬ ДЛИТЕЛЬНОСТИ ПЕРЕДНЕЯЗЫЧНОГО И ЗАДНЕЯЗЫЧНОГО СОНАНТОВ

ШАРАНДАЧЕНКО А. С. ВАРИАТИВНІСТЬ ТРИВАЛОСТІ ПЕРЕДНЬЯЗИКОВОГО ТА ЗАДНЬОЯЗИКОВОГО СОНАНТІВ

Дане дослідження присвячене аналізу варіативності тривалості носових сонантів [n] та [ŋ] в мові дикторів національного та місцевого телебачення, що представляє американський вимовний стандарт. У ході аналізу виявились фактори, що впливають на акустичні характеристики досліджуваних приголосних. Словесний фразовий наголос, а також положення у фразі (початкове, серединне, кінцеве – перед фізичною паузою, та паузою, що сприймається) слів з типами приголосних, які вивчаються, змінює їх акустичні характеристики. Зокрема, тривалість носових сонантів відзначена більшими параметрами в першому за наголошеному складі у порівнянні з тривалістю у другому за наголошеному складі.

ШАРАНДАЧЕНКО А. С. ВАРИАТИВНОСТЬ ДЛИТЕЛЬНОСТИ ПЕРЕДНЕЯЗЫЧНОГО И ЗАДНЕЯЗЫЧНОГО СОНАНТОВ

Данное исследование посвящено анализу вариативности длительности носовых сонантов [n] и [ŋ] в речи дикторов национального и местного телевидения, которая представляет американский произносительный стандарт. В ходе анализа выявились факторы, влияющие на акустические характеристики исследуемых согласных. Словесное фразовое ударение, а также положение во фразе (начальное, серединное, конечное – перед физической и воспринимаемой паузами) слов с изучаемыми типами согласных изменяет их акустические характеристики. В частности, длительность носовых сонантов отмечена большими параметрами в первом заударном слоге по сравнению с длительностью во втором заударном слоге.

SHARANDACHENKO A. S. FORELINGUAL AND BACKLINGUAL SONANTS DURATION VARIATION

The investigation is dedicated to the analysis of the sonant [n] and [ŋ] duration in the speech of American TV broadcasters. The conducted investigation revealed the factors that influence the acoustic characteristics of the analysed consonants. It has been proved that sentence stress and the position of the sounds in the utterance (starting, medium and final) change the acoustic characteristics. The duration of the forelingual and backlingual nasal consonants is also marked by increasing of the parameters at the end of utterance: they are minimum at the beginning and maximum at the end. The conducted instrumental analysis lets us conclude that the high degree of nasal consonant variation in the accentual position is the segmental level basic peculiarity realized in American TV broadcasters' speech.

Ключевые слова: переднеязычный, заднеязычный, носовой, длительность.

Целью данного исследования является определение длительности позиционных произносительных вариантов сонантов [n] и [ŋ] в речи дикторов национального и местного телевидения США.

Актуальность определяется необходимостью детального изучения консонантных особенностей речи дикторов средств массовой коммуникации. Проблема языковой вариативности не утрачивает актуальности и выступает приоритетной областью лингвистических интересов [1; 3; 6; 10], а прогностические возможности, которые несёт в себе изучение варьирования, действительно представляют собой центральную проблему соотношения "теории и практики" [4; 12].

Предметом настоящего исследования является вариативность длительности переднеязычного и заднеязычного носовых сонантов.

Объектом исследования являются речь дикторов и телекомментаторов

американского национального и местного телевидения, представляющая американский произносительный стандарт.

Научная новизна настоящего исследования обусловлена тем, что впервые:

– изучены разновидности произносительного стандарта в средствах массовой информации, в частности, особенности позиционной реализации длительности согласных в дикторской речи описаны и проанализированы в комплексе акустических характеристик на материале подготовленного (чтение новостей) и неподготовленного (беседы телекомментаторов) видов речи.

Материалом исследования послужили записи телепередач национальных и местных телевизионных компаний США, расположенных в Нью-Йорке, Вашингтоне, Бостоне, Филадельфии, Далласе и Колумбии – NBC New York, Nightly News, NBC Boston, WJLA Washington Group, ABC & Channel, 5th Texas News Channel, Philadelphia Fox News и MissouriNet. Общее время звучания записей текстов, вошедших в корпус нашего исследования, составило 60 минут. Выборка представлена речью 12 дикторов национального и 9 дикторов местного телевидения.

Основным **методом** исследования длительности переднеязычных и заднеязычных согласных явился акустический анализ.

В задачи исследования длительности сонантов [n] и [ŋ] входили следующие:

- 1) изучение длительности [n] и [ŋ] в зависимости от положения во фразе, то есть в начальном, срединном и конечном положении слов с инговым окончанием,
- 2) изучение длительности [n] и [ŋ] в зависимости от ударения – словесного и логического.

Анализ абсолютных и относительных значений длительности сонантов [n] и [ŋ] в первом заударном и во втором заударном слогах в начале фразы показал различие данных по длительности у альвеолярного [n] и у велярного [ŋ].

Таблица 1. Длительность [n] и [ŋ] в начале фразы (в о.е.)

<i>Сонант</i> \ <i>Позиция</i>	<i>1 заударн. слог</i>	<i>2 заударн. слог</i>
ŋ	0,9	0,7
n	0,8	0,5

Наши данные показывают, что средняя длительность заднеязычного сонанта [ŋ] превышает среднюю длительность переднеязычного сонанта [n]. Эта тенденция наблюдается в словах с инговым окончанием и в случаях, когда [n] и [ŋ] находятся в первом заударном слоге и в случаях, когда указанные сонанты находятся во втором заударном

слоге. Различия в длительности между [n] и [ŋ] варьируется от 0,1 о.е. до 0,2 о.е..

Наряду с отмеченным различием временных характеристик между [n] и [ŋ] наблюдается ещё одна тенденция. Как видно из таблицы, временные параметры носовых сонантов варьируются в зависимости от ударения в слове. Так, сонанты [n] и [ŋ] в положении первого заударного слога имеют большую длительность по сравнению с позицией, когда эти звуки оказываются в положении второго заударного слога. Разность в длительности у исследуемых звуков в зависимости от словесного ударения колеблется от 0,2 о.е. до 0,3 о.е. Таким образом, в ходе проведённого анализа подтвердились данные многих лингвистов о влиянии ударения на длительность звука. Чем дальше от ударения звуковая единица находится в слове, тем меньше её длительность [5, с. 771; 1, с. 201; 3].

Аналогичным образом была исследована длительность заднеязычного [ŋ] и переднеязычного [n] в начале фразы в словах, выделенных логическим ударением. Показательным является тот факт, что длительность согласных находится в прямой зависимости от выделенности слова во фразе:

Таблица 2. *Длительность [n] и [ŋ] в начале фразы в словах, выделенных логическим ударением*

Сонант \ Позиция	I заударный слог	
	Не акцентируемые слова с [ŋ]	Акцентируемые слова с [ŋ]
ŋ	0,9	1,3
n	0,8	1,1

Иными словами, длительность [n] и [ŋ] увеличивается в словах, выделенных ударением во фразе, по сравнению со словами, находящимися в начале фразы и не выделенными дополнительным ударением. Материал для исследования, к сожалению, не позволили проследить проявление упомянутой тенденции в словах с заднеязычным [ŋ] и переднеязычным [n] во втором заударном слоге.

Длительность заднеязычного [ŋ] практически не изменяется в зависимости от положения ударения в слове. Так, длительность [ŋ] в первом заударном слоге и во втором заударном слоге практически не обнаруживает различия параметров. Однако заметно это различие проявляется для переднеязычного сонанта [n]. Как видно из таблицы, средняя длительность [n] в первом безударном слоге превышает 0,2 о.е., т. е. свою среднюю длительность во втором заударном слоге.

Таблица 3

Сонант	Позиция	1 ударн. слог	2 ударн. слог
		η	1,07
n		0,9	0,7

Чётко проявляется разность временных характеристик между сонантами [n] и [ŋ]. При этом наиболее показательным являются данные по длительности между [n] и [ŋ] в положении их во втором ударном слоге: t_n на 0,3 о.е. больше t_{η} . Подобная тенденция наблюдается и в словах с сонантами в первом ударном слоге, но не достаточно ярко. Следует также отметить наметившуюся тенденцию зависимости длительности сонантов от степени выделенности слова во фразе. Эта гипотеза подтверждается и в срединной позиции во фразе слов с [n] и [ŋ]. Ниже приводится сводная таблица длительности исследуемых сонантов в первом ударном и во втором ударном слогах в середине фразы в словах, не выделенных и выделенных логическим ударением.

Таблица 4

Сонант	Позиция	Не акцентируемые слова с [n] и [ŋ]		Акцентируемые слова с [n] и [ŋ]	
		1 ударный слог	2 ударный слог	1 ударный слог	2 ударный слог
η		1,07	1	1,5	1,3
n		0,9	0,7	1,2	1

Из вышеприведённой таблицы можно заключить, что слова, выделенные во фразе логически ударением, обнаруживают определённые изменения акустических параметров, в частности, длительность заднеязычного сонанта [ŋ] в первом ударном слоге увеличивается в среднем на 0,4 о.е.. Длительность [ŋ] во втором ударном слоге увеличивается в выделенных словах на 0,3 о.е.. Так же картина повторяется и для переднеязычного сонанта [n], у которого собственная средняя длительность в выделенном слове превышает его длительность в слове, не выделенном логическим ударением. Это преувеличение в длительности составляет примерно 0,3 о.е..

В сравниваемых словах, отмеченных / не отмеченных логическим ударением легко проследить чётко проявляющуюся разницу в длительности между сонантами [n] и [ŋ]. Выделяя слово, диктор наиболее отчётливо произносит все звуки и анализ временных характеристик рассматриваемых носовых сонантов позволяет выявить и обобщить наиболее, таким образом, показательные случаи, когда длительность [ŋ] заметно превышает длительность [n] в определённых фонетических условиях. Так, если

проследить изменение длительности [n] и [ŋ] в интересующих нас позициях, а именно в первом заударном и во втором заударном слогах в выделенных и не выделенных ударением словах, то по всем показателям и во всех позициях наблюдается увеличение длительности заднеязычного носового сонанта по сравнению с переднеязычным носовым в среднем на 0,3 о.е..

Длительность [n] и [ŋ] в словах в конце фразы. Особенно чётко прослеживаются различия в длительности между двумя типами носовых сонантов в конце фразы, что представлено в таблице 5:

Таблица 5

Сонант \ Позиция	Позиция	
	1 заударн. слог	2 заударн. слог
ŋ	1,6	1,3
n	1,2	1,1

Наиболее яркое подтверждение уменьшения длительности альвеолярного [n] по сравнению с велярным [ŋ] наблюдается в позиции [n] и [ŋ] в первом заударном слоге. Из таблицы видно, что различия в длительности между двумя звуками составляет 0,4 о.е. Подобную тенденцию мы прослеживаем и в словах с [n] и [ŋ], где они находятся во втором заударном слоге.

Сравнивая данные внутри группы сонорных отдельно для [n] и [ŋ] в зависимости от места ударения в слове, прослеживается уже знакомая и ожидаемая тенденция уменьшения длительности сонорных [n] и [ŋ] во втором заударном слоге по сравнению с их длительностью в первом заударном слоге. Разность в длительности у обоих согласных в зависимости от ударения равняется 0,2 о.е. – 0,3 о.е..

И, наконец, объём материала позволил нам выбрать ряд слов в конце фразы, которые выделяли дикторы логическим ударением, подобно уже проделанному анализу выделенных сонорных [n] и [ŋ] в начале и в середине фразы. Результаты данного анализа приводятся в таблице 6:

Таблица 6

Сонант \ Позиция	Не акцентуруемые слова с [n] и [ŋ]		Акцентуруемые слова с [n] и [ŋ]	
	1 заударный слог	2 заударный слог	1 заударный слог	2 заударный слог
ŋ	1,07	1	1,5	1,3
n	0,9	0,7	1,2	1

Итак, данные таблицы позволяют подтвердить вышеуказанную тенденцию к увеличению длительности звука, в частности, сонантов [n] и [ŋ], в зависимости от степени выделенности слова во фразе.

Заднеязычный носовой согласный [ŋ] обнаруживает резкое увеличение длительности в выделяемых логическим ударением словах. Увеличение в длительности составляет 1,1 о.е. в словах с [ŋ] в первом заударном слоге. В словах с [ŋ] во втором заударном слоге аналогичным образом прослеживается увеличение длительности [ŋ] в выделенных словах. Увеличение в длительности составляет 0,7 о.е.

Подобным образом можно рассмотреть длительность переднеязычного [n] в словах, отмеченных/не отмеченных ударением. Из таблицы видно увеличение временных показателей в выделенных словах с [n] в первом и во втором заударном слогах. Это увеличение в длительности для [n] составляет 0,3 о.е. для [n] в первом заударном слоге и 0,4 о.е. – во втором. Эти показатели не являются такими же яркими, как для [ŋ] однако обнаруживаемая тенденция прослеживается.

Наряду с отмеченным, наиболее важным представляется вскрыть различие в длительности между сонантами [n] и [ŋ]. Сравнивая данные из таблицы, заметим, что наиболее яркое различие в длительности между [n] и [ŋ] наблюдается в выделенных логическим ударением словах. Так, в первом заударном слоге длительность [ŋ] превышает длительность [n] на 1,2 о.е. В невыделенных ударением словах увеличение длительности составляет 0,4 о.е. Во втором заударном слоге временные характеристики [n] также уменьшаются по сравнению с [ŋ], но не так ярко – на 0,2 о.е. уменьшается длительность [n] для слов в невыделенных слогах, и на 0,5 о.е. – в выделенных ударением слогах.

Изучение длительности [n] и [ŋ] в конце фразы привело к мысли о целесообразности рассмотрения данного явления в зависимости от пауз. Конец фразы для слушающего ассоциируется в фонетическом плане с паузой, а с акустической точки зрения – с перерывом звучания, то есть с акустическим нулём звука. В нашей терминологии это соответствует физической паузе. Однако иногда может не происходить перерыва в звучании, но пауза фиксируется слушающим. Это, так называемая, воспринимаемая, или межфразовая, или психологическая пауза [2, с. 122], которая достигается при помощи специфического интонационного (мелодического, временного, динамического) оформления фразы, которое свидетельствует о том, что одна синтагма закончилась и далее начинается другая. Таким образом, перерыва в звучании может и не быть, но слушающие всё равно её воспринимают за счёт других интонационных параметров.

Анализ длительности [n] и [ŋ] перед физической и воспринимаемой паузой выявил следующие данные, представленные в таблицах 3.9 и 3.10:

Таблица 7. Длительность [n] и [ŋ] перед физической паузой

Сонант \ Позиция	1 заударн. слог	2 заударн. слог
ŋ	1,7	1,4
n	1,4	1,2

Таблица 8. Длительность [n] и [ŋ] перед воспринимаемой паузой

Сонант \ Позиция	1 заударн. слог	2 заударн. слог
ŋ	1,4	1,1
n	1	0,9

Приведенные таблицы показывают различие временных параметров между заднеязычным [ŋ] и переднеязычным [n] перед физической паузой. Длительность [ŋ] превышает длительность [n] на 0,3 о.е. в первом заударном слоге и на 0,2 о.е. во втором заударном слоге.

Аналогичным образом прослеживается увеличение длительности [ŋ] и перед воспринимаемой паузой по сравнению с длительностью [n]: заднеязычный [ŋ] на 0,3 о.е. превышает длительность переднеязычного [n] в первом заударном слоге и на 0,2 о.е. во втором заударном слоге. Наряду с этим чётко проявляется уменьшение длительности [n] и [ŋ] во втором заударном слоге. Эта тенденция наблюдается и перед воспринимаемой и перед физической паузой. Разность в длительности [n] и [ŋ] в первом заударном и во втором заударном слогах колеблется от 0,1 о.е. до 0,3 о.е..

В ходе проведённого анализа подтвердилось предположение об увеличении длительности сонантов перед физической паузой по сравнению с воспринимаемой паузой. Сонанты [n] и [ŋ] примерно на 0,3 о.е. превышают свою длительность перед физической паузой.

Таким образом, анализ абсолютных и относительных значений длительности носовых сонантов [n] и [ŋ] в инговых окончаниях слов, находящихся в различных положениях во фразе, выявил наличие следующих тенденций:

1) длительность носовых сонантов [n] и [ŋ] зависит от их положения во фразе, а именно: длительность носовых сонантов [n] и [ŋ] увеличивается к концу фразы, то есть сонанты имеют минимальные временные характеристики в начале фразы и максимальные – в конце фразы;

2) длительность носовых сонантов [n] и [ŋ] в конце фразы зависит от типа паузы; в частности, наибольшие параметры длительности имеют [n] и [ŋ] перед

физической паузой;

3) длительность велярного [ŋ] и альвеолярного [n] зависит от степени выделенности слова логическим ударением во фразе. Так, длительность рассмотренных сонантов увеличивается при акцентировании слов с инговым окончанием в любом их положении во фразе;

4) длительность носовых сонантов [n] и [ŋ] зависит от места словесного ударения, то есть чем дальше [n] и [ŋ] от ударения, тем меньше длительность сонантов, в частности, во втором заударном слоге [n] и [ŋ] имеют меньшую длительность, чем в первом заударном слоге.

5) исследуемые сонанты [n] и [ŋ] отличаются между собой по длительности: [ŋ] имеет наибольшие временные характеристики по сравнению с [n] во всех изучаемых нами фонетических позициях (то есть в различных положениях во фразе, в выделенных / невыделенных ударением словах и в словах с различным словесным ударением).

Для проверки выявленных тенденций и оценки их в плане значимости и надёжности расхождений использован односторонний модифицированный t-критерий при 5 % (10 %) уровне значимости [4; 2]. Если $t_0 > t_{кр}$, то гипотеза о несущественности различий между двумя выборками опровергается, то есть полученные средние значения выборок характеризуется регулярными значимыми расхождениями. Так, например, при определении t_0 для установления наличия закономерностей изменения длительности [n] и [ŋ] в словах с инговым окончанием в первом заударном слоге в середине синтагмы были получены следующие исходные данные (в относительных единицах) при $n=20$.

Вычисление t_0 и сравнение с $t_{кр}$ показывает, что усреднённые значения выборок по длительности [n] и [ŋ] в середине фразы в первом заударном слоге характеризуется регулярными расхождениями. Проведённые подсчёты по $t_{кр}$ и полученные данные зафиксированы в таблице 9.

Из таблицы видно, что в 30% всех рассмотренных случаев различие по длительности между [n] и [ŋ] незначимо по модифицированному t-критерию. В частности, разность в длительности носовых сонантов [n] и [ŋ] в начале фразы в первом заударном и о втором заударном слогах не характеризуется регулярными расхождениями. Кроме того, опровергается гипотеза о существенности различия в длительности между [n] и [ŋ] в конце фразы перед воспринимаемой паузой во втором заударном слоге.

Проверка по $t_{кр}$ всех остальных данных по длительности [n] и [ŋ] показывает, что 70% случаев гипотеза о неравенстве усреднённых значений длительности сонантов [n] и [ŋ] в различных фонетических контекстах подтверждается.

Таблица 9. Проверка значимости отличий длительности между [n] и [ŋ] по t-критерию

Позиция во фразе \ Слог	1 заударный слог	2 заударный слог
начало фразы	$t_o = 0,153$ $t_{кр} = 0,243$ (5%) 0,201 (10%) $n = 13$ $t_o < t_{кр}$	$t_o = 0,307$ $t_{кр} = 0,347$ (5%) 0,426 (10%) $n = 7$ $t_o < t_{кр}$
середина фразы	$t_o = 0,283$ $t_{кр} = 0,172$ (5%) $n = 20$ $t_o > t_{кр}$	$t_o = 0,545$ $t_{кр} = 0,334$ (5%) $n = 9$ $t_o > t_{кр}$
конец фразы	$t_o = 0,380$ $t_{кр} = 0,172$ (5%) $n = 20$ $t_o > t_{кр}$	$t_o = 0,571$ $t_{кр} = 0,233$ (5%) $n = 11$ $t_o > t_{кр}$
перед воспринимаемой паузой	$t_o = 0,5$ $t_{кр} = 0,288$ (5%) $n = 14$ $t_o > t_{кр}$	$t_o = 0,363$ $t_{кр} = 0,306$ (5%) $n = 8$ $t_o > t_{кр}$
перед физической паузой	$t_o = 0,666$ $t_{кр} = 0,499$ (5%) $n = 6$ $t_o > t_{кр}$	$t_o = 0,400$ $t_{кр} = 0,974$ (10%) $n = 3$ $t_o < t_{кр}$

На основании полученных результатов, проверенных по модифицированному t-критерию, представляется возможным констатировать наличие значимых временных различий между исследуемыми сегментами, а именно:

1) длительность [ŋ] превышает длительность [n] в зависимости от положения слов с инговым окончанием во фразе, в частности, различие в длительности значимо в срединном и конечном положениях изучаемых сонантов. Эта тенденция значима для [n] и [ŋ] и в первом заударном, и во втором заударном слогах. В начальном положении разность в длительности незначима, что, видимо, можно объяснить некоторыми артикуляционными особенностями произнесения звуков, стоящих в начале фразы, когда внимание говорящего сосредоточено на последующих словах, а звуки начальных слов редуцируются, что может сказываться на их длительности. Это предположение подтверждает, на наш взгляд, тот факт, что заднеязычный [ŋ] и переднеязычный [n] в выделенных логическим ударением словах в начале синтагмы в первом заударном слоге отличаются по своей длительности, что проверено статистически по модифицированному t-критерию. Это происходит, видимо, потому, что в выделенных во фразе словах звуки меньше редуцируются;

2) длительность [ŋ] превышает длительность [n] в конце синтагмы перед физической и воспринимаемой паузой. Однако с [n] и [ŋ] во втором заударном слоге различие в длительности между сонантами незначимо, что, вероятно, можно объяснить незначительной выборкой исследуемых явлений.

Кроме того, на основании проведённого и обработанного анализа можно обобщить некоторые регулярные случаи изменения длительности для обоих типов сонантов: велярного [ŋ] и альвеолярного [n]. (диаграмма 1, диаграмма 2).

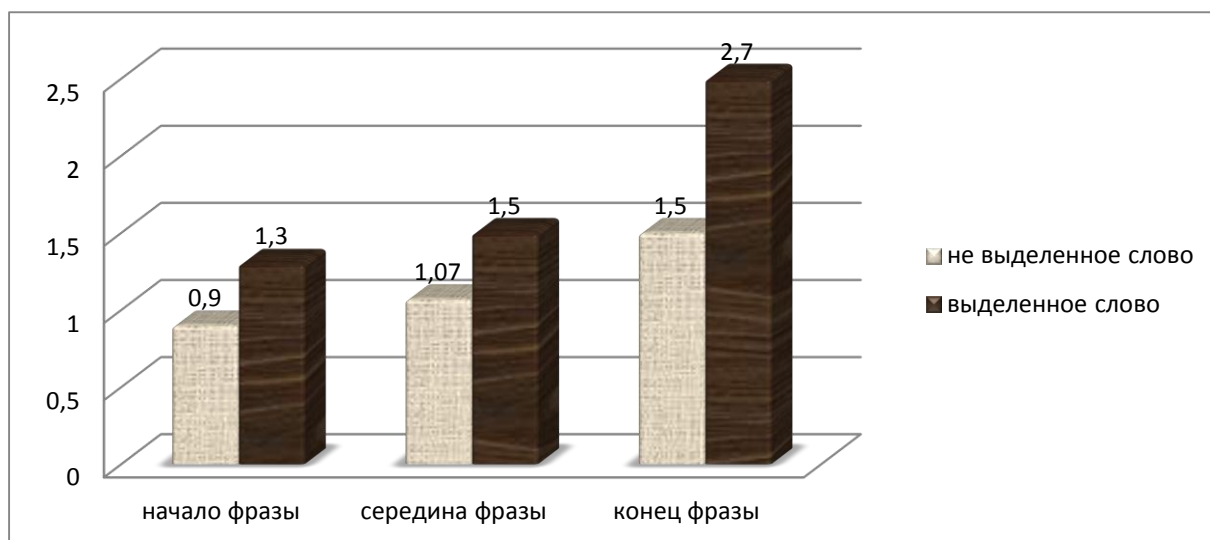


Диаграмма 1. Зависимость длительности [ŋ] от степени выделенности слов в начале, середине и конце синтагмы в первом заударном слоге

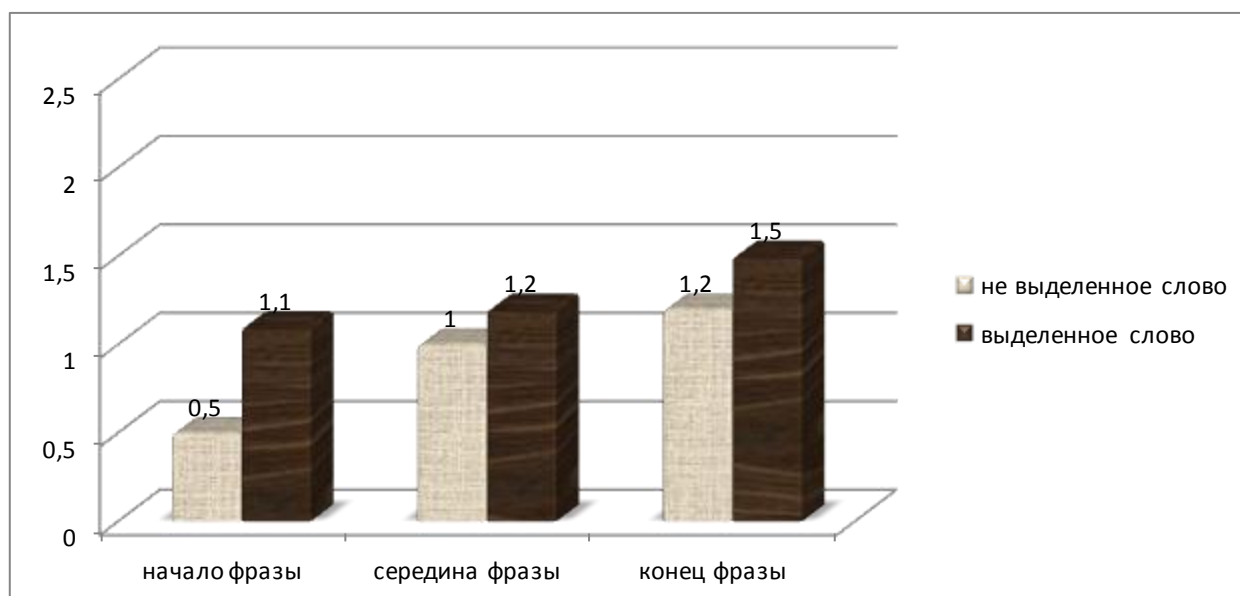


Диаграмма 2. Зависимость длительности [n] от степени выделенности слов в начале, середине и конце синтагмы в первом заударном слоге

Выводы:

1) длительность носовых сонантов зависит от их положения во фразе. В конце синтагмы происходит увеличение длительности [n] и [ŋ] в первом заударном и во втором заударном слогах.

2) длительность носовых сонантов [ŋ] и [n] в конце фразы зависит от типа паузы: перед физической паузой длительность сонанта увеличивается.

3) длительность носовых сонантов [n] и [ŋ] зависит от степени выделенности слова во фразе логическим ударением.

4) длительность носовых сонантов зависит от места словесного ударения: чем дальше [n] и [ŋ] от ударения, тем меньше их длительность, то есть сонанты во втором заударном слоге имеют меньшую длительность.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Бондарко Л. В.* Фонетика спонтанной речи / Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая, Л. Р. Зиндер. — Л. : ЛГУ, 1988. — 248 с.

2. *Бровченко Т. А.* Метод статического анализа в фонетических исследованиях / Т. А. Бровченко, П. Д. Варбанец, В. Г. Таранец. — Одесса : Изд-во ОГУ, 1976. — 101 с.

3. *Бровченко Т. А.* Методические указания по математической обработке и анализу результатов фонетического эксперимента: [метод. пособ.] / Т. А. Бровченко, В. Г. Волошин. — Одесса : ОГУ им. И. И. Мечникова, 1986. — 48 с.

4. *Волошин В. Г.* Методические указания по использованию микропроцессорной техники для анализа и синтеза речи: [метод. пособ.] / В. Г. Волошин. — Одесса : ОНУ им. И. И. Мечникова, 1987. — 48 с.

5. *Горбачевич К. С.* Вариантность слова и языковая норма: на материале современного русского языка / К. С. Горбачевич; отв. ред. Ф. П. Филин. — [2-е изд.]. — М. : URSS, 2009. — 237 с.

6. *Зиндер Л. Р.* Общая фонетика и избранные статьи / Л. Р. Зиндер. — [2-е изд.]. — М. : Академия, 2007. — 576 с.

7. *Кибрик А. Е.* Константы и переменные языка / А. Е. Кибрик. — СПб. : Алтея, 2003. — 720 с.

8. *Травкина А. Д.* Английское региональное произношение: [учеб. пособие] / А. Д. Травкина. — Калинин : КГУ, 1986. — 60 с.

9. *Fry D. B.* Duration and intensity as physical correlates of linguistic stress / D. B. Fry // Journal of Acoustic Society of America. — 1955. — Vol. 26. — Issue 1. — P. 765–768.

10. *Humes J.* The Sir Winston Method: The Five Secrets of Speaking the Language of Leadership / J. C. Humes. — Quill, 1993. — 192 p.

11. *Parker F.* Language Variation / F. Parker, K. Riley // *Linguistics for non-linguists: A Primer with Exercises.* — Boston, MA : Allyn & Bacon, 2005. — P. 134–175.

12. *Pike K. L.* Phonetics: A Critical Analysis of Phonetic Theory and a Technic for the Practical Description of Sounds / K. L. Pike. — Michigan : Michigan University Press, 1973. — 192 p.

Надійшла до редакції 23.12.11

ТИПОЛОГІЧНІ ТА ЗІСТАВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

© 2012 Н. Ю. Бессонов
(м. Донецьк)

КАУЗАТИВНІ ДІЄСЛОВА-ЗВ'ЯЗКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

**БЕССОНОВ Н. Ю. КАУЗАТИВНІ ДІЄСЛОВА-ЗВ'ЯЗКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
МОВАХ**

У статті подано результати зіставного аналізу семантичних особливостей конструкцій з каузативними дієсловами-зв'язками в англійській та українській мовах. Встановлено семантичні особливості каузативних дієслів-зв'язок як елементів каузативних конструкцій, описано типи конструкцій з каузативними дієсловами-зв'язками, визначено продуктивність цих типів у мовах набору.

**БЕССОНОВ Н. Ю. КАУЗАТИВНЫЕ ГЛАГОЛЫ-СВЯЗКИ В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ
ЯЗЫКАХ**

В статье представлены результаты сопоставительного анализа семантических особенностей конструкций с каузативными глаголами-связками в английском и украинском языках. Описаны семантические особенности каузативных глаголов-связок как элементов каузативных конструкций, описаны типы конструкций с каузативными глаголами-связками, установлена степень продуктивности этих типов в исследуемых языках.

BYESSONOV N. Yu. CAUSATIVE LINK-VERBS IN ENGLISH AND UKRAINIAN

The article deals with semantic peculiarities of the constructions with causative link-verbs in English and Ukrainian. The topicality of the research is determined by the focus of modern linguistic studies on the problems of semantic syntax, as well as the need to systematize the accumulated knowledge in the branch and the insufficient degree of scientific development of the problem in such languages as English and Ukrainian. The objective of the research is to identify convergent and divergent features of semantics of causative link-verbs as the main elements expressing causativity in the constructions under study. In the course of the analysis the semantic features of the causative link-verbs were singled out. The interpretation formulae of the semantic types of the constructions with causative link-verbs were worked out. On the basis of these formulae the semantic types in question were described, their productivity was identified.

Ключові слова: каузативність, каузативне дієслово-зв'язка, семантичний тип, формула тлумачення, продуктивність.

1. Вступні зауваження

Пропонована робота присвячена вивченню семантики **каузативних дієслів** (далі КД) в англійській та українській мовах. Під каузативними дієсловами розуміють дієслова, які виражають каузацію (зумовленість) суб'єктом певної дії / стану об'єкта [14, с. 20]. Каузативні дієслова можна поділити на три основних класи: 1) повнозначні КД, що виражають певну дію, яка обумовлює каузований стан, наприклад: англ. *enlarge* 'збільшувати', укр. *укорочувати*; 2) КД-зв'язки, що не виражають певну дію, наприклад: англ. *let* 'дозволяти', укр. *робити*; 3) КД, що не належать до жодної групи і утворюють проміжний клас: англ. *provoke* 'провокувати', укр. *спонукати*.

Каузативні дієслова досліджуються у складі каузативних конструкцій (далі КК) Г. О. Золотовою, А. П. Загнітком, О. М. Селіверстовою, Ю. С. Степановим, Н. Ю. Шведовою, Г. Г. Сильницьким, О. В. Падучевою, І. О. Мельчуком, А. А. Залізник,

М. Я. Гловинською, Н. Д. Арутюновою, Т. В. Булигіною, О. Д. Шмельовим [7; 5; 18; 21; 26; 27; 15–17; 10; 11; 6; 4; 1; 2].

Прикладом КК може бути структура *your attitude made us leave...* ‘...ваше ставлення змусило нас піти...’. Як свідчить приклад, суб’єкт каузуючої ситуації виражений займенником *your* ‘Ваше’, каузуючий стан – іменником *attitude* ‘ставлення’, об’єкт каузованої дії – займенником *us* ‘нас’, каузована дія – інфінітивом *leave* ‘піти’. Основним елементом КК є каузативне дієслово, в даному випадку - *make* ‘змушувати’, що пов’язує каузуючу та каузовану ситуації.

Теорія каузативу й каузативних конструкцій була розроблена, насамперед, такими вченими, як В. П. Недеялков, Г. Г. Сильницький, О. О. Холодович, В. Comrie, M. Shibatani [3; 13; 19; 20; 24; 25; 23; 31; 34; 35]. Окремі проблеми, пов’язані з КК, розглядали О. М. Селіверстова, Ю. С. Степанов, А. Alsina, W. Croft, M. Haspelmath, B. Levin, R. H. T. Malka, T. Sanders, E. Sweetser, N. Sumbatova, D. Wunderlich та ін. [18; 21; 29; 34; 32; 33; 30; 36; 37]. Кількість і якість виконаних досліджень з аналізованої проблеми свідчать про розробленість методологічної бази й термінологічного апарату [13; 14; 19; 20, 23; 25], про різний ступінь глибини досліджуваності каузативних конструкцій у різних мовах [5; 8; 24; 28; 9; 12 та ін.]. Незважаючи на значну кількість праць з КД, маловивченими залишаються семантичні особливості КД з урахуванням різних параметрів опису в порівняльному аспекті на матеріалі як близькоспоріднених мов, так і мов більш далекого ступеня спорідненості, зокрема англійської та української.

Таким чином, **актуальність** роботи зумовлена інтересом лінгвістів до проблем зіставного вивчення семантичного синтаксису, необхідністю подальшої систематизації накопичених знань у галузі дієслівної семантики, а також недостатнім рівнем вивчення семантики і синтаксису каузативних дієслів у таких різноструктурних мовах, як англійська й українська.

Об’єктом дослідження виступають конструкції з каузативними дієсловами-зв'язками (КДЗ) в англійській та українській мовах. Семантичні й функціональні особливості КДЗ, їх класифікація й визначення продуктивності семантичних типів КДЗ є **предметом дослідження**.

Метою роботи є семантична класифікація конструкцій з наведеними КДЗ та встановлення спільних і відмінних характеристик семантики каузативних дієслів-зв'язок як основних елементів, що виражають каузативне відношення в КК в англійській та українській мовах.

Матеріал дослідження склали конструкції з КДЗ в англійській (*let*) та українській (*давати*) мовах, отримані методом суцільної вибірки із творів англійської, американської

та української художньої літератури ХХ століття. Загальна кількість одиниць корпусу текстового матеріалу складає 300 речень з КДЗ в обох мовах. Лексикографічна частина вибірки отримана з авторитетних тлумачних, ідеографічних, етимологічних, перекладних словників, словників синонімів, тезаурусів, словників фразових дієслів, дієслівної сполучуваності англійської та української мов.

Для виконання поставлених завдань у роботі використовуються такі **методи лінгвістичного аналізу**: зіставний, компонентний, дистрибутивний, трансформаційний, контекстуальний, кількісний.

Методологічною основою дослідження слугували ідеї В. П. Недялкова, Г. Г. Сильницького, О. О. Холодовича щодо каузативних конструкцій. В роботі розглядаються аналітичні каузативні конструкції, у складі яких функціонують досліджувані каузативні дієслова-зв'язки.

2. Типи каузативів

Як свідчить аналіз літератури за проблемою дослідження, виокремлюють такі типи каузативів:

1) лексичний, який передбачає наявність опозиції некаузатив / каузатив, яка виражається протиставленням різнокореневих морфем, наприклад: *вмирати – вбивати, die – kill*.

2) морфологічний, який передбачає утворення каузативних дієслів від некаузативних за допомогою зміни кореневої голосної, наприклад, *lie – lay*.

3) аналітичний, передбачає наявність аналітичних конструкцій: каузативне дієслово-зв'язка + дієслово, наприклад: *примусити читати, make believe* [22].

В представленій роботі розглядається випадок аналітичного каузативу в обох мовах.

3. Структура конструкцій з каузативними дієсловами

Дієслова-зв'язки є елементами каузативних конструкцій. Під каузативною конструкцією розуміють будь-яку конструкцію, що виражає каузативну ситуацію. Каузативна макроситуація (далі КС) передбачає наявність двох мікроситуацій: каузувальної ситуації (антецедента), каузованої ситуації (консеквента), а також відношення каузації, тобто відношення, що пов'язує каузувальну і каузовану ситуації [14]. До складу антецедента (каузувальної ситуації) входять суб'єкт, каузативне дієслово-зв'язка, об'єкт, а до складу консеквента (каузованої ситуації) входять об'єкт всієї конструкції, який водночас є суб'єктом каузованої ситуації (консеквента), факультативно консеквент може включати каузований стан. Константним є компонент, який називається відношення каузації (далі ВК). Антецедент і консеквент можуть бути факультативними:

Ні, ти не попросив піти, – ти змусив. У цьому випадку в каузативній конструкції ‘ти змусив’ представлений тільки консеквент. За відсутності одного з елементів (консеквента або антецедента) КК називається еліптичною. У вказаному прикладі обов’язковим компонентом буде ‘змусив’, тому що саме каузативне дієслово відіграє в КК вирішальну роль, відносячи конструкцію до розряду каузативних.

Каузативна конструкція *Твій вчинок змусив його піти* є нееліптичною, оскільки в ній представлені і антецедент, і консеквент. Предметом антецедента (r_1) є ‘твій’, каузувальний стан (s_1) – ‘вчинок’. У складі консеквента можна виділити предмет консеквента (r_2) ‘його’ і каузований стан (s_2) ‘піти’.

Отже, повна формула КС виглядає таким чином [15, с. 6–7]:

ВК

$КС = (r_1s_1) \rightarrow (r_2s_2)$, де: КС – каузативна ситуація, r_1 – предмет антецедента, s_1 – каузувальний стан, r_2 – предмет консеквента, s_2 – каузований стан, ВК – відношення каузації. Дієслівна каузативна зв’язка є і семантичним, і граматичним ядром КК.

4. Семантичні типи КК з дієсловом *let*

Семантична класифікація КК з дієсловом *to let* містить 6 типів (див. табл.1), що встановлені на основі значень, зафіксованих в матеріалі дослідження.

Таблиця 1. Семантична класифікація КК з каузативним дієсловом *to let*

№	Тип КК	К-ть	%
1	Суб’єкт S дозволяє об’єкту O виконати дію V	49	32
2	Суб’єкт S пропонує адресату Adr виконати дію V разом з суб’єктом S	38	25
3	Суб’єкт S просить адресат Adr дозволити йому (S) виконати дію V	26	17
4	Суб’єкт S виражає адресату Adr бажаність того, щоб він (Adr) виконав дію V	19	13
5	Суб’єкт S наказує адресату Adr, щоб об’єкт O виконав дію V	18	13
	Всього	150	100

2.1.1. Перший тип представлений 49 КК (32%), що мають значення, яке можна представити формулу тлумачення (далі ФТ) «Суб’єкт S дозволяє об’єкту O виконати дію V», наприклад: *and they let him go his way unmolested*”[London, p. 23] ‘...і вони дозволяли йому піти недоторканим’. Представлений приклад відображує каузативну ситуацію, де суб’єкт S, виражений займенником *they* ‘вони’, дозволяє об’єкту, що представлений особовим прийменником в об’єктному відмінку *him* ‘йому’, виконати дію, яка виражена інфінітивною групою *go his way* ‘піти’. Майже в 40% прикладів цього типу КД-зв’язка *let*

вживається із заперечною часткою *not*. В результаті, значення всієї конструкції є негативним, протилежним за змістом значенню *let* у цьому типі, яке можна описати ФТ «Суб'єкт S забороняє об'єкту O виконати дію V», наприклад: '*Stapleton would not let it go...*' [Doyle, p. 209] 'Степлтон не дозволив би цьому статися...'.

2.1.2. Другий тип представлений 38 КК (25%) зі значенням, яке можна описати ФТ «Суб'єкт S пропонує адресату Adr виконати дію V разом», наприклад: '*Yes, – said Goodwin, – I've been talking with him. Let's go into Espada's place*' [O'Henry, p. 118], 'Так, – сказав Гудвін, – я говорив з ним. Давайте поїдемо до Еспада'. Даний приклад відображує ситуацію, де суб'єкт S, який виражається антропонімом *Goodwin*, пропонує адресату Adr, що представлений особовим займенником в об'єктному відмінку *us*, виконати дію, що виражена інфінітивною групою *go into Espada's place* 'поїдемо до Еспада'.

2.1.3. КК третього типу нараховують 26 КК (17%). Їхнє значення можна описати ФТ «Суб'єкт S просить адресат Adr дозволити йому (S) виконати дію V», наприклад: '*– A knot! – said Alice, always ready to make herself useful, and looking anxiously about her. – Oh, do let me help to undo it!*' [Carroll, p. 31] 'Вузол! – сказала завжди готова допомогти Аліса, тривожно озируючись. – Ну ж бо, дозвольте, я допоможу розв'язати його!'. В цьому прикладі суб'єкт S, виражений антропонімом *Alice*, просить адресат Adr дозволити суб'єкту S виконати дію, яка відбита у дієслові в формі інфінітиву *help* 'допомагати'.

2.1.4. До четвертого типу належать 19 КК (13%) зі значенням, яке описується ФТ «Суб'єкт S виражає адресату Adr бажаність, щоб він (Adr) виконав дію V», наприклад: '*Angel of my life, – she said, – let it not be long that thou art away from me. Thou knowest that life is not a thing to be endured with thou not at my side*' [O'Henry, p. 251]. 'Ангеле мій, – говорила вона, – нехай твоя відсутність буде нетривалою. Ти знаєш, що я не зможу жити, коли тебе немає зі мною поряд'. Наведений приклад відображує каузативну ситуацію, в якій виражений особовим займенником *she* суб'єкт S висловлює бажання, щоб адресат Adr, представлений словосполученням *angel of my life* 'мій ангел' та прийменником *thou* 'ти' виконав дію, зазначену в інфінітивній групі *are away from me* 'є відсутнім'. Причому антецедент *it not be long that thou art away from me* в даному прикладі виражений конструкцією Complex Object, в якій формальне *it* є підметом, з яким коррелює підрядне речення *that thou art away from me*; структура *not be long* є формальним присудком у наведеній предикативній конструкції.

2.1.5. П'ятий тип представлений 18 КК (13%) зі значенням «Суб'єкт S наказує / пропонує адресату Adr, щоб об'єкт O виконав дію V»: '*It's a pun! «the King added in an angry tone, and everybody laughed. »Let the jury consider their verdict, «the King said, for*

about the twentieth time that day [Carroll, p.130] 'Це гра слів! – сердито додав король, і всі розсміялись. – Нехай присяжні обміркують своє рішення, – сказав король, мабуть, удвадцять в той день'. Поданий приклад ілюструє каузативну ситуацію, в якій суб'єкт S, виражений іменником *king* 'король', наказує дію, що імплікується значенням КДЗ *let*, імпліцитно поданому адресату Adr (ø) зробити так, щоб об'єкт O – іменник *the jury* 'присяжні', виконав діє, зазначену у формальному присудку цієї предикативної конструкції – *consider their verdict* 'обміркувати рішення'.

5. Семантичні типи КК з дієсловом *давати*

Семантична класифікація КК з дієсловом *давати* може бути репрезентованою 4 типами (див. табл. 2).

Таблиця 2. Семантична класифікація КК із каузативним дієсловом *давати*

№	Тип КК	К-ть	%
1	Суб'єкт S дозволяє об'єкту O виконати дію V	75	50
2	Суб'єкт S пропонує адресату Adr виконати дію V разом з суб'єктом S	40	26,5
3	Дія V каузує у об'єкта O стан Cond	35	23,5
	Всього	150	100

3.3.2.1. Перший тип представлений 70 КК (30%) зі значенням, яке можна описати ФТ «Суб'єкт S дозволяє об'єкту O виконати дію V», наприклад: «*Коли б ти був такий сміливий, як Марко, ти не дав би своїх дітей продавати панам на печеню ...*» [Коцюбинський, с. 54]. Наведений приклад відображає ситуацію, де суб'єкт S, виражений особовим займенником *ти*, дозволяє експліцитно не визначеному об'єкту (ø) виконати дію, що зазначена дієсловом *продавати*.

3.3.2.2. КК другого типу нараховують 40 КК (26,5%). Їх значення можна описати ФТ «Суб'єкт S пропонує адресату Adr виконати дію V разом з суб'єктом S», наприклад: — *Давай зайдемо до мене в кабінет* [Загребельний, с. 18]. Поданий приклад відображає ситуацію, в якій суб'єкт S, імплікований займенником *мене*, пропонує експліцитно не визначеному у конструкції адресату Adr виконати дію, що виражена дієсловом *зайдемо*.

3.3.2.3. Третій тип представлений 35 КК (23,5%) зі значенням, що можна представити ФТ «Дія V каузує у об'єкта O стан Cond», наприклад: *Один день лежання на траві в Скрипачці не дав мені заспокоєння* [Хвильовий, с. 78]. Поданий приклад ілюструє ситуацію, в якій дія V, що виражена словосполученням *один день лежання на траві*, каузує у об'єкта, представленого особовим займенником в давальному відмінку *мені*, стан,

що вербалізується іменником *заспокоєння*.

6. Висновки

Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження, а також зіставне вивчення семантики КДЗ дозволяє зробити такі висновки:

6.1. Категорія каузативності – лексико-граматична категорія, що виражає широкий спектр внутрішньофразових відношень, які можна в цілому охарактеризувати як відношення причини-наслідку. Каузативні дієслова-зв'язки є головним засобом вираження каузативності. Наявність у дієслова регулярних лексико-граматичних відношень, зокрема, каузативних, разом з первинною лексичною семантикою визначає характер його синтаксичної конструкції.

6.2. Для граматичного ладу досліджуваних мов характерна наявність особливої групи широкозначних дієслів, які завдяки своїм семантичним і синтаксичним особливостям виконують функцію службового компонента в аналітичних лексемах з максимально широким інвентарем основних компонентів. До цієї групи слів належать і каузативні дієслова-зв'язки.

6.3. Каузативне дієслово-зв'язка є головним компонентом каузативної конструкції. Каузативні дієслова характеризуються широкою семантикою.

6.4. Більшість семантичних типів з КДЗ підпадають під універсальну схему «Абстрактний суб'єкт каузує абстрактний об'єкт виконати дію». Проте в контексті аналізовані каузативні дієслова набувають різних додаткових смислових відтінків, розширюючи своє значення. Набір значень у КДЗ *let* в англійській мові дорівнює 6, що кількісно більше, ніж набір значень КДЗ *давати* в українській мові – 4.

6.5. Найбільш продуктивні значення КДЗ *let* в англійській мові представлені семантичними типами 1, 2 і 3, а в українській – типами 1 і 2. Більшу кількість частотних типів в англійській мові можна пояснити аналітичним характером її граматичного ладу, який дозволяє більш детально відобразити в мові розмаїтість значень каузативних дієслів-зв'язок.

6.6. Відзначені міжмовні збіги типів: тип з ФТ «Суб'єкт S дозволяє об'єкту O виконати дію V», тип з ФТ «Суб'єкт S пропонує адресату Adr виконати дію V разом».

6.7. Аналіз семантики конструкцій з каузативним дієсловом-зв'язкою дозволяє зробити висновок про те, що в контексті каузативні дієслова не тільки реалізують деякі словникові значення, але й розширюють свій семантичний обсяг під впливом контексту.

Перспективним виявляється зіставний аналіз засобів вираження компонентів каузативних конструкцій, а також типологічне вивчення їхніх семантичних особливостей із залученням більшої кількості різноструктурних мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1976. — 383 с.
2. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. — М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. — 574 с.
3. Гецадзе И. О. Морфологический каузатив в грузинском языке / И. О. Гецадзе, В. П. Недялков, А. А. Холодович // Типология каузативных конструкций (морфологический каузатив). — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1969. — С. 131–152.
4. Гловинская М. Я. Семантические типы видовых противопоставлений в русском глаголе / М. Я. Гловинская. — М., 1982. — 155 с.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2006. — 368 с.
6. Зализняк А. А. О типах взаимодействия семантических признаков / А. А. Зализняк // Экспериментальные методы в психолингвистике. — М., 1987. — С. 50–56.
7. Золотова Г. А. К вопросу об объекте синтаксических исследований / Г. А. Золотова // Изв. АН СССР. Серия литературы и языка. — 1979. — Т. 38. — № 1. — С. 13–24.
8. Корнилов Г. Е. Каузативы и антикаузативы в чувашском языке / Г. Е. Корнилов, А. А. Холодович, В. С. Храковский // Типология каузативных конструкций (морфологический каузатив). — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1969. — С. 238–259.
9. Лаптева К. Г. Глагол lassen и сочетания с ним в современном немецком языке : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / К. Г. Лаптева. — Ленинград, 1959. — 251 с.
10. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл ↔ Текст». Семантика, синтаксис / И. А. Мельчук. — М. : Наука, 1974. — 346 с.
11. Мельчук И. А. Русский язык в модели “Смысл – текст” (Wiener Slavischer Almanach: Sonderband 39) / И. А. Мельчук. — М., Вена : Языки русской культуры, 1995. — 682 с.
12. Миссюра Н. А. Каузативные глаголы и каузативные конструкции в немецком языке : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Н. А. Миссюра. — М., 1952. — 249 с.
13. Недялков В. П. Каузативные конструкции в немецком языке. Аналитический каузатив / В. П. Недялков. — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1971. — 179 с.

14. *Недялков В. П.* Типология морфологического и лексического каузативов / В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий // Типология каузативных конструкций. Морфологический каузатив. — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1969. — С. 20–50.
15. *Падучева Е. В.* О семантике синтаксиса / Е. В. Падучева. — М.: Знание, 1974. — 252 с.
16. *Падучева Е. В.* Референциальные аспекты семантики предложения / Е. В. Падучева // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. — 1984. — Т. 43. — № 4. — С. 52–64.
17. *Падучева Е. В.* Высказывание и его соотнесенность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимений) / Е. В. Падучева. — М. : Наука, 1985. — 271 с.
18. *Семантические типы предикатов* / [отв. ред. О.Н. Селиверстова]. — М. : Наука, 1982. — 366 с.
19. *Сильницкий Г. Г.* Семантические и валентностные классы английских каузативных глаголов : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г. Г. Сильницкий. — Л., 1974. — 43 с.
20. *Сильницкий Г. Г.* Глагольная валентность и залог / Г. Г. Сильницкий // Типология пассивных конструкций. Диатезы и залого. — Л., 1974. — С. 54–72.
21. *Степанов Ю. С.* Имена. Предикаты. Предложения (Семиологическая грамматика) / Ю. С. Степанов. — [3-е изд., стереотипное]. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 370 с.
22. *Ступак І. В.* Структурно-самантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах : [монографія] / І. В. Ступак. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — Т. 6 (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження). — 470 с.
23. *Типология каузативных конструкций (морфологический каузатив)* / [под ред. А. А. Холодовича]. — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1969. — 312 с.
24. *Холодович А. А.* Морфологический и лексический каузативы в японском языке / А. А. Холодович // Типология каузативных конструкций (морфологический каузатив). — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1969. — С. 270–293.
25. *Холодович А. А.* Проблемы грамматической теории / А. А. Холодович. — Ленинград : Наука, Ленинградское отделение, 1979. — 304 с.

26. Храковский В. С. Семантика и синтаксис конструкций с предикатными актантами / В. С. Храковский. — Л., 1981. — 362 с.
27. Шведова Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / Н. Ю. Шведова. — М. : Изд-во АН СССР, 1960. — 371 с.
28. Яхонтов С. Е. Выражение каузативности в древнекитайском языке / С. Е. Яхонтов // Типология каузативных конструкций (морфологический каузатив). — Ленинград : Изд-во «Наука», Ленинградское отделение, 1969. — С. 51–60.
29. Alsina A. On the Argument Structure of Causatives / A. Alsina // Linguistic Inquiry. — 1992. — Vol. 23. — P. 517–555.
30. *Causal Categories in Discourse and Cognition* / [Edited by T. Sanders and E. Sweetser]. — Mouton de Gruyter, 2009. — 240 p.
31. Comrie B. Causative verb formation and other verb-deriving morphology / B. Comrie // Language Typology and Linguistic Description. — Cambridge : Cambridge University Press, 1985. — Vol. III, Grammatical categories and the lexicon.— P. 309–348.
32. Croft W. Typology and Universals / W. Croft. — [2nd edition]. — New York : Cambridge University Press, 2003. — 340 p.
33. Haspelmath M. More on the Typology of inchoative / causative verb alternations / M. Haspelmath // Causatives and transitivity. — Amsterdam : John Benjamins, 1992. — P. 87–120.
34. Levin B. A preliminary analysis of causative verbs in English / B. Levin, R. H. Malka // Lingua. — 1994. — Vol. 92. — P. 35–77.
35. Shibatani M. The Grammar of Causative Constructions; a Conspectus / M. Shibatani // Syntax and Semantics. — New York : Academic Press, 1976. — Vol. 6. — P. 1–40.
36. Sumbatova N. R. Causative constructions in Svan: Further evidence for role domination / N. R. Sumbatova // Causatives and transitivity. — Amsterdam : John Benjamins, 1993. — P. 253–270.
37. Wunderlich D. Cause and Structure of Verbs / D. Wunderlich // Linguistic Inquiry. Winter 97. — Vol. 28. — Issue 1. — P. 27–42.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

38. *Англо-русский синонимический словарь* / [Ю. Д. Апресян, В. В. Ботякова, Т. Э. Латышева и др.; под рук. А. И. Розенмана, Ю. Д. Апресяна]. — М. : Русский язык, 1980. — 554 с.
39. *Англо-русский словарь глагольных сочетаний* / [под ред. Э. М. Медниковой]. — М. : Русский язык, 1986. — 640 с.

40. *Новий тлумачний словник української мови* / [гол. ред. О. А. Амауні]. — 2-е вид., — К. : Аконіт, 2007. — 926 с.
41. *Практичний словник синонімів української мови*. — 3-тє вид. — Львів : БаК, 2008. — 512 с.
42. *Українська мова: енциклопедія* / [ред. І. Р. Вихованець]. — 2-е вид. — К. : Українська енциклопедія, 2004. — 824 с.
43. *Courtney R. Longman Dictionary of Phrasal Verbs* / R. Courtney. — Special Edition. — Harlow : Longman Group Limited. — Moscow : Russky Yazyk Publishers, 1986. — 736 p.
44. *Longman Dictionary of Contemporary English*. — Third edition. — Longman Group Limited, 2000. — 1696 p. [LDCE]
45. *Longman Lexicon of Contemporary English* / [Ed. by T. McArthur]. — Longman Group Limited, 1998. — 913 p. [LLCE]
46. *Roget's II Electronic Thesaurus* / Microsoft Bookshelf CD-ROM reference library. — Wearnes, 1993. [RET]
47. *Urdang L. The Basic Book of Synonyms and Antonyms* / Urdang L. — New Revised Edition. — New York : SIGNET, Penguin Books USA Inc., 1985. — 414 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

48. *Загребельний П. А.* Дума про невмирущого [Електронний ресурс] / П. А. Загребельний. — Режим доступа : http://chtyvo.org.ua/authors/Zahrebelnyi/Duma_pro_nevmyruschoho.fb2.
49. *Загребельний П. А.* Переходимо до любові [Електронний ресурс] / П. А. Загребельний. — Режим доступа : http://chtyvo.org.ua/autors/Zahrebelnyi/Perehodymo_do_liubovi.rtf.
50. *Коцюбинський М. М.* Фата моргана [Електронний ресурс] / М. М. Коцюбинський. — Режим доступа : http://chtyvo.org.ua/authors/Kotsiubynskyi/Fata_morgana.txt.
51. *Хвильовий М. Г.* Вальдшнепи [Електронний ресурс] / М. Г. Хвильовий. — Режим доступа : <http://chtyvo.org.ua/authors/ Khvyloyi/Valdshnepy.txt>.
52. *Carroll L.* Alice's Adventures in Wonderland [Електронний ресурс] / L. Carroll. — Режим доступа : P. 8. Digitale Bibliothek Band 59 // English and American Literature. English and American Literature / CD-ROM. — The DIRECTMEDIA GmbH. — Berlin, 2003. — МоскваДиректМедиа Паблишинг, 2003. — Alice's Adventures in Wonderland.
53. *Doyle A. C.* The Hound of Baskervilles [Електронний ресурс] / A. C. Doyle. — Режим доступа : P. 4. Digitale Bibliothek Band 59 // English and American Literature. English

and American Literature / CD-ROM. — The DIRECTMEDIA GmbH. — Berlin, 2003. — МоскваДиректМедиа Паблішинг, 2003. — The Hound of Baskervilles.

54. *Henry O. Cabbages and Kings* [Електронний ресурс] / O. Henry. — Режим доступу : P. 3. Digitale Bibliothek Band 59 // English and American Literature. English and American Literature / CD-ROM. — The DIRECTMEDIA GmbH. — Berlin, 2003. — МоскваДирект Медиа Паблішинг, 2003.

55. *London J. The Call of the Wild* [Електронний ресурс] / J. London. — Режим доступу : P. 8. Digitale Bibliothek Band 59 // English and American Literature. Англійська и американська література. Електронна бібліотека ДМ CD-ROM. — The DIRECTMEDIA GmbH. — Berlin, 2003. — Москва : ДиректМедиа Паблішинг, 2003. — The Call of the Wild.

Надійшла до редакції 15.12.11

© 2012 С. Ю. Кремзикова
(м. Донецьк)

ДЕВЕРБАТИВИ ЯК КОМПОНЕНТИ ВЕРБАЛІЗОВАНИХ ОНТОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ У СТАРОФРАНЦУЗЬКІЙ І ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ ПЕРІОДИ

КРЕМЗИКОВА С. Ю. ДЕВЕРБАТИВИ ЯК КОМПОНЕНТИ ВЕРБАЛІЗОВАНИХ ОНТОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ У СТАРОФРАНЦУЗЬКІЙ І ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ ПЕРІОДИ

У статті на матеріалі ранніх періодів розвитку французької та німецької мов розглядається словотвірна категорія імен дії як фрагмент системи словотвору у сукупності словотвірних типів та їх взаємодії як вербалізаторів певних онтологічних ситуацій. Мова йде про функціонування словотвірних типів у старофранцузькій та давньоверхньонімецькій періоди, що дозволяє проаналізувати відношення синонімії та конкурування між різноструктурними однокореневими похідними, виявити тотожності та розбіжності в їх семантичних характеристиках у дані періоди.

КРЕМЗИКОВА С. Е. ДЕВЕРБАТИВЫ КАК КОМПОНЕНТЫ ВЕРБАЛИЗОВАННЫХ ОНТОЛОГИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ В СТАРОФРАНЦУЗСКОЙ И ДРЕВНЕВЕРХНЕНЕМЕЦКОЙ ПЕРИОДЫ

В статье на материале ранних периодов развития французского и немецкого языков рассматривается категория имени действия как фрагмент системы словообразования в совокупности словообразовательных типов и их взаимодействия как вербализаторов конкретных онтологических ситуаций. Речь идет о функционировании словообразовательных типов в старофранцузской и древневерхненемецкой периоды, что позволяет проанализировать отношения синонимии и конкуренции между разноструктурными однокоренными производными, выявить сходства и различия в их семантических характеристиках в данные периоды.

KREMZYKOVA S. Yu. DEVERBATIVES AS COMPONENTS OF ONTHOLOGICAL VERBALIZING SITUATIONS IN THE OLD FRENCH AND OLD HIGH GERMAN PERIODS

On the material of Early French and German periods the article considers the category of action nouns as a fragment of wordformation system in a set of wordformation types and their interaction as verbalizers of concrete onthological situations. The article deals with the functioning of wordformation types in the Old French and Old High German periods, which makes it possible to analyze the relations of synonymy and competition between the derivatives of different structure motivated by the same basis and find out similarities and differences in their structural and semantic characteristics in the given periods.

The article gives the foundation of the functional model of activity-based situation as a cognitive and lingual unit, which finds its place, on the one hand, among traditional notions, such as lexical, derivational, grammatical expression. And on the other hand, it is in the line with such cognitive structures as frame, scenario, prototype which are being actively developed in different directions of modern linguistics. With the help of linguistic analysis and concrete investigations the article proves that activity-based situation can be expressed in different ways: morphemic-derivational, grammatical, lexical and semantic ones.

The article deals with the verbalization peculiarities of the onthological situations in the Old French and Old High German periods. There have been revealed different levels of the many-level structure activity-based situation and its participants. The nuclear contents of the interactive situation are demonstrated by the verbs and their derivatives action nouns. Some new aspects of analysis are grounded: the peculiarities of speech activity and derivation, word-formation and text-formation relations; psycho-linguistic research of the derivation as a sum total of different language models interacting.

Ключові слова: девербатив, словотвірна категорія, словотвірний тип, вербалізація, онтологічна ситуація.

Вербалізація онтологічних ситуацій у дискурсі відбиває творчі властивості мови: як правило, субституції одиниць із зовнішньо вираженою предикативністю одиницями з латентною, внутрішньою предикативністю, зокрема через співвідношення механізму словотворення з номінативними (похідними словами) та предикативними одиницями (висловленнями) у контекстах різних типів дискурсів. У статті певну увагу приділено когнітивно-ономасіологічному аналізу, спрямованому на визначення мотивації похідних

слів шляхом проекції їхньої ономасіологічної структури на фрагменти знань про позначене у свідомості, мисленні людини Середньовіччя. У ході дослідження засобів вербалізації діяльнісних ситуацій встановлюється кореляція між валентісною характеристикою твірної основи, її категоріальною приналежністю і потенційними словотвірними можливостями та правилами номіналізації, які за своєю природою є синтаксичними. Проводиться думка, що будь-яка креативна діяльність, у тому числі й мовна, спирається на властивість людини творчо інтерпретувати різноманітні концептуальні сутності (концепти).

Структура мови різними засобами відбиває те, яким чином розум обробляє інформацію про світ, що оточує людину. Тому за об'єкт дослідження відібрано номінації різноструктурних мов приблизно одного й того ж історичного періоду. Реконструкція образу людини Середньовіччя та визначення специфіки діяльнісної ситуації відбуваються на основі аналізу системи номінацій як системи уявлень людини про середовище, що її оточує, яка відбиває результати пізнавальної та класифікаційної діяльності людини та містить інформацію про цінності та особливості сприйняття світу [3, с. 33]. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання, яким чином у системі похідних слів відбивається концептуальна свідомість різних мовних спільнот, зокрема, старофранцузького та давньоверхньонімецького періодів, а також, яку роль відіграє когнітивна структура в лінгвокреативному процесі.

Оскільки, різні типи діяльності людини фіксують та застосовують різні підсистеми знань, а в мові відбиваються результати сприйняття світу та пізнавальної діяльності людей, у процесі опису діяльнісних ситуацій виявляються різні типи представлення інформації за допомогою мовних знаків в залежності від соціального середовища та контексту діяльності. Діяльнісні ситуації, що розгортаються в певній соціально-культурній сфері Середньовіччя, вербалізуються у відповідному дискурсі старофранцузької (IX–XIII ст.), давньоверхньонімецької (VIII–XI ст.), середньоверхньонімецької (XII–XIII ст.) мов шляхом актуалізації ключових концептів (концептуального ядра значення) за допомогою внутрішньої форми слова, дериваційних зв'язків, парадигматичних зв'язків (синонімії, антонімії, омонімії, паронімії), стереотипів – регулярно відтворюваних характеристик об'єктів, дій, подій, процесів; прототипів як найбільш регулярних категорій та їх найбільш регулярних значень у контексті.

Предметом нашого дослідження є продуктивні словотвірні типи віддієслівних похідних іменників, які виступають номіналізаціями дії як субстантивованого процесу, окремих актів дії як субстантивованих фактів, абстрактного чи конкретного результату дії.

Такі похідні формуються за певною лінгвістичною (словотвірною) моделлю, що являє собою упорядковану послідовність семантично однорідних елементів, доміантним чинником сполучувальних можливостей яких є їх валентісна характеристика, а фактичне поєднання мовних елементів є зовнішнім виявленням або реалізацією їх валентності.

Поняття валентності тлумачиться іноді в широкому сенсі, коли намагаються поєднати формально-кількісний показник (число ролей учасників ситуації) зі смислом висловлення, що водночас охоплює “і рівень поверхневої форми речень, і рівень елементів та аспектів сцен, що з ним асоціюються” [13, с. 92]. Зміст семантичних валентностей слова подається як ролі учасників ситуації – агенс, пацієнс, інструмент, місце, тощо [6, с. 140]. У зв’язку з цим, доцільним уявляється розкриття суті валентності як одного з чинників, що визначає механізм трансформацій синтаксичних структур, у тому числі й предикацій у номіналізації, та уможлиблює подвійну креативність: творення слів через творення фраз. Розглядаючи номіналізації як результат перетворення одних номінативних одиниць у інші, визначається їх участь у розгортанні та згортанні висловлень різної структури. Слово, таким чином, тлумачиться як лексичний елемент, що визначається через реалізації дискурсу, стає одиницею дискурсу, вступає у відношення з іншими одиницями.

Серед концепцій історичного напрямку слід відмітити концепцію еволюції абстрактних імен до результативності й конкретності, зокрема віддієслівних імен з абстрактним значенням «*nomina actionis*». Дослідники девербативів на матеріалі різних мов відзначають витіснення процесуального значення значеннями абстрактного чи конкретного результату [2; 4; 5; 7; 9, с. 50; 11]. Аналіз імен дії у різноструктурних мовах та в різні періоди їх розвитку, як-то старофранцузькому, давньоверхньонімецькому та середньовісньонімецькому, показав, що існує загальна тенденція еволюції значення абстрактної дії до певного акту дії, а потім до різних конкретних значень: об’єкта дії, інструмента дії, місця дії, конкретного результату дії, а з іншого боку, окреслюється типовий набір сем, який уможлиблює спеціалізацію певної словотвірної моделі за її значенням.

Як свідчать дослідження, одним із найпродуктивніших віддієслівних типів імен дії у давньоверхньонімецькій та середньовісньонімецькій періоди є похідні з суфіксом *-ung* [4, с. 48; 12, с. 247]. Це пояснюється як морфологічною характеристикою типу, адже у різних своїх варіантах суфікс *ung* корелює з різними основами дієслів першого, другого та третього класів (сильних та слабих), так і його семантичною характеристикою – високою сполучувальною активністю суфіксу з семантично різними основами. Наприклад: *rihtunga* ‘правління’ від *rihten* ‘правити’; *lirnunga* ‘вчення’ від *lirnen* ‘пізнавати’; *swigunga*

‘мовчання’ від *swigen/swigan* ‘мовчати’; *midunga* ‘сором, каяття’ *midan* ‘соромитися’; *skriunga* ‘крик’ від *skrian* ‘кричати’; *anastozunga* ‘штовхання’ від *anastozan* ‘штовхати’; *vorstellen* ‘уявляти’ від *Vorstellung* ‘уявлення’; *zerstören* ‘руйнувати’ від *Zertörung* ‘руйнування’, ‘спустошення’. Підсумовуючи аналіз значень імен на *-ung*, можна зробити висновок, продуктивність словотвірної моделі *V + Suf.ung---NAs.-ung* обумовлюється її суб’єктно-об’єктними відносинами, які реалізує дієслово у висловленні.

У старофранцузькій період продуктивність словотвірної моделі *V-er,-ir,-re---N-ement* також пояснюється високою активністю суфікса *-ement*, який корелює з різними формами твірних дієслів, а також з різними ЛСВ дієслів, завдяки його достатньо розвиненій семантичній структурі. Наприклад, реалізація похідними значення опредметненої дії: *abandoner* ‘залишати’---*abandonement* ‘розслаблення’; *abevrer* ‘напувати’---*abevrement* ‘напування’; *abaissier* ‘спустити’, ‘опустити’---*abaissement* ‘зниження, пониження’; значення опредметненого конкретного результату дії ---*abaissement* ‘pente / спуск’. Умотивовані дієсловом *garn-ir* ‘оснастити’, ‘озброїти’ словотвірні ряди співвідносяться з батальною ситуацією, що частіше вербалізується в епічному, куртуазному, історичному дискурсах. Вторинні слова ---*garnement* ‘обладунок’, ‘оснащення’, ‘озброєння’; ---*garnison* ‘гарнізон’, ‘фортеція’ актуалізують сему «оснащати, озброювати» вихідного дієслова та реалізують значення конкретного результату дії. Проте вторинне префіксальне дієслово *desgarnir* ‘роззброїти’ відбиває дію протилежну тій, що називає твірне слово і мотивує іменник зі значенням опредметненої дії *desgarnissement*, який вказує на процес зворотній озброєнню – ‘роззброєння’.

Функція імені дії, брати участь у реалізації процесуальної ситуації (дії, що розгортається у певних контекстних умовах, потенційні семи якої актуалізуються обставинами темпу, інтенсивності, наявності спостерігача) характеризується ознакою перцептивності, характерною для епічного дискурсу. Перцептивність передбачає період спостерігання, наявність спостерігача, місце спостерігання у його співвідношенні з місцем дії. Оскільки кожен ступінь реалізації нового похідного зменшує кількість вільних потенційних сем, притаманних дієслову мотиватору, то формування інших ланок ряду стикається з певними складнощами, до того ж значення заперечення дії префіксальним дієсловом унеможливує актуалізацію семи «діяч» в ряду похідних. Похідні імена дії від дієслівних основ з суфіксом *-iss* характеризуються додатковою семою ітеративності, яка є суттєвою і для іменника з агентивним значенням. Він називає того, хто виконує роботу, що складається з низки повторюваних дій, *garnisseur / garnisseresse* (*ouvrier/-ière qui garnit*) : ‘робітник / робітниця, що оздоблює...’. Щодо вербалізованих

ситуацій у старофранцузькому діловому дискурсі (юридичних актах, уставах ремесел, приписах), які відбивають соціальні відношення, то похідні різних словотвірних типів зі значеннями процесу, конкретного результату, абстрактного результату функціонують паралельно. Вони відмічені високою частотністю, оскільки виступають складовою формулювання, що є типовим для будь-якого документу: *garnir de seel* ‘скріпити документ печаткою, підписом’; ---*garnement, garnissement* ‘підпис’, ‘акт підпису’, *garnissement de seel* ‘відбиток печатки’, ‘скріплення печаткою’. “*Je l’ai conferme par le garnissement de mon seel*” [16, т. 4]. “*Lai presente paige nos avons fait ranfourcier dou wernemant de nostre saiel*” [25 Janv. 1220, Coll. de Lorr. Gdf. 4]. “*En tesmoignage et en warniment de ceste choise*” [1255, Cart. du Val. S. Lamb. Gdf. 4]. Віддієслівні іменники, номіналізуючи опредметнену дію, зберігають у семантичній структурі певні категоріальні та потенційні семи, що обумовлює вибір того, як буде представлено ситуацію у подальшому дискурсі, і який шлях її опису буде переважати – дієслівний чи іменний.

У старофранцузький, давньоверхньонімецький та середньоверхньонімецький періоди спостерігається конкурування структурно подібних віддієслівних похідних. Характерним для цих періодів є паралельне функціонування продуктивних суфіксальних словотвірних типів імен дії та похідних з нульовим суфіксом, які формуються шляхом субстантивації дієслівної основи або субстантивацією дієприкметникових форм (деякі дослідники вважають їх безафіксними дериватами, див. А. В. Гутникова (2002); інші, зокрема Н. Marchand, відносять такі похідні до дериватів з нульовим афіксом чи нульовою морфемою). Такими є похідні імена дії на *-ti, -di* у давньоверхньонімецькій мові та віддієслівні іменники з нульовим суфіксом та основою на *-t, -d* у старофранцузький період. Порівняймо, двн *braht* ‘галас’ від *brahten* ‘галасувати’; *louft* ‘біг’; *ruoft* ‘гукання’, похідні від основ-мотиваторів сильних дієслів, а також *bluot* ‘квітка’, *gluot* ‘жар’, *gruot* ‘зелений кущ’, які на синхронному рівні давньоверхньонімецької мови співвідносяться не з сильними, а з слабкими дієсловами *bluoen* ‘розквітати’, *gluoen* ‘палати’, *gruoen* ‘зеленіти’.

Імена дії з нульовим суфіксом та основою на *-t, -d* словотвірно корелюють у старофранцузький період переважно з дієсловами на *-aindre/-ondre, -eindre*, а семантично відтворюють номіналізовану дію, її конкретний чи абстрактний результат, наприклад, умотивовані дієсловом *ceindre* ‘entourer / обводити, оточувати’, оперезувати’, похідні іменники *ceint n.m.* ‘tout ce qui sert à ceindre / усе, що слугує для того, об оточити, оперезати: *ceinture* / пояс, *lange* / сповиток, *enceinte* / огорожа, огорожений простір; *mur* / мур’, *ceinte n.f.* ‘enceinte / огорожа, простір за огорожею’; *aceint n.m., aceinte n.f.* 1) ‘enceinte d’une ville / мур, що оточує місто’; 2) ‘espace de terre formant enclos / ділянка

землі, яку огорожено' від вторинного дієслова *aceindre* 'entourer/точувати'. Похідні іменники *complaint n.m., complainte n.f.* 'plainte, gémissement / стогін', умотивовані дієсловом *complaindre* (*complaindre* XII^e-XIII^e s. 'plaindre/ стогнати; 'se plaindre / жалітися' через форму дієприкметника минулого часу (P. pass.), наприклад: "*Est bien raison que ma dolor complainne.*" [16, XII s., Coucy.]; "*Quant la dame ot piuce plore Son duel et son complaint menü.*" [22]; *deplaint, -te n.m., n.f.* 'plainte / скарга' – похідне від дієслова *deplaindre* (XI-XIII s.) / 'жалітися', 'подавати жалобу': "*Qui mout se deplaignoit De la mort son seignor.*" [16, т. 4]; "*Co jut granz duels Et granz deplains par tote la contrede.*" [19]. Окрім дієслів III дієвідміни у старофранцузький період твірними основами для імен дії з нульовим суфіксом слугують дієслова I та II дієвідмін (як основа інфінітиву, так і форма дієприкметника минулого часу), наприклад: *aramie n. f.*, 'serment / клятва', 'bataille jurée / присяга на битву', d'où: 'bataille à outrance / битва до кінця', *arée n. f.* 'terre labourée / нива, рілля', які формуються через ступінь Participe passé дієслів *aramir* 'jurer / клястися', 'fixer le combat / призначати битву' 'provoquer au combat / викликати на битву'; *arer* 'орати землю'. Наприклад, у старофр.: "*Mult les oissies aramir, Forment jurer.*" [24], "*Par lui serez demain de bataille arami,*" [17], "*Li uns vers l'autre arramie a jurée.*" [20]; "*Qui charruioient en une grant arée*" [16, т. 1],

Якщо особова форма дієслова передає динаміку дії, дієприкметник у функції іменної частини предиката відбиває її статистику, наслідок дії, стан. Функціонування одноосновних суфіксальних та безафіксних дериватів як компонентів багаточленного словотвірного ряду забезпечує зв'язок між епізодами діяльнісної ситуації, її цілісність, сприяє її розгортанню, вводить нових учасників. Дієслово, яке називає дію, зазнає певних трансформацій у процесі розвитку ситуації, і, як правило, представляє її пофазово. Так, особові та дієприкметникові форми дієслова вказують на фазову дискретність: початок, середину чи кінець дії, дію в її перебігу чи розгортанні, а номіналізації слугують для репрезентації дії як субстанції.

Особливістю раннього періоду розвитку французької та німецької мов є функціонування одноосновних похідних імен дії у подібному чи близькому синтаксичному оточенні, що пояснюється не тільки закономірністю усного типу комунікації вдаватися до повторів і паралельних конструкцій з метою представлення аспектів ситуації як стереотипних, а й різними потенціальними семами похідних, їх спроможністю до реалізації конкретно-предметної чи процесуальної семантики. Отже, кореляція суфіксальних та безафіксних похідних імен дії відбиває певні аспектуальні ознаки, зокрема представлення дії цілісно як факту чи в процесі її перебігу.

Процесуальна номіналізація, як вважається, виконує ідентифікаційну функцію і природно поєднується з актуалізаторами [1, с. 71]. У разі номіналізації дії віддієслівним похідним іменником з нульовим афіксом активна фаза дії замінюється субстантивованою її формою, яка може характеризуватися певними ознаками, що визначаються прикметниками. Наприклад, у старофранцузькій мові: “*Maintes granz proies et mainz **granz gaainz** en amenerent en lost.*”; “*Quant il vindrent pres de cele grant cite il se ferirent ez villes entour et pristrent merveilles de bestes granz et petites et en **aportèrent mout grant gaainz***” [23, с. 40–41]. “*Li uns contre l'autre s'ajoste: Mes ne fu pas **igaus la joste***” [21, L. 5015–5016]. Актуалізатором способу перебігу процесуальної номінації дії в останньому прикладі виступає прикметник **igaus** у негативній формі – бій був **нерівним**. Номіналізація дії іменником з нульовим афіксом відноситься до такого типу номіналізацій, які називають дію безвідносно до тривалості та характеру її перебігу і потребують актуалізаторів, що вказують на спосіб перебігу дії, результат дії, її місце, характер. Порівняймо, з прикладами функціонування таких похідних у середньовісній німецькій мові: “*Der **antfanc** wart mit **êren***” ‘Прийом був наданий з почестями’; “*...ist sin ursprinc vertreten*” ‘...тут – його початок’ [4, с. 120].

Вербалізаторами епізодів ситуації битви у дискурсах старофранцузького періоду виступають марковані імена дії, що характеризуються предметними та процесуальними семами, зокрема похідні з суфіксами **-ee**, **-eis**, **-ement**, **-aison**, які утворюють опозиції з немаркованими похідними іменниками з нульовим суфіксом. Наприклад: “*Fier sont li **cri** de la paiene jent A l'asambler i **ot grant noisement***” [20, L. 4431–4432]; “*Grans fu la **noise, li crie** et le **brin***” [20, L. 5476]. Немарковані (безафіксні) імена дії здебільшого передають узагальнене поняття та виконують функцію номіналізації-факту. До ситуації номіналізованої дії-факту, як учасник включається позитивна чи негативна її оцінка, наприклад у старофр.: “*La veiscies comencier **tel tornoi***”, “*Del **grant tornoi** les vinrent **acachier***” [20], а також у свн: “*Ze **liebem antfange** man hôrte vroelîchen **schal***”; “*...von engeln **lustlichen sanc***” [4, с. 113]; “*Hebe dich **wunnecliken clanc!***” [4, с. 133].

Аналіз кореляцій “дієслівна форма” / “ім’я дії” виявляє специфіку номінативної співвіднесеності у давніх дискурсах вихідного дієслова та похідного імені дії. Дієслово як ознакове слово невід’ємне від своїх актантів. Формою минулого часу дієслова передається ретроспективна завершеність дії, її глобальність і підкреслюється відокремлення автора та слухача від події. При вербалізації ситуації за участю імен дії процес в опрідметненому вигляді передається як субстанція, як факт реального світу, і коментатор та слухач сприймають його як учасники ситуації. Загальні тенденції формування та функціонування імен дії свідчать про те, що процес номіналізації відбувається безпосередньо в

дискурсивній діяльності. Функціонування похідних імен дії та їх кореляції з вихідними та керуючими дієсловами, дієслівно-іменникові заміни, що аналізуються на матеріалі давніх дискурсів, відбивають глибинні асоціативні зв'язки дієслова та іменника. Йдеться не про повторення в дериваті відношень, що характеризують вихідну одиницю, а про трансформацію цих відношень і, як наслідок, засобів відтворення відношень у мотивуючій пропозиції (ментальній структурі, яка відбиває певну ситуацію з її учасниками – аргументами і відношеннями між ними, де іменники мають функцію позначення учасників ситуації, а дієслово позначає типи зв'язків та відношень). Звертається увага на те, що номінативна функція дієслова є відмінною від номінативної функції імені в тому, що значення дієслова встановлюється через його зв'язок з предметними, або мотивованими ним словами, тоді як субстантивні лексеми є самодостатніми і для визначення їх денотату, і для встановлення їх сигніфікату [8, с. 48]. Позначений іменником предмет сприймається як складовий певної діяльності. Щодо вторинного іменника, то його асоціативні зв'язки з дієсловом виявляються в його властивості представляти субстанціонально непередметні сутності, в тому числі процес, стан, дію.

Вивчення функціонування імен дії як складових діяльнісної ситуації дозволило дійти висновку, що імена дії зберігають свої дієслівні властивості настільки, що можуть певною мірою брати участь в організації її розвитку. Виявленню дієслівних властивостей імен дії сприяють певні лексико-семантичні ознаки дієслів, що ними керують. Аналіз імен дії на матеріалі старофранцузького та давньоверхньонімецького періодів показав, що велике значення для правильної інтерпретації висловлення з іменем дії є встановлення його зв'язку з вихідним дієсловом, оскільки ім'я дії зберігає референційний зв'язок з однією й тією ж подією, часом та місцем її звершення. Відмічено, що імена дії нерідко є елементами темпоральної організації дискурсу. Імена дії підключаються до вираження таксисних відношень одночасності, передування та наслідування між подією, яку визначає головне дієслово та подією, яку називає ім'я дії. Номіналізації можуть не тільки передавати у компактному вигляді подієвий характер висловлення, що їх мотивує, а й актуалізувати водночас значення процесу, сегмента дії, результату дії та кількох предметних значень. За підтримкою контексту імена дії дозволяють уникати надмірності засобів вираження.

Аналіз функціонування девербативів як вербалізаторів певних аспектів процесуальності, конкретності, результативності показав, що ступінь їх реалізації є різною в залежності від словотвірного типу, зокрема семантичної характеристики твірного слова, його синтаксичної сполучуваності та характеристики словотвірного афіксу. Віддієслівні імена дії виконують інформативну функцію і входять до дискурсу в різних сполученнях та

в різній послідовності. Ситуації, які репрезентують дієслова й умотивовані ними імена дії, свідчать про те, що утворення навколо них різних контекстів не випадкове: похідне слово не тільки іменує факт, предмет, подію, а й характеризує їх за їхнім зв'язком з навколишнім світом. Віднесеністю до реалій дійсності пояснюється і кореляція словотвірно зв'язаних одиниць (похідних одного словотвірного типу, ряду, категорії, гнізда) в одних і тих фрагментах діяльнісних ситуацій, яка вказує на особливість дискурсів цього періоду – їх енциклопедичну спрямованість: необхідність постійного пояснення, уточнення, тлумачення більш загального значення через конкретне (часткове).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1976. — 382 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист; [пер. с франц.]. — М. : Прогресс, 1974. — 447 с.
3. Вендина Т. И. Лексический атлас русских народных говоров и лингвистическая гносеология / Т. И. Вендина // Вопросы языкознания. — М., 1996. — № 1. — С. 33–41.
4. Гутникова А. В. Отглагольные имена существительные без словообразовательных аффиксов в средневерхненемецком и современном немецком языке : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / А. В. Гутникова. — Донецк, 2002. — 218 с.
5. Клименко Н. Ф. Морфемна структура слова як одиниця типологічного опису мови / Н. Ф. Клименко // Мови європейського культурного ареалу: розвиток і взаємодія. — К. : Довіра, 1995. — С. 199–216.
6. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. — М. : Эдиториал УРСС, 2000. — 352 с.
7. Кремзикова С. Ю. Словотвір та дискурс : діяльнісні ситуації у старофранцузькій мові : [монографія]. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. — 512 с.
8. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении / Е. С. Кубрякова. — М. : Наука, 1978. — 115 с.
9. Мурашов Р. З. Словообразование и теория номинализации / Р. З. Мурашов // Вопросы языкознания. — 1989. — № 2. — С. 39–53.
10. Степанов Ю. С. Концепт “действие” в контексте мировой культуры / Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурин // Логический анализ языка. Избранное 1988-1995. — М. : ИНДРИК, 2003. — С. 403–413.
11. Степанова М. Д. Валентность в синтаксисе и в словообразовании / М. Д. Степанова. — М. : МГПИИЯ, 1983. — 105 с.
12. Пименова Н. Б. Древневерхненемецкие словообразовательные типы отвлеченных

имен (реконструкция системных отношений) / Н. Б. Пименова. — М. : Языки славянских культур, 2011. — 500 с.

13. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. — М., 1983. — Вып. XII. — С. 92.

14. Ягунова Л. М. Мовно-географічна варіативність системи середньовісньонімецьких префіксальних іменників : [монографія]. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — Т. 4: Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. — 605 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

15. Greimas A. J. Grand dictionnaire Ancien français / A. J. Greimas. — Paris : Larousse, 2007. — 630 p.

16. Godefroy F. Le Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IX-e au XV-e siècle / F. Godefroy. — Paris : Vieweg, 1881–1902. — Т. I–X. — Var. p.

17. Godefroy F. Lexique de l'ancien français / F. Godefroy. — Paris : Champion, 1990. — 544 p.

18. Körting G. Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. — Paderborn : Druck und Verlag von Ferdinand Schöningh, 1908. — 416 s.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

19. *La Vie de saint Alexis, poème du XI s.*, texte critique de G. Paris. — Paris, B.N. : VI. — 50 p.

20. *La Chanson d'Aspremont*. Chanson de geste du XII-e siècle. Texte du manuscrit de Wellaton Hall édité par Louis Brandin : [Т. 1–2]. — Paris : Champion, 1923. — Т. I. — 208 p.; — Т. II. — 211 p.

21. *Chrétien de Troyes*. Romans. Erec et Enide. Edition et traduction de Jean-Marie Fritz, d'après le manuscrit BN fr. 1376. — P. : Librairie Générale Française, 1994.

22. *Le Roman d'Eneas*, éd. par J.-J. Salverda de Grave. — Paris : Champion, 1925–1929. — Т. I–II.

23. *Guillaume de Tyr*. Recueil des historiens des croisades; Chronique du Templier // Guilelmus, Abp. of Tyre, ca. 1130 – ca. 1190 / Guillaume de Tyr et ses continuateurs, texte français du XIII-e siècle, revu et annoté par M. Paulin. — Paris : Firmin Didot et c-ie, 1879–1880. — 410 p.

24. *Le roman de Rou de Wace* / Publ. par A. J. Holden. — Paris : Picard, 1971–1973. — Т. 1–3.

Надійшла до редакції 09.02.12

© 2012 І. Ю. Проценко
(м. Донецьк)

ІМЕННИКИ, ЩО НАЗИВАЮТЬ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ В ІСПАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

ПРОЦЕНКО І. Ю. ІМЕННИКИ, ЩО НАЗИВАЮТЬ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ В ІСПАНСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

У статті проаналізовано лексико-семантичну групу (далі – ЛСГ) іменників зі значенням “літня людина” в іспанській та українській мовах. Простежено механізм номінації як домінанти значення, так і її периферії. З’ясовано стилістичне навантаження афіксів, які беруть участь у творенні слів цієї ЛСГ, та їх вплив на характер оцінки лексеми загалом. Виявлено спільні й відмінні риси у випадках транспозиції значень у лексем, що позначають літню людину в іспанській та українській мовах.

ПРОЦЕНКО И. Ю. ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ, НАЗЫВАЮЩИЕ СТАРЫХ ЛЮДЕЙ В ИСПАНСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА)

В статье проанализирована лексико-семантическая группа (далее – ЛСГ) имен существительных со значением “старый человек” в испанском и украинском языках. Прослежен механизм номинации как доминанты значения, так и периферии. Объясняется стилитическая нагрузка аффиксов, которые участвуют в образовании слов этой ЛСГ, и их влияние на характер оценки лексем в целом. Установлены общие и различные черты в случаях транспозиции значения у лексем, которые называют старого человека в испанском и украинском языках.

PROTSENKO I. Yu. NOUNS DENOTING ELDERLY PEOPLE IN SPANISH AND UKRAINIAN (STRUCTURAL – SEMATIC CHARACTERISTICS)

The article deals with the lexico-semantic group of nouns denoting “elderly person” in modern Spanish and Ukrainian. It analyses the nomination mechanism of the words which constitute both the nucleus and the periphery of the group in the languages under study. The study defines the stylistic colouring of the word-forming affixes typical for the words of the given lexico-semantic group; their influence on the type of the evaluation the lexical unit possesses. The article determines features which accompany the process of meaning transposition of lexemes denoting “elderly person” in the Spanish and Ukrainian languages.

Ключові слова: лексико-семантична група, домінанта і периферія значення, конотація, способи словотвору, метафора, національна мовна картина світу.

У великій кількості схем поділу життя людини на періоди, з одного боку, звертається увага на психологічний процес змін характеру індивіда, а з іншого – на його культурне переформування, на роль, яку відводить суспільство кожній окремій людині в різні фази її життя.

У статті проаналізовано тільки один із періодів – старість, тобто лексичні засоби української та іспанській мов щодо номінації літніх людей. До цієї проблеми на матеріалі романських мов зверталася Т. О. Репіна [7], англійської мови – І. С. Беженар [1], німецької – О. Е. Ластовкіна [4]. В. І. Матвеев запропонував методику аналізу лексем, що позначають вік людини в російській, українській та англійській мовах [6]. Актуальність подібних досліджень полягає в тому, що вони показують національний образ людини як явище, співвідносне з історичним минулим та майбутнім окремого суспільства.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичну групу (ЛСГ) іменників зі значенням “літня людина” в сучасних іспанській та українській мовах; простежити

механізм номінації як домінанти значення в цих мовах, так і периферії; з'ясувати, яке стилістичне навантаження мають афікси, що беруть участь в утворенні слів цієї ЛСГ, як вони впливають на характер оцінки лексеми загалом; простежити подібність і відмінність у випадках транспозиції значень у лексем на позначення літньої людини в іспанській та українській мовах.

В українській мові ядром аналізованої групи можна вважати іменники *старий, стара; старик, старуха* [9, с. 1189]. Навколо цих слів формується локальна периферія, яка складається зі стилістично маркованих лексем, утворених морфологічним способом від кореня *-стар-*. У деяких із них з'являються додаткові семи (див. табл. 1).

Таблиця 1. Локальна периферія домінанти значення ЛСГ “стара людина”, утворена суфіксальним способом в українській мові

Лексема	Суфікс	Семантична функція	Оцінне значення лексеми	Примітка
<i>старичок, стариченька</i>	<i>-ич-, -ок- -еньк-</i>	пестливість	+	додат. сема “маленький зріст”
<i>старець</i>	<i>-ець-</i>	повага	+	
<i>старушенція</i>	<i>-енц-</i>	фамільярність	+	
<i>стариган, старигань</i>	<i>-иган-, -игань-</i>	зневага, фамільярність	–	
<i>старизна</i>	<i>-изн-</i>	зневага	–	
<i>стариня, стареча</i>	<i>-ин-, -еч-</i>	не має конотативного значення	0	додат. сема “батьки”
<i>стариця, старук</i>	<i>-иц-, -ук-</i>	не має конотативного значення	0	західні діалекти

Іменник *старожил, -ка*, утворений шляхом складання основ слів *старий* і *жити*, має сему “той, що давно живе у певному місці”.

В іспанській мові ядром ЛСГ зі значенням “літня людина” є іменник *viejo, -a* ‘старий’ [18]. Навколо нього лексеми, утворені від латинського кореня *vet-*, формують локальну периферію і, як і в українській мові, можуть мати додаткові семи. Але, на відміну від української, в іспанській мові вживання ядерного слова ускладнюється потребою врахування особливостей номінації в національних варіантах мови. У деяких країнах Американського континенту іменник *viejo, -a* має емоційно-експресивне забарвлення і вживається як пестливе звертання ‘старичок’ [18]. Аргентинці цим словом, особливо в текстах танго, називають із любов’ю батьків, наприклад: *Cantá conmigo, viejo, yo te ayudaré*

– ‘заспівай зі мною разом, батьку, я тобі допоможу’ [20, с. 498].

Семантику та стилістичне забарвлення суфіксів, за допомогою яких утворено периферію домінанти значення в іспанській мові, наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Локальна периферія домінанти значення ЛСГ “літня людина”, утворена суфіксальним способом в іспанській мові

Лексема	Суфікс	Семантична функція	Оцінне значення лексеми	Примітка
<i>viejecito, -a</i> <i>vejezuelo, -a</i> <i>vejecillo, -a</i>	<i>-ito (a)</i> <i>-uelo (a)</i> <i>-illo (a)</i>	пестливість пестливість іронія	+ +/-	загальноіспанські
<i>vejete</i>	<i>-ete</i>	зневага	-	загальноіспанське, додат. сема “дурний”, утворює лексему з новим значенням ‘старий дурень’
<i>vejancón, -a</i> <i>vejarrón, -a</i> <i>vejazo</i>	<i>-ón (a)</i> <i>-azo</i>	зневага, неповага	-	загальноіспанські, додат. сема “дуже старий”
<i>viejal</i>	<i>-al</i>	не має конотативного значення	0	загальноіспанське, розмовне
<i>viejarrona</i>	<i>-óna</i>	не має конотативного значення	0	у Мексиці “гарна жінка”
<i>vejerano, vejestorio</i>	<i>-ano</i> <i>-orio</i>	зневага, іронія	-	– латиноамерикан., розмовні, додат. сема “старезний”; – у Аргентині, Венес., Мекс., Екв. ненормат.

Дуже близько до ядра аналізованої лексико-семантичної групи розміщені українські іменники *дід*, *баба* та іспанський іменник *abuelo, -a* [21], які є субдомінантами ЛСГ зі значенням “літня людина”. Ці слова передають передусім родинні зв’язки, але внаслідок нарощування значення в обох мовах вони, залишаючись стилістично нейтральними, позначають стару людину взагалі.

В українській мові іменники на позначення осіб чоловічої статі, утворені суфіксальним способом від кореневої морфеми *-díd-*, можна подати у вигляді шкали, у центрі якої – вихідне (ядерне) слово, ліворуч – лексеми, які мають негативне оцінне значення, а отже – і відповідні конотації, праворуч – позитивне, з відповідними конотаціями.

«-»	/ 0 /	«+»
<i>дідище</i>	<i>дід</i>	<i>дідок</i>
<i>дідуга</i>	<i>дідо</i>	<i>дідошок</i>
<i>дідуган</i>		<i>дідунь</i>
<i>дідора</i>		<i>дідуньо</i>
<i>дідура</i>		<i>дідусь</i>
		<i>дідик</i>
		<i>дідух</i>
		<i>дідусійко</i>

Розміщені ліворуч від ядерного слова лексеми, утворені за допомогою аументативних суфіксів *-ищ-*, *-уг-*, *-ан-*, мають грубувато-фамільярний відтінок значення і можуть містити додаткову сему – “той, що має великий зріст”. Праворуч від домінанти – слова, утворені за допомогою демінутивних суфіксів *-ок*, *-оч-*, *-унь-*. Вони вживаються як зменшено-пестливі й мають додаткову сему – “маленький зріст” (див. табл. 3).

Таблиця 3. Іменники української мови, які позначають літню людину чоловічої статі, утворені суфіксальним способом від кореня *-дід-*

Лексема	Суфікс	Семантична функція	Оцінне значення лексеми	Примітка
<i>дідок</i>	<i>-ок-</i>	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленький на зріст”
<i>дідошок</i>	<i>-оч-, -ок-</i>	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленький на зріст”
<i>дідусь</i>	<i>-усь-</i>	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленький на зріст”
<i>дідунь, дідуньо</i>	<i>-унь-</i>	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленький на зріст”
<i>дідище</i>	<i>-ищ-</i>	фамільярність	-	додат. сема “великий на зріст”
<i>дідуга (дідуган)</i>	<i>-уг-</i>	фамільярність	0	додат. сема “великий на зріст”

До цієї підгрупи також належать іменники, територіально обмежені у вживанні: *дідо* [9, с. 226], *вуйко* [10, с. 77; 14, с. 438], *бадіка* [10, с. 13].

За таким же принципом класифікуються іменники жіночого роду з кореневою морфемою *-баб-*.

«-»	/ 0 /	«+»
<i>бабисько</i>	<i>баба</i>	<i>бабинька</i>
<i>бабище</i>		<i>бабця</i>
<i>бабега</i>		<i>бабойка</i>
<i>бабера</i>		<i>бабуня</i>
		<i>бабунечка</i>
		<i>бабуся</i>
		<i>бабка</i>

Для іменників жіночого роду домінанта значення встановлюється умовно, оскільки лексема *баба* вживається зі значенням ‘старуха’ в розмовному мовленні, у першому значенні “жінка” вона має зневажливий відтінок значення (див.табл. 4).

Таблиця 4. Іменники української мови, які позначають літню людину жіночої статі, утворені суфіксальним способом від кореня -баб-

Лексема	Суфікс	Семантична функція	Оцінне значення лексеми	Примітка
<i>бабинька</i>	-иньк-	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленька на зріст”
<i>бабця</i>	--ц-	зменшено-пестлива	+	
<i>бабойка</i>	-ойк-	зменшено-пестлива	+	
<i>бабуня</i>	-ун-	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленька на зріст”
<i>бабунечка</i>	-ун-, -ечк-	зменшено-пестлива	+	додат. сема “маленька на зріст”
<i>бабуся</i>	-ус-	зменшено-пестлива	+	
<i>бабка</i>	-к-	зменшено-пестлива	–	
<i>бабисько</i>	-иськ-	фамільярність	–	
<i>бабище</i>	-ищ-	фамільярність	–	додат. сема “велика на зріст”
<i>бабега</i> (<i>бабера</i>)	-ег- (-ер-)	фамільярність	–	
<i>бабуленція</i>	-енц-	фамільярність	–	арго

В іспанській мові тільки одне слово *agüelo,-a* може бути віднесено до периферії, оскільки є фонетичним варіантом домінанти й уживається в просторіччі. Для номінації бабусі також використовується лексема *nana* (*nanoua*) [17, с. 338], яка з’явилася в результаті ономотопії з мови дітей і має зменшено-пестливу форму *nanita*, утворену суфіксом зменшеності *-ita* [21].

За допомогою префікса *пра-*, із семантикою “найдавніший”, в українській мові від слів *дід*, *баба* утворено нейтральні лексеми зі значенням родинності: *прадід*, *прабаба,-ка* [12, с. 398, 491].

В іспанській мові в результаті приєднання до іменника *abuelo,-a* латинського префікса *bis-* ‘двічі’ утворилася лексема *bisabuelo,-a*, [21], що також позначає *прабабусю*, *прадідуся* без будь-яких конотацій.

Отже, як бачимо, українська мова дуже рельєфно відрізняється від іспанської багатством зменшувано-пестливої лексики щодо старої людини, а це, своєю чергою, засвідчує “ліризм, сентиментальність, кордоцентричність українського етносу порівняно з іншими

народами”, тому що “українське колективне несвідоме – наскрізь позитивне” [3, с. 333].

Основна периферія поняття “літня людина” утворена лексемами, які отримали значення “старик”, “старуха” в результаті не тільки морфологічних, а й семантичних процесів.

Ці слова можна умовно поділити на три підгрупи.

I. Субстантивні прикметники

В українській мові до них належать лексеми, утворені шляхом складання основ, одна з яких, *сивий*, позначає характерну для старої людини ознаку – сивину: *сивоволосий,-а*; *сивоголовий,-а*; *сивоглавий,-а*; *сивобородий*, *сивобородько*, *сивобровий*, *сивовусий*, *сивокосий,-а* [9, с. 1184]. У деяких діалектах зустрічається лексема *просивий* ‘сивуватий’ [9, с. 986]. Дуже часто старих людей називають за кольором волосся. У такому разі в словотворі бере участь основа прикметника *білий*, і кінцеве значення “літня людина” лексема отримує в результаті метафоричного переносу, наприклад: *білоголовий,-а*; *білобородий*, *біловусий* [9, с. 52]. За допомогою метафоричного переносу утворюються також слова, що належать до поетичного мовлення: *срібноволосий,-а*; *срібноголовий,-а* [9, с. 1184]. Указані вище іменники, крім останніх двох, як правило, вживаються без будь-яких конотацій.

В іспанській мові для номінації людини будь-якого віку використовуються субстантивовані прикметники, що утворилися від основ числівників (в українській мові такі лексеми вживаються лише як прикметники, наприклад, *вісімдесятилітній*). Щодо літніх людей, то, як правило, без жодних конотацій застосовуються такі лексеми: *centenario* ‘столітній старик’ (від *cien* ‘сто’), *nonagenario* ‘дев’яностолітній’ старик (від *noventa* ‘дев’яносто’), *octogenario* ‘вісімдесятилітній старик’ (від *ochenta* ‘вісімдесят’) [17, с. 92, 1199]. У словотворенні останньої лексеми бере участь також суфікс-аументатив, який надає слову додаткового стилістичного забарвлення і переводить його в розряд розмовної лексики, що вживається з відтінком іронії. В іспанській мові до підгрупи субстантивованих прикметників належить також територіально обмежена лексема *sacresco*, яка в Центральній Америці, Коста-Риці й Гондурасі означає ‘старий, хворобливий, кволий’. Загальноіспанським синонімом цієї лексеми є *descrépito*.

II. Іменники зі значенням “літня людина” без додаткових сем

В українській мові не зафіксовано слів, які належать до цієї групи.

В іспанській мові, лише на території Іспанії, у розмовному мовленні нешанобливо щодо старої людини вживається іменник *retablo*, перше значення якого – ‘вітвар’ [19, с. 1962]. Подібна схема транспозиції могла виникнути тільки в цій країні, де релігійний вплив був панівним в усіх сферах життя.

У сучасній мові Венесуели лексема *bejuco* – ‘різновид ліани’ [14, с. 74] з іронією позначає стару людину [19, с. 234].

III. Іменники, що мають додаткову кваліфікативну сему

Найчастіше цей процес супроводжується метафоричним переносом.

1. Лексеми, що мають додаткову сему “глибокий старець, старуха”

В іспанській мові лексема *anciano,-a* означає – ‘глибокий старик, старуха’ [19, с. 108], що доживає свого віку. Це слово вживається або як нейтральне, або шанобливо щодо дуже старої людини. Іменник *pureta* є синонімом *anciano*, але вживається як образливе в розмовному мовленні [19, с. 1579]. Лексема *Matusalén* ‘дуже стара людина’ походить від імені біблійного патріарха Мафусаїла, відомого своїм довголіттям [19, с. 1216], і частіше використовується в мовленні як нейтральне слово. Загальноіспанське розмовне *zancarrón* ‘живі моці’ утворено від *zanco (zancajo)* ‘обглодана кістка’ [18] за допомогою аугментативного суфікса, який надає слову відтінку зневаги. Іменник *macrobio* ‘дуже старий, людина похилого віку’ [18], утворений від грецьких префіксів *makros* ‘великий’ і *bio* ‘життя’ [18], запозичено з португальської мови, в якій без жодних конотацій означає ‘довгожитель’, але він уживається тільки в Уругваї, де відбулося остаточне формування значення цього слова, яке в сучасній мові є ненормативним.

Іменник *carral*, утворений від *carro* ‘візок’ [18], спочатку позначав діжку для перевезення вина. У сучасній іспанській мові в Мурсії та Саламанці ця лексема має значення старезного діда [21]. У цьому разі підкреслено національний характер метафоричного переносу, оскільки використовується характерна для побуту деяких областей Піренейського півострова реалія.

У розмовному мовленні часто для номінації дуже старої людини використовують лексему *fócil* ‘викопна тварина’ [19, с. 878]. У Латинській Америці іменник *cascarete*, утворений від лексеми *casco* ‘уламок, шкаралупка’, позначає стару руїну [14, с. 117].

В українському розмовному мовленні для номінації дуже старої людини нешанобливо вживається іменник *трухляк*, первинне значення якого – ‘шматочок старого, гнилого дерева, що світиться в темряві’ [9, с. 1273].

1.1. Запозичені лексеми, які мають додаткову сему “глибокий старець, старуха”

Іспанський іменник *giso*, який у мові кечуа позначає старого коня, шкапу, сьогодні в Мексиці, Сальвадорі й Еквадорі використовується для номінації старої людини, яка доживає останні дні [19, с. 1693].

В українській мові слово *кляча*, запозичений із російської арготизм, позначає стару жінку [13, с. 142].

Із польської мови потрапив в український молодіжний жаргон іменник *рудера* ‘дуже стара жінка’, що в польській позначає зруйнований замок [13, с. 415].

1. Лексеми, які мають додаткові семи “сварлива”, “потворна”

Такі лексеми в іспанській мові не зафіксовані, а в українській репрезентовані іменником *карга*, який є запозиченням із російської (первинне значення ‘ворона’, ‘кривулина, коряга, криве дерево’) і вживається як лайливий.

2. Лексеми, які мають додаткові семи “тупий”, “неповороткий”

В українській мові іноді щодо старої людини вживається лайливе слово *дундук*, первинне значення якого ‘індик’.

3. Лексеми, які мають додаткову сему “старий ловелас”

В іспанському розмовному мовленні іменник *potrilla*, утворений від лексеми *potro*, первинне значення якої ‘молодий жеребчик’, уживається для номінації старого ловеласа [18]. У такому разі використовується характерний для іспанської мови прийом, коли іменники жіночого роду застосовуються для номінації чоловіків. Отож, лексема набуває відтінку зневаги, неповаги.

Іменник *laucha*, який має значення ‘дріт’, ‘польова чи хатня миша’, в Аргентині, Чилі, Парагваї та Уругваї означає худого, довгого молодого чоловіка. Але на території Аргентини також вживається щодо чуттєвого, хтивого, старого, ловеласа [19, с. 356].

4. Лексеми, які мають додаткові семи “хворий, хворобливий”, “кволий”, “калічний, паралітик, каліка”

До цієї підгрупи належать слова тільки іспанської мови. Іменник *carraco*, -ca, що в сучасній мові означає ‘старий, руїна’, ‘хворий, хворобливий’, ‘кволий, калічний, паралітик, каліка’ [18], утворено від *harrá'k*, що в мові арабів, які проживали в Андалусії, позначало ‘великий транспортний вітрильник’. Із часом, у XVIII ст., такі судна через їх розмір, вагу й незграбність називали ‘стара плавуча труна, руїна, посудина’. Ще пізніше це слово почали використовувати на всій території іспанського Середземномор’я щодо непотрібних через вік речей і старих, хворих і кволих чи покалічених людей. Метафоричний перенос, у якому первинне значення лексеми пов’язано з корабельною тематикою, є показовим для іспанської мови.

5. Лексеми, які мають додаткову сему “поганий характер”

Від загальноіспанського іменника *carcamo* ‘піддін млинарського водяного кола’ утворено лексему *carcamán*, яка в Аргентині, Колумбії, Парагваї, Уругваї в розмовному мовленні вживається зневажливо зі значенням ‘старий, у якого дуже поганий характер; претензійна людина, італієць (частіше генуезець)’, наприклад: *con el tiempo se ha puesto*

carcamán, gríta y protesta por nada ‘відтоді, як став старим, він кричить просто так, ні з чим не погоджується’ [19, с. 43].

6. Лексеми, які мають додаткову сему “одягнений в ганчір’я”

Іменник *ланець* ‘одягнена в ганчір’я людина, старець’ [9, с. 480] відомий лише в українській розмовній. Ця лексема утворена від першої частини складного слова *ландміліція* ‘частина війська під час царювання Єлизавети’ [10, с. 180].

Отже, аналіз лексем на позначення літньої людини в іспанській та українській мовах дає підставу зробити такі висновки.

1. В українській та іспанській мовах іменники, які називають літню людину, утворюють лексико-семантичну групу, що складається з домінанти значення (*старий, стара; viejo,-a*), локальної та загальної периферії цього значення.

2. Особливістю ЛСГ в обох мовах є наявність субдомінанти (*дід, баба; abuelo,-a*), яка має свою субпериферію (дуже бідну в іспанській мові та сильно розвинену в українській). Слід зауважити, що в українській мові локальна периферія має яскраво виражену позитивну оцінку людини, що взагалі не є нормою в жодній із мов (принаймні, європейській).

3. До локальної периферії (так само, як і до субпериферії) ЛСГ “літня людина” належать:

а) деривати домінанти поняття, що утворюються морфологічним, частіше суфіксальним, способом і, виконуючи конотативні функції, вживаються для оцінювання особи. Часто ці лексеми, “заряджені великими змістовними можливостями, що відбиває багатозначність, появи відтінків значення, семантичних перетворень” [5, с. 15], приєднують до себе додаткові (кваліфікативні) семи;

б) лексеми з новим значенням, які також уживаються для оцінювання особи, оскільки мають додаткові конотації;

в) регіонально обмежені у вживанні слова (діалектизми, варіантизми, регіоналізми тощо).

4. Особливість кожної з аналізованих мов виявляється в загальній периферії, що складається з лексем, у більшості з яких на метафоричному рівні переосмислюються реалії довкілля. Механізм цього процесу, закоріненого в міфологічне мислення кожного народу, дослідив Є. Кассіерер, який назвав це “свідомим переносом” одного поняття на інше, подібне в чому-небудь або таке, що “перебуває нехай навіть і в непрямій аналогії” [2, с. 33–35]. Основою цього процесу є “базисна метафора”, індивідуальна для кожної мови, що сформувалася на ранніх стадіях розвитку суспільства з урахуванням

географїчних, їсторичних, культурологїчних особливостей, якї збереглися в мовї до сьогоднї ї є фундаментом для формування нацїональної мовної картини свїту.

СПИСОК ЛїТЕРАТУРИ

1. *Беженарь И. С.* Фразеологическая номинация возраста в современном английском языке : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / И. С. Беженарь. — К., 1994. — 158 с.
2. *Кассирер Э.* Сила метафоры / Э. Кассирер // Теория метафоры. — М. : Прогресс, 1990. — С. 33–44.
3. *Кочерган М. П.* Основи зїставного мовознавства : [пїдручник для ВНЗ] / М. П. Кочерган. — К. : Видавничий центр Академїя, 2006. — 424 с.
4. *Ластовкина О. Э.* Функционально-семантическая категория пола в лингвистическом и социологическом аспектах (на материале микрополя женского пола в современном немецком языке) : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / О. Э. Ластовкина. — К., 1995. — 143 с.
5. *Манакїн В. М.* Фактори семантичних перетворень слїв у мовленнї / В. М. Манакїн // Мовознавство. — 1988. — № 6. — С. 15.
6. *Матвеев В. И.* Структура семантического поля возраста человека (на материале русского, украинского, английского языков) : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.19 / В. И. Матвеев. — К., 1984. — 276 с.
7. *Репина Т. А.* Сравнительная типология романских языков / Т. А. Репина. — СПб. : Изд-во СПб ун-та, 1996. — С. 137–166.
8. *Русанївськїй В. М.* Структура лексичної ї граматичної семантики / В. М. Русанївськїй. — К. : Наук. думка, 1988. — 236 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФїЧНИХ ДЖЕРЕЛ

9. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [за ред. В.Т. Бусєла]. — К. : Ірпїнь : ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.
10. *Етимологїчний словник української мови* : [у 7-ми т. / укл. Г. В. Болдирєв, В. Т. Коломїєць, А. П. Критєнко та їн.]. — К. : Наук. думка, 1982–2006.
11. *Матерїали до словника буковинських говїрок* / [ред. кол. К. Ф. Герман, К. М. Лук'янїюк, В. А. Прокопенко]. — Чернївцї, 1971. — Вип. 1. — 98 с.
12. *Словник української мови* : [у 4-х томах / пїд ред. Б. Грїнченка]. — К. : Наукова думка, 1996–1997.
13. *Ставицька Л.* Короткий словник жаргонної лєксики української мови / Л. Ставицька. — К. : Критика, 2003. — 336 с.

14. *Americanismos. Diccionario ilustrado.* — Barcelona, 2002. — 528 p.
15. *Corominas J. Breve diccionario etimológico de la lengua castellana / J. Corominas.* — Madrid : Gredos, 2003. — 627 p.
16. *Diccionario de español de Argentina.* — Madrid : Gredos, 2001. — 729 p.
17. *Diccionarios de sinónimos y antónimos.* — Madrid : ESPASA, 2004 — 1225 p.
18. *Diccionario de uso de español.* Maria Moliner. — Madrid, 2003 — en CD-rom.
19. *Diccionario de uso de español de América y de España.* — Barcelona. : VOX, 2002 — 2022 p.
20. *Diccionario del lunfardo.* — Buenos Aires : Planeta, 2003. — 526 p.
21. *Diccionario de la lengua española.* — Madrid : Real Academia española, 2003 — en CD-rom

Надійшла до редакції 06.02.12

© 2012 О. М. Сидоров
(м. Донецьк)

СТРУКТУРНІ І СЕМАНТИЧНІ ТИПИ НЕГАТИВНИХ ІНХОАТИВНИХ РЕЧЕНЬ ЯКІСНОЇ ХАРАКТЕРИЗАЦІЇ СУБ'ЄКТА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

СИДОРОВ О. М. СТРУКТУРНІ І СЕМАНТИЧНІ ТИПИ НЕГАТИВНИХ ІНХОАТИВНИХ РЕЧЕНЬ ЯКІСНОЇ ХАРАКТЕРИЗАЦІЇ СУБ'ЄКТА В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розкривається семантика та особливості структурної реалізації одного семантичного типу речень – негативних інхоативних речень якісної характеристики суб'єкта. У цих реченнях мова йде про втрату суб'єктом певної ознаки. Стаття містить класифікацію структурних типів досліджуваних одиниць, що базується на способі вираження предикату на формальному рівні: виділяється 8 структурних типів речень, 5 з яких представлені в обох мовах. За типом ознаки, що втрачається суб'єктом, та типом представлення носія ознаки виділено 3 семантичні типи речень, усі з яких представлені в обох мовах.

СИДОРОВ О. Н. СТРУКТУРНЫЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ ТИПЫ НЕГАТИВНЫХ ИНХОАТИВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ КАЧЕСТВЕННОЙ ХАРАКТЕРИЗАЦИИ СУБЪЕКТА В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье раскрывается семантика и особенности структурной реализации одного семантического типа предложений – негативных инхоативных предложений качественной характеристики субъекта. В этих предложениях речь идет об утрате субъектом определенного признака. Статья содержит классификацию структурных типов исследуемых единиц, которая базируется на способах выражения предиката на формальном уровне: выделяется 8 структурных типов предложений, 5 из которых представлены в двух языках. По типу признака утрачиваемого субъектом, и типом представления носителя признака выделено 3 семантических типа предложений, все из которых представлены в двух исследуемых языках.

SYDOROV O. M. STRUCTURAL AND SEMANTIC TYPES OF NEGATIVE INCHOATE QUALIFYING SENTENCES IN ENGLISH AND UKRAINIAN

The article reveals and compares the peculiarities of semantics and structure of one type of sentences in two Indo-European languages – English and Ukrainian. The type under analysis is negative inchoate qualifying sentences, which reflect the situation with the subject losing its characteristics. The structure of this type of sentences is analysed from the point of view of the way the semantic predicate is represented on the surface layer; 8 types of sentences are singled out, 5 of which are to be found in both languages. The frequency of occurrence of each type is also studied whereby the conclusion is made about the similarity of languages as far as the most frequent type is concerned.

As far as the semantic analysis of the sentences in question is concerned, it proceeds from the type of the characteristic the subject gets deprived of and from what is presented as the immediate carrier of this characteristic. As a result of the analysis the semantic classification has been proposed in which three types are singled out, all of which are present in the languages under consideration and all of which are described by means of a corresponding semantic formula. The types are also studied from the point of view of frequency of occurrence, this being similar in English and Ukrainian for all the three types.

Ключові слова: предикат, кваліфікативний предикат, інхоативність, негативність, формула тлумачення, підмет, присудок.

1. Вступні зауваження

Дослідження семантичного наповнення предикату речень надало дослідникам можливість класифікації речень на основі синтаксичної семантики. Хоча існує велика кількість таких класифікацій (зокрема, запропоновані Н. Д. Арутюновою [3], Т. В. Булигіною [4], О. М. Селиверстовою [11], Г. А. Золотовою [9], В. М. Ярцевою [16], А. П. Загнітком [8], І. Р. Вихованцем [5] та іншими), у певних аспектах вони збігаються. Так, наприклад, у багатьох класифікаціях виділяється тип речень, що отримали назву

речень якості, чи речень якісної кваліфікації суб'єкта (зокрема, у класифікації Джона Лайонза [10], Н. М. Арват [2], В. Булигіної [4], О. М. Селиверстової [11], Г. А. Золотової [9], А. П. Загнітка [8]). У таких реченнях повідомляється про атрибут, або ознаку, суб'єкта. На семантичній метамові їх можна представити формулою тлумачення «Суб'єкт S має ознаку Q_{poss} » (латинські літери використовуються, дублюючи назви елементів формули тлумачення англійською мовою: *S* – *subject* 'суб'єкт', *Q* – *quality* 'якість', *poss* – *possess* 'володіти'). Прикладом таких речень можуть слугувати наступні (речення (1) та (2)).

(1) *Boy, he's really shy* [25, с. 69] 'Боже мій, він був дійсно сором'язливий.'

(2) *Кошовий був простий і довірливий, але із тією довірливістю линув не до всіх* [21, с. 63].

У першому реченні (1) мова йде про наявність у характері людини такої риси як сором'язливість, тоді як в другому (2) повідомляється про простоту і довірливість.

Можна представити ситуацію, коли певна риса суб'єкта існує не все життя, а з'являється у певний його період. Тоді речення, що відображає таку ситуацію появи у суб'єкта ознаки, може виглядати наступним чином:

(1') *Having spent so many years in solitude he became shy* 'Проживши так багато років на самоті, він став сором'язливим'.

(2') *Спілкуючись із цими простими сільськими жителями, він сам став простим і довірливим.*

У реченнях, подібних до (1') та (2'), пропозитивна семантика ускладнена семою інхоативності, тобто зміни або початковості. Такі речення якісної характеристики суб'єкта вказують не на статичну ознаку чи набір ознак, а на зміну цієї ознаки чи набору ознак і отримують назву інхоативних речень якісної характеристики суб'єкта. На семантичній метамові цим реченням відповідає формула тлумачення «Суб'єкт S починає мати ознаку Q_{inch} » (скорочення *inch* відповідає слову *inchoate* 'початковий, незавершений'). Виконані дослідження дозволили констатувати, що у більшості випадків в інхоативних кваліфікативних реченнях мова йде про появу в суб'єкта нової ознаки, чи зміну ступеню вираження вже існуючої ознаки [14]. Втім, цим семантика речень даного типу не обмежується.

2. Визначення негативних інхоативних речень якісної характеристики суб'єкта

Легко можна уявити ситуацію, коли внаслідок певних причин суб'єкт втрачає певну рису характеру чи зовнішності, тобто якісна зміна в суб'єкті зводиться до втрати ним існуючої ознаки. Прикладом такого речення можуть виступати наступні:

(1'') *Having to fight for every opportunity for promotion he stopped being shy* 'Оскільки йому доводилося битися за кожную можливість просування по службі, він перестав бути

сором'язливим.'

(2") *Роки спілкування із сильними світу цього зробили свою справу: він перестав бути простим і довірливим.*

Такі речення містять додаткову негативну сему і можуть отримати назву негативних інхоативних речень якісної характеристики суб'єкта (далі НІРЯХС). Формула тлумачення, що загальним чином відображає семантичне наповнення таких речень, виглядає наступним чином: «Суб'єкт S починає не мати ознаку Q_{loss} » (*loss* «втрата»). У даній статті представлені результати структурного та семантичного аналізу НІРЯХС в англійській та українській мовах. Речення для аналізу були отримані методом суцільної виборки із творів художньої літератури сучасних американських, англійських та українських авторів. Загальна кількість одиниць вибірки в англійській мові – 30 речень, в українській – 86.

3. Структурні типи НІРЯХС

При аналізі структури досліджуваних одиниць за основу брався спосіб представлення втрати суб'єктом певної ознаки на структурно-синтаксичному рівні. Залежно від того, як у структурі речення представлений предикат, виділяються окремі типи НІРЯХС. Загалом було виявлено 8 структурних типів (кожний із цих типів, а також кількість відповідних речень представлені у таблиці 1).

3.1. Як видно із таблиці 1, найбільш частотним способом репрезентації предикату досліджуваних одиниць на формальному рівні в обох мовах є простий дієслівний присудок. Найчастіше він виражений дієсловом, що вказує на втрату суб'єктом цілісності, наприклад:

(3) *Mountains melted, seas drained, cities tumbled* [23, с. 72] 'Гори розсипалися (букв. 'розтанули'), моря висохли, міста зруйнувалися'.

(4) *Жодного дерева, жодного куца: все випалене спекою, від якої тріскалося каміння* [20, с. 9].

Речення (3) містить дві НІРЯХС, у яких мова йде про те, що суб'єкт (*mountains, cities*) втрачає минулий вигляд через втрату цілісності: він руйнується. Це передається дієсловами *to melt* та *to tumble*, перше з яких використано метафорично відносно до гір («плавитися» = «руйнуватися»), а друге – у одному із своїх прямих значень («обрушуватися, руйнуватися»). У реченні (4) повідомляється про якісну зміну предмету – каміння, яке вкривається тріщинами, тобто також втрачає свою цілісність.

Таблиця 1. Структурні типи представлення предикату НІРЯХС в англійській та українській мовах

№ з/п	Структурний тип репрезентації предикату	Мова	
		Англійська	Українська
1	Простий дієслівний присудок	18 (60%)	49 (57%)
2	Простий дієслівний присудок та додаток	3 (10%)	13 (15%)
3	Простий дієслівний присудок та підмет	2 (7%)	8 (9%)
4	Простий дієслівний присудок та обставина способу дії	1 (3%)	5 (6%)
5	Складений іменний присудок	1 (3%)	5 (6%)
6	Складений дієслівний присудок	5 (17%)	–
7	Головний член безособового речення	–	4 (5%)
8	Простий дієслівний присудок та обставина місця	–	2 (2%)
	Усього:	30 (100%)	86 (100%)

3.2. Другим за частотністю і значно менш численним структурним типом НІРЯХС є речення, у яких предикат виражається через сполучення простого дієслівного предикату та прямого додатку. Більшість НІРЯХС цього типу містять присудок, представлений посесивним дієсловом негативної семантики, що передбачає наявність двох актантів – суб’єктного (той, хто втрачає) та об’єктного (то, що втрачають). У цих реченнях додаток називає ознаку, що втрачається суб’єктом. Прикладом таких НІРЯХС можуть слугувати наступні речення, у яких мова йде про втрату певної якості виступу людини (5) та певної риси поведінки людини (6).

(5) *Miranda's performance had lost sparkle ...* [26, с. 103] ‘Виступ Міранди втратив блиск.’

(6) *Найпростіше пояснити її тим, що, як усі нарциси, він хворобливо потребував захоплення і визнання. Без них Артур Пена позбувався легкості* [18, с. 80].

3.3. НІРЯХС, у яких предикат на формальному рівні представлений сполученням простого дієслівного присудка і підмета, утворюють окремий структурний тип (див. таблицю 1). Присудок у таких реченнях виражений дієсловом, що вказує на рух від суб’єкта чи від’єднання від суб’єкта. Підмет у таких реченнях називає частину чи ознаку суб’єкта, що втрачається. Вказівка на самого суб’єкта може міститися в обставині місця (8) чи додатку до присудка (7), а може бути зрозумілою з контексту.

(7) *But the mirth had left Calley's face, to be replaced by a look of anxiety* [26, с. 86] ‘Але радість покинула обличчя Келлі, і її місце зайняла стурбованість.’

(8) *За місяць-другий безвилазно ситого й теплого правління підхмарною карликовою державкою з нього раз і назавжди вивітрилася колишня недорікувата сором’язливість ...*

[18, с. 63].

3.4. Наступним за частотністю в обох мовах типом НІРЯХС є речення із предикатом, представленим сполученням присудка та обставини способу дії (див. таблицю 1). У таких реченнях дієслово-присудок вказує на втрату суб'єктом цілісності, а обставина способу є інтенсифікатором значення втрати, позначаючи кінцевий результат руйнування суб'єкту, як наприклад, в реченні (10). Речення (9) містить обставину способу дії що вказує, як відбувається процес зміни суб'єкта, і саме вона вказує на втрату ознаки – чіткої форми.

(9) *What was left of the woman from changed before his eyes, like melting wax* [23, с. 197] 'Те, що залишилося від тіла жінки, тануло на його очах, немов віск (букв. 'мінялося на його очах як віск, що тав').'

(10) *Ще мить – і «Люцифер» наскочить на загорожу, розіб'ється в дрізку!* [20, с. 206].

3.5. Як видно з таблиці 1, таким само нечисленними як і попередній тип є НІРЯХС, де предикат у поверхневій структурі представлений складеним іменним присудком. Наприклад, предикат речення (11) вказує на зміну кольору очей людини, точніше на те, що вони перестали бути карими. Йому на формальному рівні відповідає сполучення дієслова-зв'язки *change* 'змінитися' та прийменникового сполучення *from brown* 'із карого'. У реченні (10) сполучення дієслів *переставати бути* із іменниковим словосполученням *професійний літератор* вказує на зміну професійної приналежності людини.

(11) *They didn't change from brown in the last three months?* [Bradbury, с. 80] 'Хіба вони (очі) не були три місяці тому карими? (букв. 'Хіба вони не змінилися із карого кольору три місяці тому?')'.

(12) *Бо навіть залишаючись наодинці з власними потоками й монологами, Артур Пена не переставав бути професійним літератором* [18, с. 90].

3.6. Згідно таблиці 1, наступні три структурних типа НІРЯХС зустрічаються лише в одній із двох досліджуваних мов. Речення, у яких предикат із негативною інхоативною атрибутивною семантикою репрезентований складеним дієслівним або змішаним присудком, представлені лише в англійській мові. Так, наприклад, у реченні (13) інхоативна семантика додатково виражена дієсловом *to begin* 'починати', а кваліфікативне та негативне значення передаються дієсловом *to melt* 'танути', яке можна тлумачити як «втрачати форму, цілісність».

(13) *As Beck watched, the bodies began to melt* [23, с. 210] 'Поки Бек дивився, тіла почали танути.'

3.7. Безособові НІРЯХС можливі лише в українській мові. У таких реченнях предикату відповідає головний член безособового речення, наприклад:

(14) *Снасть! – сердито кидає Кирило Іванович. – Не бачите хіба! Ось! Порвало й*

переплутало! [19, с. 230].

У реченні із прикладу (14) мова йде про втрату цілісності предмета – риболовної снасті. Речення є неповним, і суб'єкт зрозумілий із контексту, але навіть у повному варіанті йому б відповідав додаток при головному дієслівному члені *порвало снасть*.

3.8. Найменш численною групою НРЯХС є речення, де на формальному рівні предикату відповідає сполучення простого дієслівного присудку та обставини місця. Обидва речення вказують на втрату людиною свободи. Присудок у таких реченнях вказує на процес зміни і виражається дієсловом, що означає переміщення суб'єкта, а обставина місця означає ситуацію, коли людина позбавлена волі, наприклад:

(15) *Кінець полону, кінець неволі, в яку він потрапив юнгою разом з усією командою теплохода “Комсомолія” аж три роки тому* [20, с. 8].

4. Семантичні типи НРЯХС

Семантичний аналіз досліджуваних речень виходив з того, яка ознака втрачається суб'єктом, та що виступає носієм втраченої ознаки – весь суб'єкт чи його частина. На основі цього аналізу було виділено три семантичні типи НРЯХС, усі з яких представлені у таблиці 2.

Таблиця 2. Семантичні типи НРЯХС в англійській та українській мовах

№ з/п	Мова Структурний тип репрезентації предикату	Кількість прикладів (%)	
		Англійська	Українська
1	«Суб'єкт S починає не мати ознаку Q_{loss} »	17 (57%)	39 (45%)
2	«Суб'єкт S починає не мати ознаку Q_{loss} у своїй частині P»	12 (40%)	42 (49%)
3	«Суб'єкт S починає не мати частину P_{loss} »	1 (3%)	5 (6%)
	Усього	30 (100%)	86 (100%)

4.1. Одним із найчастотніших типів НРЯХС в обох мовах, що досліджуються (як це видно в таблиці 2), є речення, у яких суб'єктом втрати виступає увесь суб'єкт, а втрачається лише певна ознака. Такі речення можна представити семантичною формулою тлумачення, що збігається із загальною формулою для всіх НРЯХС: «Суб'єкт S починає не мати ознаку Q_{loss} ». Прикладом таких речень можуть слугувати наступні:

(16) ... *The wind agitated the yews in the garden shaking them until they lost all resemblance to trees and became like dark, tossing plumage* [26, с. 181] ‘Вітер колихав тисові дерева у садку, трясучи їх доки вони не втратили будь-яку схожість на дерева і стали подібними до темного пір'я, що розвивається.’

(17) *Тоді вона позбавляється специфічного, не дуже приємного запаху* [19, с. 197].

У першому з наведених речень (16) мова йде про зміну зовнішнього вигляду тисів: під впливом вітру вони колихаються і перестають бути схожими на звичайні дерева. Ознака, що втрачається – схожість на інший суб'єкт, тому речення (16) одночасно є реченням якісної характеристики суб'єкта та реченням релятивним, оскільки в ньому суб'єкт характеризується через порівняння з іншим суб'єктом.

Речення (17) повідомляє про втрату суб'єктом неприємного запаху.

Треба відзначити, що більшість НРЯХС цього типу вказують на втрату суб'єктом цілісності (див. приклади (3), (4), (9), (10), (13), (14)) і тому стоять дуже близько до екзистенціальних речень, що вказують на кінець існування суб'єкта, оскільки у багатьох випадках втрата цілісності веде до знищення суб'єкта.

4.2. Другим за частотністю семантичним типом досліджуваних одиниць в англійській мові та найчастотнішим в українській (див. табл. 2) є речення, що вказують на втрату ознаки певної частини суб'єкта – «Суб'єкт S починає не мати ознаку Q_{loss} у своїй частині P» (P від *part* 'частина'). У таких реченнях підмет називає лише частину суб'єкта, тоді як посилання на всього суб'єкта може бути формально вираженим у НРЯХС (як у реченні (18)) або (як в прикладі (19)) бути зрозумілим із ширшого контексту.

(18) *The tears in Sally Carrol's eyes faded; her expression hardened slightly* [24, с. 18] 'Сльози в очах Селі Керол висохли (букв. 'зів'яли, знебарвилися'); вираз її обличчя став трохи жорстким.'

(19) *Сорочка розірвалася і він відчув голим животом холод землі* [21, с. 11].

Речення (18) містить характеристику очей людини: сльози в них висихають, тобто вони починають не мати у собі сліз. Той факт, що описується саме людина, зрозумілий із вказівки на людину, представленої означенням при обставині місця (*in Sally Carrol's eyes*). Підмет речення називає саме ознаку, що втрачається.

На відміну від цього, підмет наступного речення (19) називає частину суб'єкта – де, що йому належить – предмет одягу, що надягнутий на людину і тому розглядається як її частина (*сорочка*). Мова йде про втрату цією частиною цілісності: сорочка рветься. Сам суб'єкт – людина – називається у другому сурядному реченні (*він відчув голим животом холод землі*).

Як і в щойно наведеному прикладі (19), більшість українських кваліфікативних речень цього типу вказують на втрату частиною суб'єкта цілісності. Англійські НРЯХС є не такими численними і ознака, про втрату якої повідомляється, може бути кольором очей (речення (11)) чи виразом обличчя (7), навіть певною характеристикою поведінки людини (5).

4.3. Найменш частотним в обох мовах (див. таблицю 2) є тип НРЯХС, у яких повідомляється про втрату суб'єктом певної частини. Такі речення можна представити формулою тлумачення "Суб'єкт S починає не мати частину P_{loss} ". Зазвичай частина, про

втрату якої повідомляється, належить суб'єктові, наприклад:

(20) *In the empty Earth settlements, the painted houses flaked and peeled* [23, с. 85] ‘У пустих поселеннях землян на будинках лупилася та відшаровувалася фарба (букв. фарбовані будинки лупилися та втрачали лушпиння)’.

(21) *Вийняв з печі хліб, узяв буханку, верхушка раз – відпала* [22, с. 279].

У першому з наведених речень (20) мова йде про те, що суб'єкт – будинки – втрачають свою частину – зовнішній шар фарби, який під дією часу та погодних умов відпадає. Друге речення (21) повідомляє про втрату суб'єктом – буханкою хліба – своєї частини – верхівки.

5. Висновки

5.1. Негативні інхоативні речення якісної характеристики суб'єкта – один із семантичних типів речень, які виділяються на основі загальної семантики предикату і вказують на втрату суб'єктом певної своєї ознаки. Семантика цих досить нечастотних речень може бути представлена формулою «Суб'єкт S починає не мати ознаку Q_{loss} » (див. пункти 1–2).

5.2. Структурний аналіз НІРЯХС, що базувався на способах репрезентації предикату на формальному рівні, дозволив виділити в англійській та українській мовах 8 їх структурних типів, 5 з яких зустрічаються в обох мовах. Найбільш частотним структурним типом є НІРЯХС із предикатом, представленим простим дієслівним присудком (див. табл. 1 та пункт 3). Наявність аломорфних рис у складі структурних типів пояснюється різноструктурністю досліджуваних мов, яка проявляється, зокрема, у більшому розмаїтті дієслів-зв'язок в англійській мові та наявності безособових односкладних речень в українській (див. пункт 3 та табл. 1).

5.3. З точки зору семантики НІРЯХС досліджувані мови демонструють більшу ізоморфність як у складі семантичних типів, так і в їх частотності. На основі аналізу семантики предикату було виділено три типи НІРЯХС. Найбільш частотними є речення, у яких мова йде про втрату ознаки всім суб'єктом та про втрату ознаки частиною суб'єкта. Найменш частотним типом в обох мовах є НІРЯХС, суб'єкт яких втрачає свою частину (див. пункт 4 та табл. 2).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Апресян Ю. Д.* Идеи и методы современной структурной лингвистики / Ю. Д. Апресян. — М. : Изд-во «Просвещение», 1966. — 304 с.
2. *Арват Н. М.* Про компонентний аналіз семантичної структури простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство. — 1976. — № 4. — С. 38–45.

3. Арутюнова Н. Д. Русское предложение. Бытийный тип (структура и значение) / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. — М. : «Русский язык», 1983. — 198 с.
4. Булыгина Т. В. К построению типологии предикатов в русском языке / Т. В. Булыгина // Семантические типы предикатов. — М. : Наука, 1982. — С. 7–85.
5. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. — К. : Наук. думка, 1992. — 224 с.
6. Всеволодова М. В. Уровни организации предложения в рамках функционально-коммуникативной прикладной модели языка / М. В. Всеволодова // Вестник Московского университета. — Серия 9. Филология. — 1997. — № 1. — С. 53–66.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2001. — 662 с.
8. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису / А. П. Загнітко. — Донецьк : ДонНУ, 2006. — 378 с.
9. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г. А. Золотова. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 368 с.
10. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Дж. Лайонз. — М. : Прогресс, 1978. — 544 с.
11. Селиверстова О. Н. Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикатных типов русского языка / О. Н. Селиверстова, Н. А. Ишевская // Семантические типы предикатов. — М. : Наука, 1982. — С. 86–157.
12. Селиверстова О. Н. Контрастивная синтаксическая семантика: Опыт описания / О. Н. Селиверстова. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 152 с.
13. Сидоров О. М. Предикативно-атрибутивні конструкції в англійській та українській мовах: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.17 / О. М. Сидоров. — Донецьк, 2009. — 217 с.
14. Сидоров О. М. Семантичні типи інхоативних кваліфікативних речень в англійській мові / О. М. Сидоров // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання: науковий журнал. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — Т. 8. — № 1 (22). — С. 123–132.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. — 1736 с.
16. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. — 2-е изд. — М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. — 685 с.

17. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. – Oxford university press, 1998. — 1430 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

18. *Андрухович Ю.* Дванадцять обручів / Ю. Андрухович. — К. : Критика, 2003. — 320 с.

19. *Вишня О.* Вишневі усмішки: Усмішки, фейлетони, нариси / О. Вишня. — Одеса : Маяк, 1983. — 271 с.

20. *Владко В.* Твори : [в 2-х т.] / В. Владко.— К. : Веселка, 1980. — Т. II: Сивий капітан. — 527 с.

21. *Мушкетик Ю.М.* Яса / Ю. Мушкетик. — К. : Дніпро, 1990. — 831 с.

22. *Тютюнник Г.* Твори Твори : [в 2-х кн] / Г. Тютюнник. — К. : Молодь, 1985. — Кн. 1: Повісті. — 328 с.

23. *Bradbury R.* The Blue Bottle and Other Stories / R. Bradbury. — М. : Менеджер, 2000. — 224 с.

24. *Fitzgerald F. S.* Babylon revisited and other stories / F. S. Fitzgerald. — NY : Simon and Schuster, 1996. — 260 p.

25. *Salinger J. D.* The catcher in the rye / J. D. Salinger. — Х. : Ранок-НТ, 2002. — 256 с.

26. *Unsworth B.* Sacred Hunger / B. Unsworth. — London : Penguin Books, 1992. — 630 p.

Надійшла до редакції 01.02.12

© 2012 О. Ф. Тихонова
(м. Краматорськ)

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АБРЕВІАТУР-АНГЛІЗМІВ У СУЧАСНИХ КИТАЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ ЗМІ

ТИХОНОВА О. Ф. ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ АБРЕВІАТУР-АНГЛІЗМІВ У СУЧАСНИХ КИТАЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ ЗМІ

У статті розглянуто основні тематичні групи аббревіатур-англізмів у двох різноструктурних мовах китайській і українській. Аргументовано необхідність вивчення цього мовного явища для підтвердження активного вживання аббревіатур-англізмів в названих мовах ЗМІ. Виявлено типові та домінуючі за кількісним показником тематичні групи аббревіатур в зіставлюваних мовах.

ТИХОНОВА О. Ф. ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ АББРЕВИАТУР-АНГЛИЗМОВ В СОВРЕМЕННЫХ КИТАЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ СММ

В статье рассмотрены основные тематические группы аббревиатур-англизмов в разноструктурных языках китайском и украинском. Аргументирована необходимость изучения данного языкового явления, с целью подтвердить на практике активное употребление аббревиатур-англизмов в исследуемых языках СММ. Выделены типичные и доминирующие по количеству тематические группы аббревиатур.

TYHONOVA O. F. THEMATIC GROUPS OF ABBREVIATED ANGLISMS IN MODERN UKRAINIAN AND CHINESE LANGUAGES OF MASS-MEDIA

The article deals with the thematic groups of abbreviated anglisms in the Ukrainian and Chinese languages, that function in the language of mass-media at the end of the 20th – the beginning of the 21st cts.

The analyzed material proves that a new media discourse significantly influences the processes of developing and enriching the vocabulary of modern Chinese and Ukrainian. The defined thematic groups reflect changes in every sphere of human life: political, economic, medical, military sphere, information technologies, mobile communication, satellite communication, Internet, video and audio equipment and others.

The vocabulary of both languages is full of English acronyms. Abbreviations of foreign origin underline the active influence of globalization. This process is characteristic of both Ukrainian and Chinese. Abbreviations of sports organizations and associations dominate in the vocabulary of the Chinese language, which can be explained by China holding the Olympic Games in 2008. In the vocabulary of the Ukrainian language the lexical group pertaining to political, economic, military, social, international unions and associations dominates. In addition to changes taking place in public life, we should also take into account national peculiarities and mentality that affect the vocabulary of media language that is under study.

Ключові слова: аббревіатура, тематичні групи аббревіатур, словниковий склад, мова ЗМІ.

Загальноновизнано, що будь-яка жива мова постійно змінюється в просторі й часі згідно з історичним, економічним, суспільно-політичним та культурним розвитком її носіїв. Якщо в житті певного народу відбуваються значні зміни, то вони віддзеркалюються й у його мові.

Праці Л. Баранової, Г. Віняр, О. Девальєр, О. Земської, Є. Карпіловської, К. Маркіної, О. Стишова і значний фактичний матеріал засвідчують, що в останні десятиліття на розвиток і збагачення словникового складу багатьох сучасних мов істотний вплив має дискурс новітніх мас-медіа, у яких спостерігається активне формування, функціонування та закріплення у вжитку нових лексичних одиниць [1; 2; 5; 7; 8; 13; 18; 19]. Адже найшвидше, на нашу думку, реагує на зміни в суспільстві, а як наслідок цього і на зміни в мові, реагує словниковий склад сучасних засобів масової інформації, лексичні та інші одиниці якої варто ґрунтовно студіювати. Саме в дискурсі ЗМІ помічено також

процес досить інтенсивного запозичення складноскорочених слів – абrevіатур іношомовного походження. Цей процес характерний не тільки для слов'янських, германських, романських та ін. груп і сімей мов, а й для китайської.

Розширення інформаційного простору, взаємодія міжнародних організацій та активні міждержавні зв'язки, актуальні процеси глобалізації (інтернаціоналізації) в сучасному суспільстві, прискорений темп життя, тенденція до економії мовних зусиль привели до скорочення мовних зворотів, висловів та появи нових абrevіатур. Передусім це стосується найважливішої мови спілкування у сучасному світі – англійської. Саме в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. засвідчено певний «абrevіатурний бум». Значна ж кількість складноскорочених англізмів згодом інтенсивно проникає, функціонує й закріплюється в переважній більшості мов світу.

Питання функціонування ініціальних абrevіатур і акронімів у сучасній українській мові висвітлено в працях сучасних лінгвістів – Г. Віняр, О. Девальєр, Є. Карпіловської, С. Климович, Д. Мазурик, А. Нелюби, Т. Рудакової, О. Стишова та ін. [2; 5; 8; 10; 12; 15; 16; 18]. В російській мові питання абrevіації проаналізовано в роботах Л. Баранової, А. Дюжикової, О. Земської, В. Костамарова, та ін. [1; 6; 7; 11]. У китайській мові питання функціонування запозиченої лексики досліджено в роботах В. Горелова, І. Кленіна, А. Семенас, та ін. [3; 9; 17]. Особливості розвитку сучасної китайської мови, а також зокрема функціонування запозиченої лексики з англomовним складником простудійовано в роботі К. Маркіної [13]. Зіставному міжмовному вивченню особливостей функціонування абrevіатур присвячено роботи С. Шади́ко (польська і російська мови), Н. Гяч (німецької та російської) та ін. [20; 4]. У монографії О. Стишова головну увагу приділено вивченню розвитку і змін лексичного фонду української мови кінця ХХ ст., зокрема детально досліджено лексико-семантичні процеси, що відбуваються в словникову складі мови засобів масової інформації у чітко окреслений часовий зріз – 1985–2000 рр.; виділено такі лексико-тематичні групи неологізмів: політичні, соціально-економічні, науково-технічні, медичні, фізичної культури і спорту, культури і мистецтва, парапсихології та уфології, побутові; також досліджено всі види абrevіатури [19, с. 55]. Цікаво, що певну увагу в названій роботі, а також в одній із спеціальних статей у журналі «Мовознавство» приділено ініціальним складноскороченням, систематизовано їх за структурою, зазначено, що до сучасних мас-медіа потрапило чимало іношомовних абrevіатур [18, с. 35].

Динаміці лекси́кону української мови початку ХХІ століття присвячене дослідження М. Навальної [14]. Вона проаналізувала явище акронімії в мові сучасної української

періодики, розглянула тематичні групи найуживаніших акронімів: назви установ, підприємств, організацій; навчальних закладів; систем, підрозділів, відділів; фірм, торгівельних марок; світових організацій; газет; асоціацій, союзів, об'єднань; військових об'єктів. Авторка зазначає, що останнім часом збільшилася кількість іншомовних акронімів в українській мові. Зокрема дослідниця виділяє деякі сфери частотного вживання аббревіатур-англізмів: спорт, медицина й здоров'я, високі технології та ін. [14, с. 64, 94].

Вагомим внеском у розвиток теорії аббревіації як словотворчого процесу можна вважати дисертаційне дослідження О. Девальєр [5], у якому ґрунтовно проаналізовано структурні, семантичні та функціональні особливості складноскорочень української мови кінця ХХ початку ХХІ ст. Мовознавець виокремила дев'ятнадцять тематичних груп серед уживаних в останні два десятиліття аббревіатур: складноскорочені слова на позначення економічних понять, політичних партій, банківських установ, комп'ютерних технологій та ін. Проте питання лексико-тематичної класифікації аббревіатур-англізмів (авторка використовує термін "чужомовні аббревіатури") простудійоване лише частково. Дослідниця зазначає, що іншомовні аббревіатури так само, як і українські скорочення можуть класифікуватися за різними структурно-семантичними групами [5, с. 10]

У роботах І. Горелова, А. Семенас детально проаналізовано за структурною ознакою іншомовні входження, що функціонують у китайській мові, проте також, на жаль, відсутня класифікація чужомовних аббревіатур мас-медіа за лексико-тематичними особливостями [3; 17].

Незважаючи на те, що питання запозичення та функціонування аббревіатур у національних мовах уже було предметом побіжного висвітлення у ряді праць як українських, так і зарубіжних лінгвістів, проте поки що відсутні ґрунтовні спеціальні праці, присвячені дослідженню явища аббревіації й самих складноскорочених одиниць у дискурсах сучасних мас-медіа різних мов. Тому, як нам видається, на часі й досить цікавим є питання зіставного вивчення тематичних груп аббревіатур-англізмів у неспоріднених мовах, зокрема в українській і китайській на матеріалі лінгвальної практики засобів масової інформації. Усе зазначене вище зумовлює **актуальність** цієї статті.

Мета дослідження – виявити й проаналізувати найбільш частотні у вживанні тематичні типи аббревіатур-англізмів у сучасній українській і китайській мовах ЗМІ.

Поставлена мета передбачає розв'язання кількох **завдань** – виявити аббревіатури-англізми у сучасній українській і китайській мові мас-медіа; розподілити їх за тематичними групами та провести зіставний аналіз наявних тематичних груп англомовних аббревіатур в обох мовах.

Матеріалом дослідження слугував корпус новозапозичених лексичних одиниць –

абревіатур-англізмів (325 в українській і 223 в китайській мові), які було зафіксовано методом суцільної вибірки зі сторінок газет, журналів, альманахів, форумів, чатів, веб-сторінок.

Аналіз дібраного корпусу нових іншомовних складноскорочених входжень, що функціонують у дискурсах сучасних мас-медіа китайської й української мов дав змогу розподілити ці одиниці на кілька тематичних груп. Серед усіх зафіксованих абревіатур-англізмів у зазначених вище неспоріднених мовах ми можемо виділити такі:

1. Політичні, економічні, військові, соціальні, міжнародні союзи та об'єднання.

У китайській мові останніх двох десятиліть активно функціонує літерно-цифрове скорочення *G20* (*Group of Twenty* 'Велика двадцятка'), наприклад: *据新华社电 二十国集团 (G20) 财政部长和中央银行行长14日聚首巴黎, 讨论如何化解欧洲债务危机、促进全球经济增长* [31] 'За даними агентства Сінхуа міністри фінансів і керівники центральних банків Великої двадцятки зустрінуться в Парижі 14-го числа, щоб обговорити, як вирішити боргову кризу в Європі і посприяти глобальному зростанню економіки'.

Порівняно з китайською в українській мові абревіатури цієї групи також представлені ініціальними скороченнями, наприклад: *KFOR* (*Kosovo Force* 'сили Косово'), *NATO* (*North Atlantic Treaty Organization* 'Організація Північноатлантичного договору'), *UNESCO* (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* 'Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури'), *UNICEF* (*United Nations International Children's Emergency Fund* 'міжнародний фонд ООН допомоги дітям'), *ARA* (*Amsterdam–Rotterdam–Antwerp* 'Амстердам–Роттердам–Антверпен'), наприклад: *Вугілля українських державних шахт є економічно неконкурентоспроможним із зарубіжним навіть на тлі проведених у трикутнику ARA цінових підвищень із 63,7 дол./т у 2006 році до 149,8 – у 2008-му* [22]. Пор. в кит.: *A 股* (*A-shares* 'Акції А') – *自2001年初“第一版”退市标准实施以来, A股退市率约为2%, 对比海外市场显得过低* [35] 'На початку 2001 року, 2% А-акцій пройшли процедуру делістингу, що видається низьким показником у порівнянні із зарубіжними ринками'.

Варто зазначити, що якщо в китайській мові абревіатури вживаються тільки в англійському варіанті, то в українській мові паралельно із іншомовним графічним варіантом також вживається її транскрибований варіант, наприклад: *НАТО*, *ЮНЕСКО*, *ЮНІСЕФ* та ін.

2. Всесвітньовідомі спортивні організації, об'єднання та їх підрозділи фізичної культури.

В умовах популярності спортивного життя, проведення Олімпійських ігор в

Китаї, підготовки до відкриття змагань «Євро-2012» з футболу на Україні збільшується кількість вживаних лексичних одиниць, зокрема абревіатур на позначення цих реалій. Це здебільшого слова інтернаціонального характеру. Зростає число входжень абревіатур-англізмів, не асимільованих до лексичної системи певної мови, наприклад: *UEFA (Union of European Football Associations* ‘Союз європейських футбольних асоціацій’), наприклад: *За правилами UEFA Україна повинна забезпечити більше 18 тисяч номерів тільки для розміщення офіційних груп чемпіонату* [28], *WBA (World Boxing Association* ‘Всесвітня боксерська асоціація’), *IHF (International Handball Federation* ‘Міжнародна федерація гандболу’), *NBA (National basketball association* ‘Національна баскетбольна асоціація’), наприклад: *您是不是觉得本赛季NBA的实力版图已经开始发生转变了呢?* [34] ‘Невже ви думаєте, що в цьому сезоні пріоритет сил НБА вже почав змінюватися?’.

3. Медичні терміни та одиниці на позначення організацій охорони здоров'я частіше зустрічаються в рекламних проспектах, присвячених застережливим заходам під час епідемії або появи нового медичного препарату, наприклад: *SARS (Severe acute respiratory syndrome* ‘тяжкий гострий респіраторний синдром’) частіше вживається в не асимільованому варіанті, *WHO (World Health Organization* ‘Всесвітня організація охорони здоров'я’) іноді зустрічається її семантична калька *ВОЗ*. Різницю в перекладі можна пояснити відсутністю в українській мові таких синтаксичних і граматичних конструкцій, щоб відповідали англійській мові. Зазвичай семантичне наповнення абревіатури-англізму, яка передає медичний термін, розшифровується журналістами, щоб довести до широкого кола читачів або слухачів. Без цих пояснень і розшифрування медичні та фармакологічні терміни ускладнюють сприйняття інформації пересічними респондентами. В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. у мові ЗМІ інтенсивно функціонують назви нових хвороб або нових мутованих варіантів від уже відомих, тобто відбувається актуалізація раніше вживаних лексичних одиниць, що перебували в пасивному словникові носія мови, шляхом їх семантичної варіативності. Так, якщо раніше існували віруси грипу А, В та ін., то нині в медичній галузі використовуються їх варіантні назви пташиного грипу *A/H5N1*, пандемічного *A/H1N1* тощо, наприклад: *Медики всього світу все ще не напрацювали спільних методів боротьби з поширенням вірусу A/H1N1* [29].

В останні десятиліття актуальним стало питання виробництва та споживання генетично чистої, не модифікованої продукції. Тому всі споживчі товари нині супроводжуються відміткою “*Без ГМО*” як показник придатного до вживання продукту, що не має шкоди для здоров'я. Так, на сторінках періодичних видань інтенсивно використовується це скорочення як в транслітерованому варіанті, так і в іншомовному, наприклад: *GMO (Genetically Modified Organisms* ‘генетично модифіковані організми’);

Більше того, Закон "Про державну систему біобезпеки" забороняє обіг ГМО-продуктів, які не внесені до державного реєстру, а "на сьогоднішній день до державного реєстру у нас поки що не внесений жоден ГМО. [25]. 2010年下半年, 美国著名的对冲基金经理查诺斯和美国GMO投资公司都预警中国泡沫可能破裂 [39]. 'У другій половині 2010 року керуючий американським фондом хеджування Чанос і інвестиційна корпорація ГМО попереджали, що «китайський міхур» може розірватися'.

4. Науково-технічні поняття, пов'язані з сучасними комп'ютерними технологіями, мобільним і супутниковим зв'язком, мережею Інтернет, відео- й аудіотехнікою та іншими засобами зв'язку. В мові ЗМІ кінця ХХ – початку ХХІ ст. широко вживаються назви технологій, технічних засобів, систем, марок та ін. у латинському написанні, що, з одного боку, ускладнює сприйняття інформаційних текстів, а з іншого свідчить про інтелектуалізацію громадян (навіть пересічних) та розвиток технічної свідомості суспільства, наприклад: *WAP* (*wireless application protocol* 'протокол бездротових програм'), *CD* (*Compact Disc* 'компакт-диск'), *DVD* (*Digital Video Disk* 'цифровий відеодиск'), *PC* (*Personal Computer* 'персональний комп'ютер'), *MTV* (*Music Television* 'музичний телеканал'), *SMS* (*Short Message Service* 'служба коротких повідомлень'). *GPS* (*Global Positioning System* 'система глобального позиціонування'), наприклад: *Кожен автобус буде облаштований GPS-системою, яка відстежуватиме на електронній карті, де знаходиться транспорт, чи дотримується він графіка руху* [24]; *昨日, 交通运输部通知要求,从明年起, 未安装GPS车辆将暂停营运资格审验.* [38] 'Учора Міністерство транспорту та зв'язку повідомило, що з наступного року, транспортні засоби без GPS будуть позбавлені права на сертифікацію.' *3D* (3 Dimensions '3 виміри') *3D "游戏"机* [30] 'Машина 3D гри'.

Доречно вказати на інтенсивне використання англомовних аббревіатур користувачами фототехнікою – на сьогодні це одне із найпопулярніших хобі, й зацікавлення до нього не згасає, наприклад: *BW* (*Black and White* 'чорнобілий'), *LCD* (*Liquid crystal display* 'рідкокристалічний дисплей'), *JPEG* (*Joint Photographic Experts Group* 'об'єднана група експертів-фотографів'), наприклад: *Отримані дані можна зберегти у форматах PNG, JPEG, TIFF, BMP, PDF, XLS або DOC* [27].

5. Поняття пізнання навколишнього середовища, парапсихологія, уфологія, космічні явища. Підвищена зацікавленість соціума неординарними явищами космосу, прагнення пояснити незвичайні здібності людини або її органів відчуттів приводить до того, що сучасні ЗМІ частіше висвітлюють ці питання на сторінках газет і журналів, наприклад: *UFO* (*Unidentified flying objects*) 'непізнаний літаючий об'єкт'. Запозичуються

навіть назви організацій, що займаються дослідженням цих питань, наприклад: *NASA* (*National Aeronautics and Space Administration* ‘Національна адміністрація астронавтів і космосу’) Проте у *NASA* через відсутність фінансування заявили, що скорочують свою участь у проєкті [32], пор. в кит.: *NASA最新图片显示土星的两个巨大卫星* [33] ‘*NASA* зробили знімок двох гігантських супутників Сатурна’

6. Терміни на позначення статусу людини в сучасному суспільстві.

Демократизація сучасного суспільства, розкутий стиль робітників ЗМІ, зокрема зростання їх рівня володіння англійською мовою сприяли вживанню запозичених англомовних скорочень на позначення людини, яка займає певну посаду або займає високе положення в суспільстві, наприклад: *VIP* (*Very Important Person* ‘вельми поважна персона’) – *Автор цих ... рядків не полінувалася й відвідала деякі місця своєї можливої роботи: у добру половину з них VIP, котрий себе поважає, з власної волі не поткнеться — рівень не той* [23]; *CEO* (*Chief Executive Officer* ‘головний виконавчий директор’), наприклад: *对此, 艺龙CEO崔广福表示, 仍将专注于在线旅行领域* [37] ‘Щодо цього, директор компанії Елунь Цуй Гуаньфу зазначив, що головна увага буде приділена області онлайн подорожей’; *Купівля TV – черговий крок із зміни позиціонування СМЕ, яке почалося з продажу українських активів, заявив президент і CEO корпорації Адріан Сарбу*. [26].

7. Культура і мистецтво, шоу-бізнес, розважальна індустрія.

Зростання в сучасних умовах розважальної функції ЗМІ зумовило появу аббревіатур-англізмів на позначення популярних шоу й телепередач, нових номенів професій та різних видів танцю: *PR* (*public relations* ‘Зв’язки з громадськістю’), *DJ* (*Disc Jockey* ‘Ді-джей’), *PJ* – сучасний танцювальний напрям, етимологія походження цієї аббревіатури не зафіксована словниками, *LG-єврика* (*Lucky Goldstar* ‘Щаслива золота зірка’), *卡拉OK* (‘Караоке’, де *OK* – *all correct* ‘все вірно’) – останній склад слова передається скороченням подібним за звучанням до китайської вимови *OK*, *KTV* (*Karaoke television* ‘караоке на телебаченні’), наприклад: *“量贩”式的经营方式, 是KTV行业中的首选* [36] ‘Режим роботи "Дисконт" вперше в галузі *KTV*’.

Абревіатури-англізми цієї групи також вживаються при номінації шкіл нового типу, освітніх закладів, наприклад: *DJ-школа*, *ART-школа*, *ART-студія*, *PJ-танці та ін.*

Варто зазначити, що окрім названих вище тематичних груп можна виділити й інші, наприклад аббревіатури вживаються також в сфері моди *LBD* (*Little Black Dress* ‘маленьке чорне плаття’), в термінах пожежної справи *IFEX* (*Impulse Fire Extinguishing Technology* ‘імпульсивна технологія гасіння пожежі’) ті ін. Кількість, аббревіатур-англізмів, що функціонують в межах цих галузей незначна, тому ми не виділили окремі тематичні групи.

Для наочності зведемо в схему досліджені тематичні групи (ТГ) та підрахуємо у відсотковому відношенні кількість лексичних одиниць (ЛО), що вживаються у досліджуваних мовах.

Таблиця. *Порівняльна схема розподілу тематичних груп аббревіатур-англізмів у сучасних українській і китайській мовах ЗМІ*

Лексико-тематичні групи	Українська мова	Китайська мова
1. Політичні, економічні, військові, соціальні, міжнародні союзи та об'єднання.	122 (36%)	43 (19%)
2. Всесвітньовідомі спортивні організації, об'єднання та їх підрозділи фізичної культури.	3 (0,9%)	57 (25%)
3. Медичні терміни та одиниці на позначення організацій охорони здоров'я	4 (1%)	4 (2%)
4. Науково-технічні поняття, пов'язані з сучасними комп'ютерними технологіями, мобільним і супутниковим зв'язком, мережею Інтернет, відео- й аудіотехнікою та іншими засобами зв'язку.	199 (58,9%)	95 (42,5%)
5. Пізнання навколишнього середовища, парапсихологія та уфологія, космічні явища.	3 (0,9%)	20 (9%)
6. Терміни на позначення статусу людини в сучасному суспільстві.	3 (0,9%)	1 (0,5%)
7. Культура і мистецтва, шоу-бізнес, розважальна індустрія.	5 (1,5%)	5 (2%)
Разом:	339 (100%)	225 (100%)

Різницю у домінуванні лексичних одиниць певної тематичної групи можна пояснити екстралінгвальними чинниками. Під впливом процесів інтернаціоналізації і глобалізації в обох мовах найбільш часто вживаними виступають аббревіатури-англізми четвертої групи, тобто лексичні одиниці, що належать до науково-технічних понять, пов'язаних із сучасними комп'ютерними технологіями, мобільним зв'язком, супутниковим зв'язком, мережею Інтернет, відео- й аудіотехнікою та іншими засобами зв'язку.

Розповсюдженість новозапозичених аббревіатур в спортивних термінах китайської мови можна пояснити внутрішніми соціальними процесами, а саме підготовкою, організацією та проведенням у Китаї Олімпійських ігор у 2008 році. Проте в українській мові друге місце посідає ТГ на позначення політичних, економічних, військових, соціальних, міжнародних союзів та об'єднань, що можна пояснити активним входженням сучасної України у світовий простір. Орієнтація на розвиток міжнародних стосунків супроводжується кардинальними зрушеннями в усіх сферах суспільного життя, зокрема

політичній, соціальній, економічній та військовій. Окрім змін, що відбуваються у суспільно-політичному житті, варто враховувати також національну специфіку й менталітет, що впливають на розподіл акцентів у житті носіїв мов, а як наслідок – і на словниковий склад цих мов.

Отже, зібраний корпус ілюстративного матеріалу свідчить, що процес запозичення аббревіатур-англізмів – це продуктивний спосіб поповнення словникового складу української і китайської мов. Кількість аббревіатур постійно збільшується, що підтверджує необхідність систематизувати їх у тематичні групи. Зіставне вивчення аббревіатур-англізмів в неспоріднених мовах засвідчує наявність типових словотворчих процесів у неспоріднених мовах, а саме китайській і українській. Досліджені лексичні одиниці зустрічаються в різних галузях суспільного, політичного та побутового життя.

Широке вживання англомовних аббревіатур на сторінках газет, журналів та телебаченні підтверджує, що саме ЗМІ сприяють активізації творення аббревіатур нового типу, які характеризують стан сучасного словникового складу та процесів словотворення досліджуваних мов.

Описані в статі тематичні групи нового типу – аббревіатури-англізми представляють актуальний і перспективний напрямок дослідження особливостей словотворення в сучасних мовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова Л. А. Иноязычные аббревиатуры в современном русском языке: особенности заимствования и освоения // Мир русского языка и русское слово в мире. — Sofia : HERON PRESS, 2007. — Т. 3. — С. 17–24.
2. Віняр Г. М. Словотворчі тенденції в сучасній українській мові (на матеріалі усного і писемного мовлення 80-х–90-х років ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / Г. М. Віняр. — Дніпропетровськ, 1992. — 16 с.
3. Горелов В. И. Лексикология китайского языка. — М. : Просвещение, 1984. — 215 с.
4. Гяч Н. В. Вопросы лексической аббревиации (на материале немецкого и русского языков) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н. В. Гяч. — Л., 1971. — 25 с.
5. Девальєр О. М. Структурно-семантичні типи та функціонування нових аббревіатур в українській мові кінця ХХ — початку ХХІ століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Девальєр. — Харків, 2011. — 20 с.

6. *Дюжикова Е. А.* Аббревіація сравнительно со словосложением (на матеріалі сучасного англійського мови : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. А. Дюжикова. — М., 1997. — 47 с.
7. *Земская Е. А.* Активні процеси сучасного словопроизводства / Е. А. Земская // *Русский язык конца XX столетия (1985-1995)*. — М., 2000. — С. 120–124.
8. *Карпіловська Є. А.* Тенденції розвитку сучасного українського лексику: чинники стабілізації інновацій / Є. А. Карпіловська // *Українська мова*. — 2007. — № 4. — С. 3–15.
9. *Кленин И. Д.* Иноязычные заимствования в современном китайском языке / И. Д. Кленин // *Мир китайского языка*. — М. : ИД «Муравей», 1998. — № 2. — С. 8 – 21.
10. *Климович С.М.* Структурно-семантичні типи абрутворень в українській мові : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / С. М. Климович. — Херсон, 2008. — 224 с.
11. *Костомаров В. Г.* Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В. Г. Костомаров . — [3-е изд., испр. и доп.] — СПб. : Златоус, 1999. — 320 с.
12. *Мазурик Д. В.* Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Д. В. Мазурик. — Л., 2002. — 19 с.
13. *Маркина К. А.* Новые тенденции в развитии китайской лексики: буквенные слова китайского языка как проявление его интеграции с элементами иной типологии: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.22 / К. А. Маркина. — М., 2008. — 180 с.
14. *Навальна М. І.* Динаміка лексику української періодики початку XXI ст.: [монографія] / М. І. Навальна. — К. : Інститут української мови; Вид-чий дім Дмитра Бураго, 2011. — 328 с.
15. *Нелюба А. М.* Явища економії в словотвірній номінації української мови / А. М. Нелюба. — Х., 2007. — 302 с.
16. *Рудакова Т. М.* Функціонування англомовних запозичень в сучасних засобах масової інформації / Т. М. Рудакова // *Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.]*. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. — Вип. XVII: Лінгвістика і літературознавство. — С. 155–160.
17. *Семенас А. Л.* Лексика китайського мови / А. Л. Семенас. — М. : Муравей, 2000. — 320 с.
18. *Стишов О. А.* Нові абрєвіатури в мові мас-медіа кінця XX століття / О. А. Стишов // *Мовознавство*. — 2001. — № 1. — С. 33–40.
19. *Стишов О. А.* Українська лексика кінця XX століття: (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. — [2-ге вид., переробл.]. — К. : Пугач, 2005. — 388 с.

20. *Шадыко С.* Аббревиатуры в русском языке (в сопоставлении с польским): автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / С. Шадыко. — М., 2000. — 45 с.

21. *Шаповалова О. В.* Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80-90-х років ХХ століття : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / О. В. Шаповалова. — Дніпропетровськ, 2003. — 187 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. *Амоша О.* Їхній газ і наше вугілля за гамбурзьким рахунком [Електронний ресурс] / О. Амоша, Д. Череватський // Дзеркало тижня. — 2010. — № 41. — Режим доступу : http://dt.ua/search?utf8=%E2%9C%93&sort_by=date&query=ARA+.

23. *Гуцул Н.* Нічия «стареча»? [Електронний ресурс] / Н. Гуцул // Дзеркало тижня. — 07 жовтня 2011. — № 36. — Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/nichiya_starecha__yak_pratsevlashtuvatisya_tim,_komu_za-89227.html.

24. *Доротич М.* Електронний квиток знову завис у повітрі [Електронний ресурс] / М. Доротич // Високий замок. — 1 січня 2012 — Режим доступу : <http://www.wz.lviv.ua/articles/102973>.

25. *Експерт:* Скоро наклейки "без ГМО" почнуть ліпити на туалетний папір [Електронний ресурс] // Аграрний тиждень. — 2011. — 28 листопада. — Режим доступу : <http://a7d.com.ua/novini/5012-ekspert-skoro-nakleyki-bez-gmo-pochnut-lpiti-na-tualetniy-papr.html>.

26. *Мустафа Н.* Олігархічні війни: як продавали канал "Інтер" [Електронний ресурс] / Н. Мустафа, С. Лещенко // Українська правда. — 22 лютого 2010. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2008/07/29/3503640/>.

27. *Створили комп'ютерну мишку, що може сканувати зображення газ* [Електронний ресурс] // Газета по-українськи. — 26.08.2011. — Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/life/_stvorili-komp-yuternu-mishku-scho-mozhe-skanuvati-zobrazhennya/396802.

28. *Україна не зможе «відбити» гроші, вкладені в Євро-2012* [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — 2011. — 30 грудня. — Режим доступу : http://news.dt.ua/SPORT/ukrayina_ne_zmozhe_vidbiti_groshi,_vkladeni_v_evro-2012-94916.html.

29. *Шиманський О.* Грип стукає із Заходу [Електронний ресурс] / О. Шиманський // Україна молода. — 2009. № 134. — Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1455/186/51192/>.

30. *3D“游戏”机* [Електронний ресурс] // 新京报. — 2011-05-05. — Режим доступу : <http://www.bjnews.com.cn/finance/2011/05/05/122124.html>.

31. *G20财长巴黎商讨欧洲债务危机* [Електронний ресурс] // 新京报网. — 16.10.2011. — 第A17版. — Режим доступу: http://epaper.bjnews.com.cn/html/2011-10/16/content_284792.htm?div=-1.

32. *NASA через відсутність фінансування відмовилося від спільного з європейськими колегами проекту марсіанської місії ExoMars* [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. — 07 лютого 2012. — Режим доступу: http://news.dt.ua/SCIENCE/ssha_vidmovilisya_vid_uchasti_u_doslidzhenni_marsa,_postupivshis_mistsem_rosiyi-96916.html.

33. *NASA最新图片显示土星的两个巨大卫星* [Електронний ресурс] // 人民网. — 2012年02月18日. — Режим доступу: <http://scitech.people.com.cn/h/2012/0218/c227887-1840162723.html>.

34. *NBA主席大卫-斯特恩采访稿* [Електронний ресурс] // 中国官方网站. — 2012年2月9日. — Режим доступу: <http://china.nba.com/news/4/2012-02-10/0902/6141.html>.

35. *“乌鸡变凤凰”为何屡屡上演* [Електронний ресурс] // 北京日报. — 2011年11月16日星期三第11版: 财经. — Режим доступу: http://bjrb.bjd.com.cn/html/2011-11/16/content_17728.htm

36. *傅晶杰.K歌好去处 上海最好的KTV大PK* [Електронний ресурс] // 东方网. — 2009年12月1日. — Режим доступу: <http://sh.eastday.com/qtmt/20091201/u1a662736.html>.

37. *对此, 艺龙CEO崔广福表示, 仍将专注于在线旅行领域* [Електронний ресурс] // 新京报网. — 2011年5月18日 - 第B01版 — Режим доступу: http://epaper.bjnews.com.cn/html/2011-05/18/content_232286.htm?div=-1.

38. *汤旸. 旅游包车将全装GPS* [Електронний ресурс] //北京报网. — 2011年04月08日. — 星期五.— 第A23版. — Режим доступу: http://epaper.bjnews.com.cn/html/2011-04/08/content_218712.htm?div=-1.

39. *高国辉.索罗斯“唱空中国”投行借机买空卖空?* [Електронний ресурс] // 北报网. — 2011年06月17. — Режим доступу: http://www.bjd.com.cn/10jsxw/201106/17/t20110617_762078.html.

Надійшла до редакції 10.02.12

© 2012 А. Г. Удинська
(м. Донецьк)

МОДЕЛЬ МЕТОНИМІЧНОГО ПЕРЕНОСУ “ІНСТРУМЕНТ ДІЇ → СУБ’ЄКТ ДІЇ” В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

УДИНСЬКА А. Г. МОДЕЛЬ МЕТОНИМІЧНОГО ПЕРЕНОСУ “ІНСТРУМЕНТ ДІЇ → СУБ’ЄКТ ДІЇ” В АНГЛІЙСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено вивченню і зіставному аналізу іменників, переносні значення яких утворені в результаті метонімічного переносу за моделлю “інструмент дії → суб’єкт дії”, в англійській і українській мовах.

У роботі запропоновано семантичну класифікацію метонімів зазначеної моделі, які поділяються на тематичні групи. У процесі вивчення семантики метонімів на позначення людини виявлено їхні спільні та диференційні риси в англійській і українській мовах, встановлено парадигматичні і синтагматичні кількісні характеристики, розглянуто їх функціонування у текстах художньої літератури.

УДИНСКАЯ А. Г. МОДЕЛЬ МЕТОНИМИЧЕСКОГО ПЕРЕНОСА “ИНСТРУМЕНТ ДЕЙСТВИЯ → СУБЪЕКТ ДЕЙСТВИЯ” В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена изучению и сопоставительному анализу существительных, переносные значения которых образуются в результате метонимического переноса по модели “инструмент действия → субъект действия”, в английском и украинском языках.

В работе предлагается семантическая классификация метонимов указанной модели, которые подразделяются на тематические группы. В процессе изучения семантики метонимов для обозначения человека выявлены их общие и дифференциальные черты в английском и украинском языках, установлены парадигматические и синтагматические количественные характеристики, рассмотрено их функционирование в текстах художественной литературы.

UDYNSKA A. G. THE MODEL OF METONYMIC TRANSFERENCE “INSTRUMENT OF THE ACTION → DOER OF THE ACTION” IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

The article focuses on the contrastive analysis of metonyms, i.e. nouns whose meaning results from the metonymic transference based on the logical association of contiguity, and that are used to denote a human being in the English and Ukrainian languages. Special attention is paid to the detailed analysis of the metonymic model “instrument of the action → doer of the action” in the two languages.

The semantic classification of metonymic transfers denoting a human being suggested in the research comprises causal, attributive, local, temporal and synecdochical which, in their turn, have been stratified into different semantic models and thematic groups.

Common and distinctive features in the semantics of the units under consideration have been distinguished. English metonyms of the model “instrument of the action → doer of the action” have formed three thematic groups whereas in Ukrainian a human being can also be denoted by the name of sport equipment which is not typical of the English language.

Paradigmatic and syntagmatic quantitative characteristics of the thematic group in question have been highlighted. Thus, the number of usual metonyms of the given model prevails in English in comparison with Ukrainian whereas occasional metonyms and their frequency in the context of belles-lettres writing is much more numerous in Ukrainian.

The study of metonymic transfers denoting a human being in the context of belles-lettres writing has shown the range of their syntactic functions in the sentence. The differences in the use of usual and occasional metonyms of the model under discussion have been specified.

Metonyms formed according to the metonymic model “instrument of the action → doer of the action” in the English and Ukrainian languages can serve as a means of “language economy” and perform nominative function but the use of several stylistic devices in one and the same context and occasional metonyms make the statement stylistically coloured.

Ключові слова: метонімічний перенос, каузальний тип, модель, метонім, узуальні і оказіональні метоніми.

1. Пропоноване дослідження присвячено зіставному вивченню метонімів, тобто іменників, переносні значення яких утворені в результаті метонімічного переносу. У центрі уваги постають метоніми каузального типу, а саме модель “інструмент дії →

суб'єкт дії" в англійській і українській мовах, напр.: англ. *sword* 'зброя, що ріже та протикає, складається із клинка з рукояткою; меч, шпага' → *sword* 'військова сила, армія'.

Вибір метонімічних переносів як об'єкта аналізу зумовлений тим, що цей вид вторинної номінації характеризується високою продуктивністю, важливими семантичними властивостями та широкими можливостями до позначення людини.

1.1. Метою цього дослідження є вивчення особливостей і порівняльний аналіз метонімічного позначення людини в англійській і українській мовах в рамках окремої моделі метонімічного переносу.

Матеріал дослідження дібрано шляхом суцільної вибірки з англійських і українських тлумачних словників та текстів художньої літератури ХХ-ХХІ ст. загальним обсягом близько 2000 сторінок в англійській мові та стільки ж в українській.

1.2. Питання вторинної номінації, зокрема метонімії, як одного із засобів поповнення лексикону неодноразово з'являлися у центрі уваги дослідників на матеріалі різних мов. Останнім часом вивчення цього цікавого і багатогранного явища набуло нової сили в дослідженнях О. К. Біріха [1], М. Я. Біч [2], М. В. Бондаренка [4; 5], Є. В. Падучевої [6], О. В. Раєвської [7], О. О. Тараненка [8], Г. Н. Чиршевої [9], R. Bartsch [10], A. Papafragou [11] та інших. Проте ґрунтовних зіставних досліджень метонімічних переносів в англійській та українській мовах майже не існує, хоча значна роль цього явища в системі цих мов є безперечною, а для перекладачів метонімія є незамінним засобом стислої та адекватної передачі смислу висловлення мови оригіналу мовою перекладу.

1.3. Услід за Г. Паулем [12], Ст. Ульманом [14], П. Шифко [13], О. К. Біріхом [1], М. Я. Біч [2], М. В. Бондаренко [3], С. С. Масловою-Лашанською [5] та іншими дослідниками, що розподіляють метонімічні переноси на каузальні, атрибутивні, локальні, темпоральні та кількісні (або синекдоху), у роботі метонімія розуміється як перенесення найменування, логічну основу якого складає входження об'єму одного поняття в об'єм іншого на підставі психологічних асоціацій, що відображають каузальні, атрибутивні, просторові, темпоральні та кількісні зв'язки, які об'єктивно існують, між предметами.

Підставою для віднесення метонімів до того чи іншого типу є аналіз статей тлумачних словників. Іменники, що в своєму переносному значенні вживаються на позначення людини або групи людей, розподіляються на типи, моделі і тематичні групи за наявності в їх вихідних значеннях спільних семантичних ознак. Так, до переносів каузального типу віднесено метоніми, вихідні значення яких мають у словниковому тлумаченні семи "дія", "стан", "процес", "подія", "об'єкт дії" та "інструмент, за допомогою якого здійснюється дія".

1.4. Каузальний тип метонімічного переносу є найбільш численним серед усіх типів метонімії, бо причинно-наслідковий зв'язок виступає змістовною стороною більшості відносин між предметами та явищами, людина постійно знаходиться у дії і проявляє себе

у дії. Систему каузального зв’язку складають дія (стан, процес, подія), суб’єкт дії, об’єкт дії, результат дії та інструмент, за допомогою якого виконується дія. Взаємодія між цими елементами знаходить своє відображення в моделях метонімічного переносу.

Позначення людини в англійській і українській мовах відбувається в рамках 4 основних моделей каузальної метонімії: “дія (стан, процес, подія) → суб’єкт дії”, “дія → об’єкт дії”, “об’єкт дії → суб’єкт дії” та “інструмент, за допомогою якого виконується дія → суб’єкт дії”. Розглянемо докладніше останню з вищеназваних моделей на матеріалі англійської і української мов.

2. В англійській і українській мовах найменування інструментів, знарядь, приладів тощо вживаються на позначення людини або групи осіб, що виконують якусь дію за допомогою цих інструментів. Кількість узуально закріплених метонімічних значень, утворених за цією моделлю, переважає в англійській мові (в англійській мові – 24 метоніма, в українській – 13). Оказіональні метонімічні переноси досліджуваної моделі значно частіше зустрічаються в українській мові (в англійській мові – 4, в українській – 15 метонімів). Текстова частотність (уживаність) досліджуваних метонімів більш ніж у 4 рази переважає в українській мові у порівнянні з українською (9 прикладів реалізації в англійській мові і 38 в українській).

Метоніми, утворені за цією моделлю, поділяються на 4 тематичні групи: 1) “зброя → людина, що використовує зброю”; 2) “знаряддя праці → працівник”; 3) “музичний інструмент → музикант”; 4) “спортивне знаряддя → спортсмен”.

Кількісну характеристику метонімів, утворених за моделлю “інструмент дії → суб’єкт дії”, наочно представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. Метонімічні переноси за моделлю “інструмент дії → суб’єкт дії”

Тематичні групи	Метоніми				Уживаність	
	узуальні		оказіональні			
	Мови					
	англ.	укр.	англ.	укр.	англ.	укр.
	к-сть (%)	к-сть (%)	к-сть (%)	к-сть (%)	к-сть (%)	к-сть (%)
Зброя → вояки	13 (54,2%)	4 (30,8%)	—	7 (46,7%)	4 (44,4%)	24 (63,2%)
Знаряддя праці → працівник	7 (29,2%)	6 (46,1%)	4 (100%)	8 (53,3%)	5 (55,6%)	11 (28,9%)
Музичний інструмент → музикант	4 (16,6%)	1 (7,7%)	—	—	—	3 (7,9%)
Спортивне знаряддя → спортсмен	—	2 (15,4%)	—	—	—	—
Разом	24 (100%)	13 (100%)	4 (100%)	15 (100%)	9 (100%)	38 (100%)

2.1. Тематична група “зброя → людина, що використовує зброю”

Серед метонімів, утворених за моделлю “інструмент, за допомогою якого виконується дія → суб’єкт дії”, найбільшу кількість в англійській мові й другу за кількістю в українській складає група іменників, що у своєму вихідному значенні є назвами різноманітних видів зброї.

В англійській мові кількість узуальних метонімів цієї групи в 3 рази переважає порівняно з українською. Назви зброї можуть уживатися на позначення окремого індивіда або групи осіб неозначеної кількості, напр.: *saber (sabre)* ‘загострений з одного боку меч, звичайно зігнутий, який використовується у кавалерії’ → *saber (sabre)* ‘солдат, озброєний таким мечем’; *артилерія* ‘вогнепальна зброя різних конструкцій, що вражає противника з великої відстані’ → *артилерія* ‘рід військ, основним озброєнням є така зброя’.

(1) *Крім легких сорокоп’яток, ніяка інша артилерія не переправлялась на цій глухій ділянці фронту з важкопроходимим протилежним берегом* [Гончар, с. 34–35].

У прикладі (1) можна казати про одночасну реалізацію прямого та переносного значень іменника: у поняття *артилерія* в цьому випадку входять зброя й артилеристи, що її обслуговують.

У досліджуваному корпусі англійської мови зустрілися випадки створення метафоричного значення на основі проміжної метонімічної ланки. Так, наприклад, іменник *gun* ‘вогнепальна зброя; рушниця, карабін’ може метонімічно вживатися на позначення мисливця, стрільця, артилериста або професійного вбивці, а у словосполученні *big gun* (букв. ‘велика рушниця’) набуває метафоричного значення ‘важлива особа’.

Іноді узуально закріплене значення є морфологічно або конструктивно зумовленим, проте в мовленні метонім може вживатися без таких обмежень. Так, тлумачний словник англійської мови фіксує переносне значення іменника *rifle* ‘гвинтівка’, яке є морфологічно зумовленим: позначення людей здійснюється цим іменником у множині, напр.: *rifle* ‘зброя із нарізним стволом’ → *rifles* ‘військова частина, озброєна гвинтівками’, але в тексті він уживається в однині на позначення людини, що тримає гвинтівку. Реалізація переносного значення забезпечується вживанням метоніма в синтаксичній позиції підмета й сполучуваністю з дієсловами, що звичайно вживаються з антропонімами, напр.:

(2) *But when I moved round the wall the rifle wavered, hesitated, kept me covered...* [Green, с. 134] ‘Але як тільки я рушив уздовж стіни, гвинтівка ворухнулася, завагалася, й далі тримаючи мене на прицілі...’.

В українській мові до конструктивно зумовлених можна віднести метонімічне значення іменника *шабля*, бо словник зазначає обов’язкове вказування кількості осіб, що маються на увазі, напр.: *шабля* ‘холодна, переважно кавалерійська, зброя із зігнутих сталевим лезом і гострим кінцем’ → *шабля* ‘один боєць-кавалерист (при вказуванні на кількість бійців)’.

У творах художньої літератури, в яких описуються бойові дії, найменування різних видів зброї можуть метонімічно позначати людину, що використовує або тримає зброю. У прикладі (3) спостерігається поєднання метонімічного переносу найменування з уособленням: предмет наділяється властивостями й почуттями людини, напр.:

(3) *Стріли нікого не милують, і не щадять... Вони б’ють і вбивають – ось і все* [Загребельний, с. 201] (*стріла* ‘тонкий стрижень із загостреним кінцем або гострим наконечником, що його використовують для стрільби з лука’ → *стріла* okazіональне значення ‘лучник’).

В якості зброї людина може використовувати різноманітні предмети. Так, у прикладі (4) описується бійка між двома жінками, одна з яких використовує палицю. Глумачний словник української мови реєструє в іменника *палиця* значення ‘важкий дрючок з потовщенням на кінці, що в старовину використовувався як зброя’, проте з контексту зрозуміло, що в цьому випадку йдеться не про спеціально виготовлену зброю, а про звичайну палицю, що сталася у пригоді. На позначення людини в цьому прикладі вказують прикметник *прудкий* та дієслово *встигати*, які вживаються з антропонімами, напр.:

(4) *І невідь-звідки в її руці опинилася сучкувата, гола, ніби обгризена собаками кістка, палиця, і хоч яка прудка була Гапка в своїх чоботях-скорородах, але палиця виявилась прудкіша, бо встигла проїхатись по Гапчиній спині кілька разів* [Шевчук, с. 102] (*палиця* ‘...частина тонкого стовбура або товстої гілки; подібний предмет із якого-небудь матеріалу, що вживається для різних цілей’ → *палиця* okazіонально позначає людину, що б’ється палицею).

Також в українській мові зустрілися приклади вживання назви зброї в якості власного імені людини. Такі позначення надають людині ємної й точної характеристики, виділяючи її найбільш видатні якості. У результаті метонімічного переносу сема неістот заміщується семою істот, тому метонім уживається з дієсловами, які вказують на антропонім. Зміни також торкаються графічного вигляду іменника: у переносному значенні велика літера вживається замість маленької. У реченні такі позначення займають синтаксичну позицію підмета або додатка, напр.:

(5) *Опівночі в хижку зайшов Тугий Лук, що оберігав сон князя, і затермосив Кия за плечі* [Малик, с. 201];

(6) *До хижі у супроводі Тугого Лука, що ніс у руці смолоскип, ступив Ясен* [Малик, с. 202] (лук ‘ручна зброя для метання стріл, яка має вигляд стягнутої тяговою дуги’ → лук позначає людину, яка вправно стріляє із лука).

У досліджуваному корпусі англійської мови okazіональні метонімічні переноси “зброя → вояки” не виявлено.

2.2. Тематична група “знаряддя праці → працівник”

В англійській і українській мовах позначення людини, яка виконує якусь дію, найменуванням знаряддя праці представлена як узуально закріпленими, так і okazіональними метонімами.

Перенос найменування знарядь праці в англійській і українській мовах звичайно стосується окремої людини, напр.: англ. *oar* ‘товста жердина з лопатою на кінці, за допомогою якої переміщують судно’ → *oar* ‘весляр’; укр. *різак* ‘інструмент для різання чого-небудь; великий широкий ніж, сікач’ → *різак* ‘той, хто забиває худобу або птицю на м’ясо; різник’.

В англійській мові іменник *pen* ‘перо, ручка’ має декілька переносних значень: він може позначати літературну діяльність, виступати як символ письменництва, а також уживатися на позначення письменників. У прикладі (7) на реалізацію метонімічного значення іменника *pen* вказують дієслово *write* ‘писати’, прикметник *busy* ‘зайнятий, активний, завзятий’, які звичайно вживаються із назвами істот, та синтаксична позиція підмета, яку займає метонім, напр.:

(7) *There was a rush for Driffield’s books in the various libraries and a hundred busy pens... wrote appreciations, studies, essays...on his novels* [Maugham, с. 124] ‘В бібліотеках почали посилено питати його книжки, сотні писак почали писати дослідження, статті і монографії... про його романи’ (*pen* ‘знаряддя для письма чорнилами’ → *pen* ‘письменник, автор’).

У досліджуваному корпусі української мови зустрівся приклад метонімічного вживання назви транспортного засобу, який можна віднести до каузальної моделі “інструмент → суб’єкт”, а не до переносу локального типу “транспортний засіб → людина, що працює або знаходиться у цьому транспортному засобі”, тому що у цьому випадку людина не знаходиться у цьому транспортному засобі, а тільки використовує цей засіб для здійснення перевезення, напр.: укр. *рикша* ‘у деяких країнах Східної та Південної Азії та Африки – легка двоколісна ресорна коляска, в яку впрягається людина’ → *рикша* ‘людина, яка везе таку коляску з вантажем або пасажиром’.

Найменування засобів для письма, переносні значення яких не реєструються тлумачними словниками, контекстуально вживаються на позначення людини, що їх використовує. Подібності спостерігаються в оказіональному вживанні таких метонімів в текстах англійською і українською мовами. У англійському прикладі (8) на реалізацію переносного значення іменника *pencil* ‘олівець’ вказують дієслово *to record* ‘записувати, протоколювати’ та прислівник *faithfully* ‘вірно, чесно, точно’, які вживаються із антропонімами., напр.:

(8) ... *pencil faithfully recorded the word* [Fry, с. 420] ‘... олівець все точно записав’ (*pencil* ‘тонка металева або дерев’яна трубочка із графітом, що використовується для писання...’ → *pencil* оказіонально позначає людину, що пише олівцем).

У прикладі (9) українською мовою спостерігається поєднання метонімічного найменування із уособленням, напр.:

(9) ... *вийняв із торби темперу, старанно очинив ножичком..., умокнув в бузинове чорнило, і вона почала бігати полем, сіючи брунатні живі літери...*[Шевчук, с. 96] (*темпера* ‘гусяче перо для писання’ (примітка автора) → *темпера* оказіонально позначає людину, що пише).

Також на позначення людини оказіонально можуть уживатися назви технічних пристроїв, що їх використовує людина. У прикладі (10) переносне значення іменника *camera* ‘фотоапарат, кінокамера’ розуміємо з контексту:

(10) “*The yard will be cleared of cameras and press, you have my word*” [Fry, с. 362] ‘– Двір очистять від камер і преси, даю слово’.

В усіх прикладах з англійської й української мов оказіональні метоніми цієї групи займають у реченні синтаксичну позицію підмета або додатка.

2.3. Тематична група “музичний інструмент → музикант”

В англійській та українській мовах музикант, що грає на музичному інструменті, може метонімічно позначатися найменуванням цього музичного інструменту. Тлумачний словник англійської мови реєструє три таких іменники із переносним значенням “людина”, напр.: *flute* ‘дерев’яний музичний інструмент циліндричної форми; флейта’ → *flute* ‘той, хто грає на цьому інструменті; флейтист’; *trumpet* ‘музичний духовий інструмент...; труба’ → *trumpet* ‘трубач’; *violine* ‘музичний інструмент; скрипка’ → *violine* ‘той, хто грає на скрипці; скрипаль’; англо-український словник фіксує також два значення в іменника *drum*: 1) барабан; 2) військ. барабанщик. В українській мові словник відмічає тільки одне найменування музичного інструмента, що може вживатися на позначення людини. Узуально закріплене переносне значення іменника *скрипка* є

конструктивно зумовленим, воно вживається у сполученні з порядковим числівником, напр.: *скрипка* ‘смічковий чотирьохструнний музичний інструмент...’ → *перша скрипка* ‘скрипаль, який виконує у струнному або симфонічному оркестрі перший голос, найбільш виразний і важливий’; *друга скрипка* ‘скрипаль, який виконує у струнному або симфонічному оркестрі другий (менш виразний) голос або підсилює перший голос’. Приклади з художньої літератури свідчать про те, що цей метонім може також уживатися самотійно. У прикладі (11) реалізація метонімічного значення іменника *скрипка* забезпечується його вживанням з іменником *втома*, який звичайно вживається з назвами істот. У цьому прикладі метонімічний перенос найменування співіснує з декількома метафорами, що, поруч із відсутністю пунктуації, робить висловлення стилістично забарвленим, напр.:

(11) *...розбивається звук об стіну чужої пристрасті струна очужіла бракує нот нечутний звук зламаной душі шепіт стін втома скрипки і легенький відгук барабанів...*[Покальчук, с. 303].

2.4. Тематична група “спортивне знаряддя → спортсмен”

В українській мові існують 2 узуально закріплені метонімічні значення, утворені за допомогою переносу “спортивне знаряддя → спортсмен”, одне з яких можна віднести до конструктивно зумовлених, бо цей іменник позначає людину тільки в комбінації з порядковим числівником, напр.: *ракетка* ‘затягнутий сіточкою дерев’яний обруч овальної форми з держакком або лопаточкою з ручкою для тенісу, бадмінтону, пінг-понгу’ → *перша (друга, третя) ракетка* ‘про тенісиста (тенісистку), який (яка) посідає відповідне місце в турнірній таблиці’. Також словник реєструє переносне значення в іменника *шпага*, який має вихідне значення ‘холодна зброя з прямим вузьким і довгим клинком...’, проте в переносному значенні цей іменник позначає не вояка, а спортсмена, який займається фехтуванням, тому його можна віднести до метонімічного переносу “спортивне знаряддя → спортсмен”, напр.: *шпага* ‘спортсмен, фахівець із фехтування на шпагах; шпажист’.

Тлумачні словники англійської мови не фіксують переносні значення у найменувань спортивних знарядь.

3. На основі проведеного дослідження можна зробити такі узагальнення:

3.1. Англійська й українська мови демонструють подібність щодо позначення людини іменниками, утвореними за каузальною моделлю метонімічного переносу “інструмент дії → суб’єкт дії”.

3.2. Продуктивність узуально закріплених метонімів досліджуваної моделі в 1,8 рази вище в англійській мові порівняно з українською, що пояснюється морфологічними

відмінностями між досліджуваними мовами та здатністю більшої кількості іменників в англійській мові до метонімічних переносів. Кількість оказіональних метонімів досліджуваної моделі значно переважає в українській мові, що можна пояснити регулярним характером метонімічних переносів в українській мові і відмінностями в лексикографічних традиціях в англійській та українській мовах. Текстова частотність метонімів у 4,2 рази переважає в українській мові, що, очевидно, зумовлено тематикою і індивідуальним стилем авторів творів, що аналізуються. До відмінностей також можна віднести відсутність в англійській мові позначення людини за найменуваннями спортивних знарядь.

3.3. Метонімічне позначення людини може набувати стилістичного забарвлення завдяки відхиленню від узуально закріпленого значення або вживанню авторських оказіоналізмів. Найбільшої виразності висловлення набуває в тих випадках, коли метонімічне позначення поєднується з іншими стилістичними прийомами.

3.4. Подальшу перспективу дослідження становить порівняльне і типологічне вивчення метонімічних переносів на матеріалі більшої кількості неблизькоспоріднених мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бирих А. К.* Метонимия в современном русском языке: (Семантические и грамматические аспекты) / А. К. Бирих. — München : Sagner, 1995. — 191 с. (Slavistische Beitr.; Bd 326).

2. *Бич М. Я.* Метонимическое использование имён собственных в современном русском, испанском и английском языках (на материале газетных текстов) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / М. Я. Бич. — Спб., 1995. — 18 с.

3. *Бондаренко М. В.* Коммуникативно-прагматические характеристики метонимического переноса (на материале британской прессы) / М. В. Бондаренко // Коммуникативно-прагматические функции языковых единиц. — Куйбышев, 1990. — С. 124–129.

4. *Бондаренко М. В.* Системная характеристика метонимического переноса темпорального типа / М. В. Бондаренко // Системное описание лингвистических явлений германских языков. — Куйбышев, 1980. — С. 135–139.

5. *Маслова-Лашанская С. С.* Лексикология шведского языка / С. С. Маслова-Лашанская. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. — 288 с.

6. *Падучева Е. В.* Метафора и её родственники / Е. В. Падучева // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура : [сб. статей в честь Н. Д. Арутюновой]. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — С. 187–203.

7. *Раевская О. В.* Метонимия в слове и тексте / О. В. Раевская // Филологические

науки. — М., 2000. — № 4. — С. 49–55.

8. *Тараненко О. О.* Метонімія і еліпсис (деякі питання) / О. О. Тараненко // *Мовознавство*. — К. : Наук. думка, 1988. — № 5. — С. 29–35.

9. *Чиршева Г. Н.* Сопоставительный анализ метонимических переносов в языке художественной прозы и публицистики (на материале современного английского языка) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г. Н. Чиршева. — Л., 1987. — 16 с.

10. *Bartsch R.* Generating polysemy: Metaphor and metonymy / R. Bartsch // *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*. — Berlin; New York : Mouton de Gruyter, 2003. — P. 49–74.

11. *Papafragou A.* On metonymy / A. Papafragou // *Lingua*. — 1996. — Vol. 99. — № 4. — P. 169–195.

12. *Paul H.* Prinzipien der Sprachgeschichte / H. Paul. — Tübingen : Niemeyer Verlag, 1975. — 428 S.

13. *Schifko P.* Die Metonymie als universales sprachliches Strukturprinzip / P. Schifko // *Grazer Linguistische Studien*. — Graz, 1979. — Bd. 10. — P. 240–264.

14. *Ullman S.* Semantics. An introduction to the Science of Meaning / S. Ullman. — Oxford, 1964. — 127 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. *Грін Г.* Тихий Американець / Г. Грін // *Тихий Американець Наш резидент у Гавані. Романи*; [пер. з англ.]. — К. : Дніпро, 1971. — С. 5–171.

16. *Загребельний П.* Первоміст. / П. Загребельний // *Первоміст. Смерть у Києві. Історичні романи*. — К. : Дніпро, 1978. — С. 5–298.

17. *Малик В. К.* Князь Кий / В.К. Малик. — К. : Дніпро, 1989. — С. 3–230.

18. *Моем С.* Радості життя, або сімейна таємниця / С Моем; [переклад В. Легкоступа]. — К. : Рад. письменник, 1970. — 174 с.

19. *Покальчук Ю. В.* Час прекрасний: Повісті та оповідання / Ю. В. Покальчук. — Харків : Фоліо, 2002. — 655 с.

20. *Шевчук В.* Срібне молоко / В. Шевчук. — Л. : Кальварія; Київ: Книжник, 2002. — 192 с.

21. *Fry S.* The Stars' Tennis Balls / S. Fry. — London : Arrow Books, 2004. — 436 p.

22. *Greene G.* The Quiet American / G. Greene. — Moscow : The higher school publishing house, 1968. — 267 p.

23. *Maugham W.* Somerset. Cakes and Ale or the skeleton in the cupboard / W. Maugham — М. : Менеджер, 1997. — 256 p.

Надійшла до редакції 14.02.12

ПЕРЕКЛАД

© 2012 А. А. Білас
(м. Івано-Франківськ)

ПОНЯТТЯ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ Ш. БАЛЛІ

БИЛАС А. А. ПОНЯТИЕ РОЗМОВНОГО МОВЛЕННЯ У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ Ш. БАЛЛІ

Стаття присвячена розгляду поняття розмовного мовлення у лінгвостилістичній концепції Ш. Баллі. Окреслено проблематику категорійної природи розмовного мовлення, відсутність єдиного визначення сутності якого свідчить про багатосторонність, багатоаспектність та багатофакторність цього явища. У статті встановлено, що вже Ш. Баллі привертає увагу лінгвістів до неоднорідності розмовного мовлення, виокремлюючи його різновиди: власне фамільярне мовлення, так зване просторіччя, вульгарне мовлення і нарешті арго як його крайній прояв. Важливим визначено виокремлення Ш. Баллі таких інгерентних властивостей розмовного мовлення: суб'єктивності, конкретності, емоційності, образності, афективності.

БИЛАС А. А. ПОНЯТИЕ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ В ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ Ш. БАЛЛИ

Статья посвящена рассмотрению понятия разговорной речи в лингвостилистической концепции Ш. Балли. Очерчена проблематика категориальной природы разговорной речи, отсутствие единого определения сущности которого свидетельствует о многосторонности, многоаспектности и многофакторности этого явления. В статье установлено, что уже Ш. Балли привлекает внимание лингвистов к неоднородности разговорной речи, выделяя ее разновидности: собственно фамиллярную речь, так называемое просторечие, грубую речь и наконец арго как её крайнее проявление. Важным признается выделение Ш. Балли таких ингерентных свойств разговорной речи: субъективности, конкретности, эмоциональности, образности, аффективности.

BILAS A. A. THE NOTION OF COLLOQUIAL SPEECH IN CH. BALLY'S LINGUOSTYLISTIC CONCEPTION

The article deals with the notion of colloquial speech in Ch. Bally's linguostylistic conception. The problems of the categorical nature of colloquial speech, the lack of a single definition of the essence of which affirms the multilateralism, multiaspectness and multifactoriness of this phenomenon, are outlined. The terms «colloquial language» and «colloquial speech» are regarded as synonymous in our work, because Ch. Bally uses the term «langue parlée» («colloquial language») to designate colloquial speech.

The author suggests treating Ch. Bally's conception as not properly stylistic, but linguostylistic, within which the peculiarities of the colloquial speech everyday actualization are studied, including French with its rich figurative and expressive resources based on common language.

The research makes it possible to confirm that it was Ch. Bally who drew linguists' attention to the linguistic heterogeneity of colloquial speech, distinguishing its varieties: the familiar speech, the so-called popular speech, vulgar speech and, finally, the argot speech as its extreme manifestation.

Ch. Bally points to the external factors influencing the structure of colloquial speech: the fundamental properties of an average native speaker mentality; the everyday life needs; the need of every native speaker to share his/her ideas with others; the importance to maintain social relations with other people.

The emphasis is laid on Ch. Bally's distinguishing the following inherent properties of colloquial speech: subjectivity, concreteness, emotionality, figurativeness, affectivity. The integral feature of colloquial speech is its emotionality or emotiveness specified by Ch. Bally by example of direct and indirect expressive means through the following characteristics: figurativeness, affectivity, social aspects of thought, exaggeration, attenuation.

The spontaneity as unprepared colloquial speech, characterized by emotionality, occasional use of language units (lexical, morphological, syntactic, phonological, phonetic levels), pragmatism, individuality, availability of intentions and strategies, is determined as one of the main criteria for defining the nature of colloquial speech.

Ключові слова: розмовне мовлення, концепція, розмовна мова, афективність, спонтанність, образність, фамільярне мовлення, конкретність.

У сучасний період, коли активно розвиваються такі напрями лінгвістичних

досліджень, як комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика, антропоцентрична лінгвістика, посилюється увага до проблем функціональної стилістики, а саме до застосування функціонально-стилістичного підходу до розгляду мовних явищ, який «передбачає вивчення мовних одиниць різних рівнів у процесі їхнього реального використання в певній комунікативній ситуації» [6, с. 76].

Останнім часом розмовне мовлення та його компоненти викликають значно виражений інтерес у представників, зокрема, лінгвістичної, стилістичної та перекладознавчої парадигм науки. Під кінець ХХ ст. у своєму мовленні французи з різних соціальних груп широко вживають слова і вирази розмовного стилю. У розвитку сучасної французької мови простежується чітка тенденція до підвищення частоти вживання розмовної лексики навіть на вищих рівнях мови. Тут мова йде не тільки про повсякденну комунікацію, але й про офіційний рівень спілкування.

У зв'язку із тенденцією зближення усного і розмовного типу мовлення в усіх літературних мовах і особливо вираженою у сучасній французькій мові, **актуальною** видається проблема вивчення французького живого мовлення в усіх його аспектах. Інтерес лінгвістів до спонтанного мовлення, його типових складників є цілком природним, оскільки абсолютна більшість мовних змін виникає саме в усному мовленні. Тому найбільш суттєвим, на сьогодні, постає вивчення розмовного мовлення, чи не найменш дослідженої категорії французького мовного простору у лінгвістичному, стилістичному і перекладознавчому аспектах, що й визначило **актуальність** теми нашої наукової розвідки.

Мета роботи полягає у вивченні поняття розмовного мовлення у лінгвостилістичній концепції Ш. Баллі.

Об'єктом дослідження обрано категорію розмовного мовлення.

Предметом наукової розвідки визначене поняттєве навантаження категорії розмовного мовлення у лінгвостилістичній концепції Ш. Баллі.

Основні **завдання** нашої праці випливають з мети роботи: окреслити проблематику категорійної природи розмовного мовлення; проаналізувати поняття розмовного мовлення у лінгвостилістичній концепції Ш. Баллі; з'ясувати його властивості та компонентний склад.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. В історії лінгвістичної науки є постаті, які визначили її розвиток на багато років наперед. До них належить Ш. Баллі, на внескові якого у розбудову мовознавства загалом і стилістики зокрема варто зупинитися докладніше, особливо на проблематиці розмовного мовлення. Лінгвісти різних країн вивчали мовознавчу спадщину Ш. Баллі, зокрема Ж.-М. Адам [12],

Е. Борда [12], Р. Будагов [3], Ж. Вандрієс [22], Е. Вельмезова [12], М. Вільме [23], П. Дале [12], С. Дюрре [17], Е. Карабетьян [12], Ж. Курсіль [12], М.-К. Лала [12], Ж. Меізоз [20], А. Меньє [12], М.-А. Морель [12], Д. Саватовські [12], М. Сендман [12], С. Статіус [12], Ж.-Л. Шісс [16] та ін.

На переконання Ш. Баллі власне живе розмовне мовлення повинно бути основним об'єктом будь-якого статичного вивчення мови. Важливими видаються не лише сама розмовна мова як така, а ті відкриття, які здійснять мовознавці, якщо будуть вичати її глибоко і ґрунтовно [18, с. 163]. В образному аспекті лінгвіст порівнює народнорозмовну мову з широкою могутньою рікою, льодяне покривало якої видається йому писемністю, а сама ріка – народним мовленням: «Народнорозмовна ідіома (мова – А. Б.) постійно в русі, так ніби під землею тече швидка течія, покрита міцним льодом умовно-писемної мови; та якось крига розламається і бурхливий потік просторічної мови накриє нерухому поверхню, і поверне її до життя і до руху [11, с. 13].»

А концепцію вивчення мови у зв'язку з життям людини, її поведінкою, емоціями, її ставлення до навколишнього світу називають, зокрема Р. Будагов та Е. Буассак, стилістичною, оскільки відповідно до її положень мовознавці повинні вивчати різноманітні можливості повсякденного розмовного мовлення, паралельні конструкції якого виникають під впливом своєрідних життєвих потреб, а слова і вирази певною мірою емоційно забарвленні [3, с. 7; 15, с. 974]. Хоча останні твердження наводять на думку, що концепцію, у руслі якої вивчаються особливості повсякденної актуалізації розмовного мовлення, зокрема й французького з його багатими образно-експресивними ресурсами, мають за основу народну мову, можна вважати не власне стилістичною, а лінгвостилістичною, як пропонуємо називати концепцію Ш. Баллі.

Мовленнєва діяльність залежить від багатьох умов і чинників, які сприяють її формуванню і породжують її стилістичну варіативність. Екстралінгвістична обумовленість комунікативної установки слугує основою для диференціації мовлення на різні типи, форми, види, підвиди, до системи яких належить розмовне мовлення як один із різновидів спілкування за допомогою мови [10, с. 70]. Вживання розмовної мови і (чи – А. Б.) кодифікованої літературної мови визначається також екстралінгвістичними умовами, на думку Є. Земської, а розмовна мова використовується в умовах непідготовленого, невимушеного спілкування за безпосередньої участі комунікантів у мовленнєвому акті [5, с. 4].

Мовознавці по-різному підходять до визначення поняття «розмовне мовлення». За основу дефініціювання цього феномена беруть, як правило, ті риси розмовного мовлення, які найточніше відповідають завданням конкретних досліджень. Зокрема, розмовне

мовлення розглядається як усна форма спонтанного діалогічного мовлення (О. Сіротініна [8, с. 17]), як одна з функціонально-стильових різновидів мови (Н. Шигаревська [10, с. 11]), як невимушене мовлення носіїв літературної мови (Є. Земская [5, с. 11], В. Девкін [4, с. 11]), як мовний рівень (А. Ріго [21, с. 9]).

У сучасному мовознавстві поняття «розмовне мовлення», яке часто вважається синонімом «розмовної мови» та «розмовного стилю мовлення», спирається, головню, на визнанні деяких інваріантних чинників. У концепції Ш. Баллі також простежуємо вживання на позначення розмовного мовлення терміна «langue parlée» («розмовна мова»). Тому в нашій роботі послуговуємося термінами «розмовна мова» і «розмовне мовлення» як синонімами. Приєднуємося до думки Ф. Березіна і Б. Головіна та Г. Орлова про те, що розмовне мовлення виступає явищем, яке існує виключно в межах усного різновиду етномови [7, с. 119; 2, с. 50–70].

Відсутність єдиного визначення сутності поняття «розмовне мовлення» свідчить про багатосторонність, багатоаспектність та багатофакторність цього явища. Викликавши значний інтерес лінгвістів до дослідження цього обов'язкового компоненту будь-якої мови, він став предметом багатьох наукових праць, зокрема Т. Винокура, В. Девкіна, Є. Земскої, О. Лаптевої, О. Сіротініної, Ю. Скребньова, В. Хомякова та ін. Різні аспекти французького розмовного мовлення вивчали Ш. Баллі, С. Бланш-Бенвеніст, Ф. Гаде, П. Гіро, Є. Гриньова, Т. Громова, П. Мерль, Н. Портнова, О. Соважо, В. Соколова, О. Соломарська, Н. Шигаревська та інші.

Докладніше зупинимося на трактуванні поняття «розмовне мовлення» визначним лінгвістом Ш. Баллі, що видається актуальним, адже розмовна форма мови, зокрема французької, значно впливає на її розвиток [11, с. 26]. Зважаючи на засоби, якими міг послуговуватися Ш. Баллі у вивченні французької розмовної мови на той час, С. Дюрре позитивно оцінює вклад мовознавця у визначенні природи досліджуваного явища, присвятивши цьому Главу 2 своєї праці «Introduction à la linguistique de Charles Bally» [17, с. 39-72].

За критеріальним аспектом Ш. Баллі трактує розмовну мову живою формою рідної мови (тут французької – А. Б.) критерієм оцінки якої є розмовне мовлення [13, с. 20]. Ш. Баллі наголошує на контрастності загальної мови із експресивними фактами, які наділені соціальним забарвленням. На користь існування такої загальної мови свідчить вживання людиною в її мовленні *звичайних* і *рідкісних* слів, широкоживаних і маложиваних виразів. Загальній мові підпорядковані всі форми мовлення, які використовуються в більш обмежених масштабах чи притаманні окремим соціальним угрупованням.

Водночас, на сьогодні, теза Ш. Баллі про чітке протиставлення загальної мови розмовній мові чи фамільярному мовленню [13, с. 203] викликає певні питання, оскільки загальна мова пересічного франкофона насичена саме елементами розмовної мови, що проте не робить можливим ототожнення розмовної мови із загальною мовою, які перебувають у родо-видових відношеннях, де загальна мова є архімовою, а розмовне мовлення є лише її різновидом чи стилем. Під загальноновживаною мовою (*langue usuelle*) Ш. Баллі розуміє сукупність виражальних засобів, які однаково сприймаються всіма носіями мови [13, с. 207]. Саме розмовному мовленню властивими видаються відмінності між звичайними і незвичайними чи рідковживаними словами, де останні виступають джерелом більшості стилістичних ефектів і часом нас дивують через невідповідність їхнього вживання загальному тону розмови.

Загальна мова (*langue commune*) містить сукупність мовленнєвих фактів, які байдужі, по суті, до їхньої стилістичної специфіки. Але це з одного боку. З іншого – мовленнєві факти виступають критерієм оцінки експресивного забарвлення виражальних засобів мови [13, с. 214]. Тоді як розмовне мовлення (*le parler*), за Ш. Баллі, хоч і має за основу ресурси загальної мови, та все ж практично завжди відрізняється від неї однією властивістю, яку за браком кращого лінгвіст позначає терміном «фамільярність» [13, с. 215]. Трапляється, що часто мовленнєво-семантичні особливості не враховуються і тому фамільярне чи просторічне (?), вульгарне, арготичне трактується як загальноновживаний мовленнєвий факт, який можна використовувати за будь-яких обставин.

Вже Ш. Баллі привертає увагу лінгвістики до неоднорідності розмовного мовлення, виокремлюючи її різновиди: власне фамільярне мовлення, так зване просторіччя, вульгарне мовлення і нарешті арго як його крайній прояв [13, с. 225]. Останнє твердження залишається актуальним і в сучасному мовознавстві, точніше у соціолінгвістиці, бо з одного боку існує широке і вузьке розуміння цього терміну. З іншого боку, різняться тлумачення цього поняття, як окремими дослідниками франкомовного простору, так і окремими національними мовознавчими школами.

Водночас Ш. Баллі неоднозначно трактує дихотомію «усне мовлення» – «розмовне мовлення». Спочатку він їх ототожнює у площині нижчого рівня соціально маркованого мовленнєвого акту. Згодом ці терміни видаються лінгвісту неоднозначні за змістом, хоча і позначають в будь-якій розмові сукупність експресивних засобів, властивих саме автентичному (спонтанному – А. Б.) мовленнєвому акту [13, с. 225]. Отже, за критерієм спонтанності їхнього використання в узусі, «усне мовлення» і «розмовне мовлення» є синонімами, що не можна сказати стосовно іншої їхньої критеріальної оцінки.

Далі Ш. Баллі, трактуючи усне мовлення у вузькому значенні як розмовне мовлення,

що є основним робочим положенням нашої роботи, доводить, що з точки зору стилістики розмовне мовлення можна позначати терміном «фамільярне мовлення», оскільки саме в ньому простежуються найчисленніші і найхарактерніші факти соціальної оцінки [13, с. 249]. Але ж соціальну оцінку об'єктів номінації знаходимо і в яскраво виразних засобах просторічного й арготичного характеру. Таким чином завдяки методу логічного моделювання можемо прийти до висновку, що, якщо:

а) розмовне мовлення = фамільярному мовленню, то

б) розмовне мовлення може позначатися також термінами «просторіччя» чи «арго», зокрема «загальне арго». А це вже, мабуть, викличе не лише жваву лінгвістичну полеміку, а цілу гостру суперечку у багатосторінковому обсязі.

Як відомо, розмовне мовлення визначається зовнішніми і внутрішніми чинниками. Ш. Баллі справедливо вважає, що на структуру розмовного мовлення впливають зовнішні чинники, а саме: основні властивості ментальності пересічного носія мови; потреби повсякденного життя; необхідність для кожного носія мови обмінюватись думками з іншими; важливість підтримувати соціальні зв'язки з іншими людьми [13, с. 284].

У плані залежності від психології середнього користувача мови, Ш. Баллі акцентує лише негативну властивість розмовного мовлення, хоча на сьогодні, та і не тільки на сьогодні, можна стверджувати, що позитивний складник також присутній у розмовному мовленні. Наведемо приклад використання лексеми *nana* 'жінка, дівчина, коханка' як у позитивному, так і в негативному планах. Негативна оцінність арготичної вербалізації концепту «жінка» пов'язана з емоційним сприйняттям субкатегорій жінок, зокрема представниками протилежної статі, має пейоративно-фамільярний характер у епізоді, коли у семантиці *nana* актуалізується не просто сема «жінка», а «коханка»: *Quand on considère les conversations fastidieuses qu'il faut subir pour amener une nana dans son lit ...* [19, с. 153]. – 'Коли думаєш про нудні розмови, які треба вести з жінкою перед тим, як зтягти її у ліжко ...' [9, с. 130]. Проте слово *nana* може мати позитивно-емоційно забарвлення й позначати гарну, красиву жінку: *Quelle belle nana!* (Яка красива **тьолка** / **жінка** / **дівчина!**).

Погоджуючись з тезою Ш. Баллі про недосконалість розмовного мовлення через властиві йому швидкозмінність і спонтанність висловлювання не зовсім розуміємо положення про його обмеженість [13, с. 285]. Адже психологія людини початку ХХ століття і початку ХХІ століття значною мірою різняться, чому зокрема сприяє збільшення обсягу інформації, яка доступна кожному, а також мові засобів масової інформації, які також мають неабиякий вплив на психологічну складову мовлення франкофона. Звичайно, не можна не погодитися з тим, що розмовна мова є засобом

спілкування більшості членів французького суспільства. Однак і ті члени соціуму, які більшу частину робочого дня послуговуються не розмовною мовою, змушені використовувати її у мовленнєвих актах, тематика яких стосується повсякденного життя (побут, покупки, спорт, відпочинок тощо).

Потреби повсякденного життя, головню фізичні, зумовлюють використання саме розмовної мови як засобу висловлення своїх «приземлених» думок без оглядки на співрозмовника. Розмовна мова виступає квазі необхідним засобом досягнення швидкого розуміння з боку співрозмовника у площині реалізації цілі висловлювання. Хоча думка чи ідея, висловлена мовцем, часто оцінюється з погляду досягнення чи недосягнення результату.

Далі Ш. Баллі виокремлює такі інгерентні властивості розмовного мовлення: суб'єктивність, конкретність, емоційність, образність, афективність. Зазвичай пряме, безпосереднє мовлення не може бути об'єктивним, на думку лінгвіста, аргументуючи свою тезу тим, що у користувача мови у прямому спілкуванні немає часу, як правило, на коректне оформлення свого висловлювання, тому не може вчасно відділити об'єктивне від суб'єктивного [13, с. 286]. Ось чому ми часто висловлюємо не думки чи судження про речі, а лише певні враження від них, можливо підказані нам іншими учасниками мовленнєвого акту чи іншими засобами нагромадження і впливу інформації.

Отже розмовне мовлення слугує нам для висловлення потреб, бажань у прямому сенсі. Проте не варто забувати чи не враховувати те, що розмовне мовлення не лише сума індивідуальних мовленнєвих дій, воно дає можливість виражати найінтимніші, найглибші та найособистісніші душевні порухи саме тими засобами, які можуть бути зрозумілими партнерам по спілкуванню [13, с. 287], а іноді й мати більший чи менший вплив чи тиск на мову всіх комунікантів.

Поняття конкретності розмовного живого мовлення Ш. Баллі вводить на протигагу абстрагуванню підготовленого мовлення, адже у спонтанній бесіді мовлення пересічного індивіда переважно позбавлене абстракції для того, щоб речі, висловлені ним були зрозумілими для оточуючих. Невід'ємною ознакою розмовного мовлення видається його емоційність чи емотивність, що ще Ш. Баллі [13, с. 290] конкретизує на прикладі прямих і непрямих виражальних засобів у таких характеристиках: образність, афективність, соціальні аспекти думки, перебільшення, пом'якшення.

Дослідження показують, що справді розмовне мовлення має свої специфічні властивості і ці останні впливають із постійних потреб і тенденцій людського буття. Можна взяти будь-який уривок розмови і простежити, що в розмовному мовленні дійсно є щось особливе, чого не знайдеш в інших формах мовлення. Для того, щоб зрозуміти таку загальну розмовну тональність, необхідно, як влучно зазначає Ш. Баллі, спочатку

розглянути ті засоби за допомогою яких вона створюється. Ці засоби Ш. Баллі ще номінує типами експресії [13, с. 291], що нашоухує на думку про кореляцію розмовної тональності з експресією розмовного мовлення. А сукупність типів експресії, які, на наш погляд, точніше буде називати сукупністю експресивних засобів, можна вважати фамільярним забарвленням. На основі цієї тези варто розглянути кореляцію розмовної мови з фамільярним мовленням, бо Ш. Баллі аргументує лише положення про те, в якому аспекті розмовне мовлення може бути фамільярним мовленням.

З одного боку Ш. Баллі наполягає на розумінні фамільярного слова як внутрішньої властивості фамільярного мовлення [13, с. 300]. Тому люди, які вживають фамільярне мовлення, роблять це не заради власного задоволення, адже це мовлення видається набагато менше фамільярним в середовищі, яке його породжує, ніж в іншому. З іншого боку поза звичайними життєвими обставинами розмовне мовлення сприймається як фамільярне. І це видається суттєвим тому, що мова відображає багато обставин повсякденного життя, її основні риси. Таким чином можна зробити висновок, що невимушене спонтанне мовлення не може мати фамільярного забарвлення, що аж ніяк не співвідноситься одне з одним. А спонтанне мовлення може бути, на наше переконання, не лише фамільярним, а й просторічним чи арготичним, чи іншим стилістично-немаркованим феноменом.

Ще з одним не можемо погодитися, а саме з тезою про те, що фамільярне мовлення має лише негативний відтінок, спричинений важким щоденним життям, і не може уникнути вульгарності [13, с. 300]. Але ж маємо в українському розмовному узусі кліше «скаже як зав'яже». На наш погляд у повсякденних розмовах вживаються також позитивно марковані розмовні слова і вирази з яскравими образами і колоритом, що дозволяє пересічному індивіду легше сприймати те, що відбувається навколо нього.

Звичайно розмовному мовленню притаманне соціальне забарвлення, тобто властивість викликати своєрідне, часто емоційно-оцінне, бачення відповідного середовища. Не можна оминати того факту, що фамільярне маркування розмовного мовлення дуже мінливе і багатообразне, а тому варто розглядати його з точки зору звичайного користувача мови, тобто, за Ш.Баллі, у кількісному і соціальному аспектах, або простіше у вигляді ієрархічного ряду від власне фамільярної мови і далі до просторіччя чи простонародної мови, а від просторіччя до арго [13, с. 301].

Не визначаючи предмету вивчення стилістики, Ш. Баллі також наголошує на архіважливості дослідження розмовного різновиду національної мови, вважаючи, що краще починати з рідної мови і особливо з її найспонтаннішої форми, яким є розмовне

мовлення [13, с. 1]. Як бачимо лінгвіст розмовне мовлення бачить формою будь-якої мови, фокусуючи увагу на його спонтанності. Таким чином логічно поставити знак « \Leftrightarrow » між поняттями «розмовне мовлення» і «спонтанне мовлення». Але не варто їх ототожнювати, бо розмовне мовлення володіє двома формами реалізації, а саме усною, яка може бути як спонтанною, так і підготовленою, а також письмовою: автентичною чи стилізованою.

Отже одним із основних критеріїв визначення природи розмовного мовлення вважаємо спонтанність, тобто непередбачене розмовне мовлення, якому притаманні емоційність, девіантність (лексична, морфологічна, синтаксична, фонологічна, фонетична), прагматичність, індивідуальність, наявність інтенцій та стратегій та ін.

Вважається нормою, що мова створена, насамперед, для усного використання. Водночас Ш. Баллі цілком влучно називає розмовну мову абстракцією, бо вона не одна. Існує стільки розмовних мов, скільки суспільних груп, центрів спільних інтересів і навіть, окремих людей. Ш. Баллі також стоїть на позиції, що розмовну мову часто плутають із повсякденною, народною мовою, з аргю. Проте лінгвіст бере термін «розмовна мова» у власне функціональному смислі [1, с. 34], розуміючи під цим такі мовні форми, які в більшості випадків француз, особливо пересічний француз, вживає на письмі, але які він при всьому бажанні не може використати у розмові (наприклад, простий минулий час).

Зі значенням, якого Ш. Баллі надає усному мовленні, тим самим недооцінюючи писемну мову у трактуванні її як штучної, правомірно не погоджується Р. Будагов та інші лінгвісти [1, с. 404], а також певною мірою й автор цієї розвідки. Вважаємо, що сучасна писемна мова, зокрема й французька, витримує неабиякий тиск новітніх видів письма, а саме спілкування у вигляді SMS чи уснорозмовно маркованих висловлень у соціальних мережах Інтернету, на сторінках форумів, простежується також у текстах сучасної французької літератури та навчально-методичних комплексів, використовуваних у школі, починаючи з початкової.

Проведений аналіз уможлиблює висновок, що теорія розмовної мови Ш. Баллі, незважаючи на її цінність і перманентну актуальність, повністю не вичерпує всіх аспектів її соціолінгвістичного, стилістичного та культурологічного осмислення. Однак погляди цього вченого вважаємо найбільш показовими, вони можуть стати перспективним аспектом осмислення сутності розмовного мовлення як на одномовному, так і на міжмовному рівнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли; [пер. с третьего франц. изд. Е. В. и Т. В. Вентцель; ред. вступ. статья и примеч. Р. А. Будагова].

— М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1955. — 416 с.

2. *Березин Ф. М.* Общее языкознание / Ф. М. Березин, Б. Н. Головин. — М. : Просвещение, 1979. — 416 с.

3. *Будагов Р. А.* Шарль Балли и его работы по общему и французскому языкознанию. Вступительная статья / Р. А. Будагов // Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка; [пер. с третьего франц. изд. Е. В. и Т. В. Вентцель; ред. вступ. статья и примеч. Р. А. Будагова]. — М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1955. — С. 3–19.

4. *Девкин В. Д.* Общие вопросы разговорной речи. Немецкая разговорная речь. Синтаксис и лексика / В. Д. Девкин. — М. : Международные отношения, 1979. — 247 с.

5. *Земская Е. А.* Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения / Е. А. Земская. — М. : Русский язык, 1979. — 240 с.

6. *Непийвода Н. Ф.* Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. — К. : Міжнародна фінансова агенція, 1997. — 303 с.

7. *Орлов Г. А.* К проблеме границ обиходно-бытовой и современной литературной разговорной речи / Г. А. Орлов // Вопросы языкознания. — 1981. — № 5. — С. 119–128.

8. *Сиротинина О. Б.* Современная разговорная речь и ее особенности : [уч. пособие] / О. Б. Сиротинина. — М. : Просвещение, 1974. — 144 с.

9. *Уельбек М.* Платформа : [роман] / М. Уельбек; [пер. з фр. Р. В. Мардера]. — Харків : Фоліо, 2004. — 319 с.

10. *Шигаревская Н. А.* Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи / Н. А. Шигаревская. — Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1970. — 216 с.

11. *Bally Ch.* Le langage et la vie, linguistique générale et stylistique, mécanisme de l'expressivité linguistique, langage transmis et langage acquis / Ch. Bally // Troisième édition augmentée. — Genève : Droz, 1965. — 165 p.

12. *Bally Charles (1865-1947):* Historicité des débats linguistiques et didactiques: stylistique, énonciation, crise du français [Sous la direction de Jean-Louis Chiss]. — Leuven : Peeters, 2006. — 257 p.

13. *Bally Ch.* Traité de stylistique française / Ch.s Bally // Deuxième édition. — Premier volume. — P. : Heidelberg, 1921. — 350 p.

14. *Blanche-Benveniste C.* De quelques débats sur le rôle de la langue parlée dans les évolutions diachroniques / C. Blanche-Benveniste // Langue française. — 1995. — № 107. — P. 25–35.

15. *Boisacq E.* Charles Bally. Le langage et la vie [Електронний ресурс] / E. Boisacq // Revue belge de philologie et d'histoire. — 1926. — Vol. 5. — №4. — P. 973–974. — Режим доступу : http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/rbph_0035-0818_1926_num_5_4_6402_t1_0973_0000_1.

16. *Chiss J.-L.* Charles Bally. La stylistique comme discipline et comme enjeu / J.-L. Chiss, C. Puech // Langages. — 1995. — № 118. — P. 97–108.

17. *Durrer S.* Introduction à la linguistique de Charles Bally / S. Durrer. — Losanne : Delachaux et Niestlé, 1998. — 219 p.

18. *Henry A.* Bally (Charles). Linguistique générale et linguistique française Albert Henry // Revue belge de philologie et d'histoire. — 1946. — Vol. 25. — № 1. — P. 163–165.

19. *Houellebecq M.* Plateforme / M. Houellebecq. — P. : Flammarion, 2001. — 370 p.

20. *Meizoz J.* L'Âge du roman parlant (1919-1939). Écrivains, critiques, linguistes et pédagogues en débat / J. Meizoz. — Genève : Droz, 2001. — 512 p.

21. *Rigault A.* Avant-propos / A. Rigault // La grammaire du français parlé / Sous la direction d'André Rigault. — P. : Hachette, 1971. — P. 5–11.

22. *Vendryes J.* L'œuvre linguistique de Charles Bally / J. Vendryes // Cahiers Ferdinand de Saussure. — 1946. — № 6. — P. 48–62.

23. *Wilmet M.* Expressivité et stylistique chez Gustave Guillaume et Charles Bally / M. Wilmet // Matériaux pour une histoire des théories linguistiques / S. Auroux, M. Glatigny, A. Joly, A. Nicolas. — Lille : Université de Lille III, 1984 — P. 491–504.

Надійшла до редакції 02.02.12

© 2012 Н. В. Павлюк
(м. Донецьк)

СОЗДАНИЕ «ОНОМАСТИЧЕСКОЙ ИГРЫ» В ПОСТМОДЕРНИСТСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ ПРИ ПОМОЩИ ПОЭТОНИМОВ-МИФОЛОГИЗМОВ / БИБЛЕИЗМОВ

ПАВЛЮК Н. В. СТВОРЕННЯ «ОНОМАСТИЧНОЇ ГРИ» У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ТВОРІ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОЕТОНІМІВ-МІФОЛОГІЗМІВ / БІБЛЕЇЗМІВ

У статті аналізується вживання поетонімів-міфологізмів/біблеїзмів для створення ефекту «ономастичної гри» на фонографічному, лексичному і синтаксичному рівнях. На прикладі творів англійських, американських й українських авторів розкривається стилістичний потенціал пропріальних одиниць розглянутого типу, аналізуються засоби створення «ономастичної гри» в англійській та українській мовах.

ПАВЛЮК Н. В. СОЗДАНИЕ «ОНОМАСТИЧЕСКОЙ ИГРЫ» В ПОСТМОДЕРНИСТСКОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ ПРИ ПОМОЩИ ПОЭТОНИМОВ-МИФОЛОГИЗМОВ / БИБЛЕИЗМОВ

В статье анализируется использование поэтонимов-мифологизмов/библейзов для создания эффекта «ономастической игры» на фонографическом, лексическом и синтаксическом уровнях. На примере произведений английских, американских и украинских авторов раскрывается стилистический потенциал проприальных единиц рассматриваемого типа, анализируются средства создания «ономастической игры» в английском и украинском языках.

PAVLYUK N. V. "ONOMASTIC GAMES" IN POSTMODERN LITERATURE CREATED BY MEANS OF POETONYMS OF MYTHOLOGICAL AND BIBLICAL ORIGIN

The study analyses the use of poetonyms of mythological and Biblical origin to create the "onomastic games" effect on the phonological, lexical and syntactic layers. The case study of English, American and Ukrainian literary works has made it possible to reveal the stylistic potential of proper names under consideration, analyze the means of "onomastic games" creation in English and Ukrainian.

Ключевые слова: «ономастическая игра», поэтонимы-мифологизмы / библеизмы, фонографический, лексический, синтаксический уровни.

Поскольку для второй половины XX века наиболее свойственна литература постмодернизма, где игра является одной из основных категорий наряду с интертекстуальностью и диалогом, то большинство произведений, написанных в XX веке, в которых продуктивно используются мифологические и библейские имена, принадлежат к этому направлению в литературе. С этим связано то, что антропоэтонимы мифологического и библейского происхождения чаще бывают включены в «ономастическую игру», которая имеет свои особенности в каждом произведении и для каждого автора. «На уровне литературного текста постмодернизм обнаруживается в том случае, когда художественная игра теряет все признаки предсказуемости и заангажированности» [11, с. 7].

Актуальность данной статьи определяется интересом исследователей к функционированию имен собственных различных разрядов в художественной литературе. Особый интерес представляет семантика коннотонимов, которые занимают промежуточное положение между онимами и именами нарицательными. **Объектом** исследования в этой статье выбраны поэтонимы мифологического и библейского

происхождения, которые рассматриваются с точки зрения их роли в создании «ономастической игры», что стало **предметом** данного исследования.

Связь между различными антропоэтонимами в тексте одного произведения может быть закодирована.

1. На **фонографическом уровне** она может осуществляться посредством применения идентичных инициальных графем, например, для соотнесения двух имен того персонажа, который выступает в двух ипостасях. Так, например, в романе Дж. Апдайк «Кентавр» (J. Updike Centaur) все персонажи выступают: 1) как представители описываемой в романе эпохи (США второй половины XX века) 2) как античные боги / герои. *Caldwell – Chiron* (Колдуэлл – кентавр Хирон), *Peter – Prometheus* (Питер – Прометей), *Cassie – Chariclo* (Хэсси Колдуэлл – Харикло), *Kramer – Kronos* (Крамер – Крон), *Hummel – Haephestus* (Гаммел – Гефест), *Vera – Venus* (Вера – Венера) и т.д.

2. На **лексическом уровне** связь осуществляется посредством актуализации значения отапелятивных основ антропоэтонима. Например, фонографическая структура фамильного имени механика Гаммела (*Hummel*) близка к существительному *hammer* («молот») и способствует установлению семантической связи между антропоэтонимами *Hummer* (Гаммел) и *Haephestus* (Гефест), принадлежащих одному персонажу, с помощью апелятива «hammer – молот», который ассоциативно связан с образом бога-кузнеца Гефеста.

Общность графем–инициалей может быть использована и в именовании парных персонажей. Так, в романе Дж. Стейнбека «К востоку от Эдема» [28], такой способ номинации играет важную роль. В основу романа положен сюжет библейского сказания о Каине и Авеле (*Cain and Abel*). Среди имен главных персонажей произведения можно выделить парные поэтонимы (имена братьев), – это *Charles and Adam* (Карл и Адам), а также *Caleb and Aaron* (Калев и Аарон), а кроме того, в романе есть женский образ Cathy (Кэти), она в мечтах и снах представляла, что она подруга / сестра Алисы (*Alice*), героини сказок Л. Керрола. Таким образом, две начальные графемы имени *Cain* (Каин) – С / А (К / А) – являются инициальными в именах парных персонажей. Поскольку речь идет о главных героях, их частое употребление в тексте делает их важным структурно–композиционным элементом художественного произведения, постоянно возвращает читателя к легенде о Каине и Авеле и подчеркивает антагонизм этих персонажей.

В качестве компонента фонографической «ономастической игры» поэтонимы-мифологизмы / библеизмы используются и украинскими авторами. «Фонетические ресурсы украинского языка используются прежде всего для функционально значимой трансформации структуры ЛХА (литературно-художественного антропонимов)» [6, с. 15].

Так, в романе Ю. Андруховича «Перверзія» одно из имен главного персонажа Станислава Перфецкого – Антиной. В некоторых случаях оно записывается как Анти-Ной. Таким образом, с помощью графической записи данного имени герою приписываются черты предводителя женихов Пенелопы, а также указывается на отсутствие праведности у этого персонажа: он Анти-Ной, не праведник.

Необычное графическое оформление первого появления второго имени того же персонажа также представляет пример игры: "De shljonrav tseji nochi, Orphejiu?" [18]. Это соответствует, с одной стороны, общему ироническому тону повествования, с другой, – стремлению автора создать атмосферу необычности, полуреальности происходящего.

Прием «ономастической игры» нередко встречается и на **лексико-семантическом и контекстуальном** уровне. В романе Т. Моррисон «Песнь Соломона» (Т. Morrison "Song of Solomon") правила «игры» мы обнаруживаем в самом тексте романа. Автор включает в роман процесс именованья всех основных женских образов романа, которые получили свои имена от отца из Библии, но имена, выбранные наугад, не всегда женские и даже не всегда антропонимы. А с фамилией *Dead* (Мертвец, Мертвый), они образуют необычные сочетания: *Pilate Dead* – Пилат Мертвец, *First Corinthians Dead* – Первое Послание Коринфянам Мертвец, *Rebecca Dead* – Ребекка Мертвец и др.

Для усиления эмотивного воздействия автор перечисляет все эти имена по аналогии с Библейской генеалогией: «*Macon Dead who beget a second Macon Dead who married Ruth Foster (Dead) and beget Magdalene called Lena Dead and First Corinthians Dead and ... another Macon Dead ... And as if it were not enough, a sister named PilateDead ...*» [27, с. 18] – ‘... Мейкон Мертвец, что породил вторую Мейкон мертвеца, что женился на Руфи Фостер (Мертвец), и породил Лину Магдалину Мертвец и Первое Послание к Коринфянам Мертвец, и еще одного Мейкон мертвеца ... И, к тому же, была еще сестра по имени Пилат Мертвец’ (ср. Abraham begat Isaac; and Isaac begat Jacob; and Jacob begat Judas and his brethren (Mt 1:2)).

Такой способ введения антропоэтонимов-библейзмов в текст романа является одним из выразительных средств, с помощью которого автор создает иронический подтекст произведения. Н. Анастасьев в предисловии к переводу романа, описывая способ наречення героев в этом романе, отмечает: «Получается, конечно, полная чушь, абсурд, но в этом веселом безумии есть своя четкая нравственная и художественная система: даже самые маленькие, смешные, нелепые люди приобщаются к высоким непреложным истинам, и даже самые заурядные поступки включаются в систему сверхъестественного действия. А у истоков возникает уже не комическая, а настоящая библейская фигура

основателя рода – Соломона, и в песнях о нем, которые из поколения в поколение поют негритянские детишки в глубоком Виргинском захолустье, странным образом отзывается Песнь Песней» [1, с. 12].

Стилистический эффект имеет и использование такого собственного имени и фамилии, как *Dead* «Мертвец» (Мертвый или Умер (в переводе Е. Коротковой). Кроме того, библейские имена, принятые в сочетании с фамилией, вообще появляются в новом окружении, что маркирует полное изменение референта имени, а в сочетании с необычной фамилией *Dead* сочетание фамильного и личного имени имеет наибольшую экспрессию, что обусловлено контрастивным, оксюморонным характером такого употребления собственных имен. Если рассмотреть содержание имени и фамилии каждого из персонажей романа, таких как *Magdalene called Lena Dead* (Лина Магдалина Мертвец / Мертвый / Умер), *Pilate Dead* (Пилат Мертвец / Мертвый / Умер) и *First Corinthians Dead* (Первое Послание к Коринфянам Мертвец / Мертвый / Умер), то наиболее абсурдным, а потому и наиболее эмоционально окрашенным является последнее имя.

Нетрадиционные сочетания имени библейского или мифологического происхождения (которые традиционно не используются в реальном именнике, существующем в той или иной стране и эпохе) с фамилией можно наблюдать и в общенародном именнике. Появляясь как нечто необычное, через короткий промежуток времени такой оним рассматривается как любое другое имя в языке, которое выполняет номинативную, идентифицирующую функцию. (Вспомним прозвища: имея прозрачную отапеллятивную основу и непосредственную связь с денотатом, они несут определенный эмоциональный заряд, который стирается тем больше, чем чаще и дольше они употребляются).

В литературном же произведении, несмотря на частотность употребления таких имен, они не теряют однажды актуализированного значения (а вместе с тем и тех качеств, которые присущи референтам омонимичных мифонимов), а потому не происходит их «обесцвечивания». Онимы принимают участие в создании художественных образов произведения и составляют часть художественного целого. Таким образом, поэтонимы библейского и мифологического происхождения важно рассматривать и в контексте всего литературного произведения, чтобы выделить (во многом благодаря их минимальным контекстам) компоненты значения имени, которые активизируются в той или иной ситуации, которая описана в произведении, и определить, каким образом это влияет на развитие художественных образов.

Оксюморонный характер приведенных выше сочетаний библейского онима с фамилией *Dead* (Мертвец) чаще всего проявляется, если референт антропоэтонима

контрастирует с референтом омонимичного библейского онима. Так, например, для именованія женского образа используется оним мужского рода (Пилат). При помощи имени Пилат автор характеризует образ как неординарный и значительный. Кроме того, благодаря созвучию этого имени со словом «пилот» (англ. *Pilate* [pailət] – *pilot* [pailət]), оно входит в одну из основных тематических групп – в группу слов, обозначающих полет, способность летать, выполняет тем самым функцию средства когезии и связывается с темой и идеей романа. Ряд применений антропонима *Pilate* доказывают, что фонетическая структура этого имени служит средством выразительности:

«*Pilate. You wrote down Pilate. – Like a riverboat pilot? – No, not like riverboat pilot. Like Christ-killing Pilate ...*» [27] – ‘Пилат. Ты написал Пилат. – Как пилот-лодочник? – Нет, как Пилат-богоубийца’.

В данном случае омофоны *Pilate* – *pilot* разграничиваются благодаря левому контексту: определение становятся смысловыми разграничениями «*a riverboat pilate*» – пилот-лодочник, «*Christ-killing Pilate*» – Пилат-богоубийца, причем последнее несет сильную эмоциональную нагрузку. При переводе было важно сохранить связь Пилат – пилот (это вполне возможно, если учитывать близость звучания этих слов в русском языке), поскольку для романа крайне важна тема полета, и одну группу ключевых слов составляют слова, которые относятся к этой теме: это апеллятивы *to fly* (летать), *to fly away* (улетать), *flight* – полет, *pilot* – пилот, а также поэтонимы *Singing Bird* (*Sing Byrd*) – птицы, *Crow Bird* (*Crowell Byrd*) – Птица Ворон и т.п. [27].

Второй эпизод, иллюстрирует связь онима *Pilate* и апеллятива *pilot*, в отличие от первого, содержащего данную лексему в другом его значении «летчик, пилот». Это можно объяснить тем, что приведенные употребления поэтонима имеют разный контекст в романе: в первом случае действие происходит в начале XX века, во втором – в семидесятые годы.

«*I had an aunt live down this way too. Name of Pilate. Pilate Dead. Ever hear of her?*»
«*Ha! Sound like newspaper headline: Pilot Dead. She do any flying?*» [27, с. 154]. – ‘Ха! Звучит, как название в газете: Пилот-Мертвец. Она что, летает?’

И дальше, характеризуя эту героиню, автор использует следующие слова:

«*Now he knew why he loved her so. Without ever leaving the ground she could fly*» [27, с. 325] – ‘Теперь он понял, почему он ее так любил. Ни разу не оторвавшись от земли, она умела летать’.

Это еще раз подтверждает сигнификативность фонетической формы рассматриваемого собственного имени.

Примером контрастивности референтов антропоэтонима и соответствующего библейского онима является и личное имя одной из героинь того же романа: *First Corinthians* (Первое Послание к Коринфянам). Библионим (название книги Нового Завета) переходит в разряд библейских антропоэтонимов. Выразительность этой проприальной единицы наиболее интенсивная в ее первом употреблении в полной форме (имя и фамилия). В контексте произведения это собственное имя переживает трансформации, отражающие развитие образа: *First Corinthians – Corinthians – Corrie*. Гипокористическая форма *Corrie* (Корри) образуется по распространенной среди английских и американских имен модели путем сокращения имени, добавления суффикса -y (ie) с удвоением конечной согласной (ср. *Johnny, Tommy*). При этом исчезает «необычность» имени, теперь оно совпадает с уменьшительно-ласкательной формой имени *Cora* (Кора), что соответствует реальному английскому и американскому имени.

В первой половине романа поэтонимы *First Corinthians* и *Magdalene called Lena* употребляются вместе. Можно встретить несколько вариантов этих имен, но неизменно то, что они появляются в паре «*Magdalene called Lena Dead and First Corinthians Dead*», «*Magdalene called Lena and First Corinthians*», «*Lena and First Corinthians*», «*Magdalene called Lena and Corinthians*», «*Lena and Corinthians*». В той части романа, где эти имена появляются вместе, персонажи, которым они принадлежат, частично обезличены. Впервые они встречаются отдельно, когда возникает необходимость противопоставить два образа:

«*Magdalene called Lena seemed resigned to her life, but when Corinthians woke up one day to find herself a forty-two-year-old maker of rose petals, she suffered severe depression which lasted until she made up her mind to get out of the house*» [27, с. 68] – ‘Лина Магдалина, казалось, вполне подчинилась своей судьбе, Коринфянам же однажды проснулась, почувствовала, что в свои сорок два года она только и умеет, что производить розовые лепестки, жестокая депрессия охватила ее, и не оставила ее, пока она не решила уйти из дома’.

То есть, когда героиня с именем Коринфяне чувствует необходимость изменить жизнь, это сразу отделяет ее от сестры, которая смирилась с таким существованием. Однако антропоэтоним все еще сохраняет необычный характер, и этому способствует форма множественного числа (*Corinthians*), что затрудняет восприятие этого онима в качестве имени женщины. Имя героини получает традиционную форму женского именования только тогда, когда в ее жизни появляется любовь, то есть она действительно может почувствовать себя женщиной, – она зовется Корри.

Еще одним проявлением «ономастической игры» является прием многоименного

обозначения персонажа, когда два или более поэтонима служат для обозначения одного референта, при этом объект обозначения поэтонимов приобретает новые характеристики, а имена взаимно обогащаются новыми значениями.

Так, в романе Дж. Стейнбека "На восток от Эдема" [28] братья-близнецы получили имена *Caleb* (библ. Халев) – Кейлеб и *Aaron* – Аарон. Выбирая для них имена, их близкие вспоминали легенду о Каине и Авеле (была даже мысль назвать их Каином и Авелем, которую сразу отвергли, но это "определило" их судьбу). Впоследствии Кейлеб сыграл роль Каина, а Аарон – Авеля. Так, Кейлеб, как библейский Халев (англ. *Caleb*), стремится получить Землю Обетованную – хочет вернуться в тот райский сад, который пытался создать его отец Адам. То есть для создания этого образа имеют значение и его имя по сюжету романа, и имя-аллюзия Каин. В романе реализуются, хотя и косвенно, два значения коннотонима Каин, выделенные Е. С. Отиным в «Словаре ономастической лексики»: 1) вор, убийца, а также 2) отвергнутый, проклятый всеми [4]. У героя, который ассоциируется в романе с библейским Каином, есть родной брат, который погибает при его косвенном участии. Этот герой постоянно ощущает одиночество, ему кажется, что его не любят, не ценят, в отличие от брата. Но это сложная фигура, неоднозначная, подобно библейскому Каину, в этом герое чувствуется трагичность, связь с ним есть и в том, что род его отца будет продолжаться именно через него. Но в образе этого персонажа ощущается и светлая надежда.

У. Фолкнер в романе "Авессалом, Авессалом!" Для характеристики одного из женских персонажей использует два мифонима: Клитемнестра и Кассандра:

«Only I have always liked to believe that he intended to name her (Clitemstra) Cassandra, prompted by some pure dramatic economy not only to beget but to designate the presiding augur of his own disaster, and that he just got the name wrong through a mistake natural in a man who must have almost taught himself to read» [21, с. 48]. – 'Но я всегда хотел считать, будто он собирался назвать ее (Клитемнестру) Кассандрой, чтобы не только родить, но и одновременно назвать ее верховной предвестницей его собственного краха, но просто ошибся и перепутал имена, что было естественным для того, кто вероятно и читать выучился сам'.

То есть тот, кто давал имя девочке, ошибся из-за плохой образованности и выбрал имя Клитемнестра, хотя думал о Кассандре. Такая двойная номинация обогащает образ, связывает его с контекстом всего художественного произведения, с темой рока, который решает судьбу героев, а тот факт, что оба имени относятся к древнегреческой мифологии, для которой тема судьбы была одной из основных, усиливает связь сюжета романа с

древнегреческим представлением о роке.

Многоименность как средство характеристики героя используют и другие американские авторы. Например, в "Поправке 22" Дж. Хеллера центральный персонаж романа Йоссариан так характеризуется с помощью имен:

«They couldn't touch him because he was Tarzan, Mandrake, Flesh Gordon. He was Bill Shakespeare. He was Cain, Ulysses, the Flying Dutchman; he was Lot in Sodom, Deirdre of the Sorrows, Sweeney in the nightingales among trees. He was miracle ingredient Z-247. He was – ... – Crazy!» – Clevinger interrupted, shrieking. – «That's what you are!» [22, с. 20]. – 'Они ничего бы ему не сделали, потому что он Тарзан, Мандрейк, Флеш Гордон. Он Билл Шекспир. Он Каин, Уллис и Летучий Голландец, он Лот из Содома, он Дердре печальная. Он Свинни в Соловьиной саду. Он загадочный элемент Z-247. Он – ... Псих! – Закричал Клевинджер. – Вот кто ты такой!'

Среди многих имен и прозвищ, которыми автор наделяет героя, – имена мифологического и библейского происхождения, а также исторические и литературные онимы. Их высокая концентрация, а также тот факт, что их применение по отношению к одному и тому же герою, и в сочетании друг с другом является оксюморонно, т.е. они дают персонажу противоречивую характеристику, усиливает эмоциональное напряжение, создает комический эффект.

Когда много имен применяются для именованья одного персонажа, они создают ономастический контекст для основного имени героя, в котором семантика различных поэтонимов оказывает взаимное влияние. При этом характеристика образа с помощью проприальных единиц становится тем сложнее и полнее, чем больше коннотаций содержат использованные поэтонимы.

Так, в романе «Перверзия» Ю. Андруховича у главного героя Станислава Перфецкого много имен:

«А всього імен було сорок, і жодне з них не було справжнім, бо справжнього не знав ніхто, навіть він сам» [18, с. 34].

Некоторые из этих имен-прозвищ имеют в своем составе сему "рыба" (Иона Рыб, Карп Любанский, Сом брахманский) и служат в тексте для выявления определенных свойств героя с помощью метафорического переноса характеристик рыбы на человека. При этом антропоэтоним–библеизм Иона соединяется в именовании с антропонимизованным апеллятивом Рыб (авторское создание антропоэтонима мужского рода от апеллятива женского рода «рыба») и стоит в одном ряду с другими «рыбными» именами героя:

«Наступним після Перемишля був Краків – місто, достатньо привчене історією до своєрідностей і дивакування. Перфецький, він же Йона Риб, почувався в ньому як риба у воді» [18, с. 15].

Создается логическая цепочка, которая приводит к выделению определенных свойств персонажа: *Перфецький – Иона Риб – как рыба в воде – в городе, который приучен к своеобразию и странностям*, т.е. *Перфецький – своеобразный и со странностями*. Помимо выделения отдельных характеристик персонажа, именование *Иона Риб* отражает связь сюжета романа с библейской легендой об *Ионе* (прохождение испытаний, инициация). *Перфецький* – это одновременно и *Иона*, и рыба, которая его проглотила. Учитывая тот факт, что он сам и есть автор всей истории, он сам и тот, кто проходит испытания, и тот, кто их устраивает, и тот, с чьей помощью они проводятся. Антропоним-библеизм *Иона* стоит в одном ряду с другими именами главного героя, которые также необходимо рассмотреть.

«Поліціантів міста Кракова ця версія не надто переконувала, тож справа рухалася, здається, до суду, аж поки одного дня в невідомий спосіб і цілком безслідно Перфецькому (він же Карп Любанський) не вдалося вислизнути з-за ґрат і, відчайдушно працюючи плавниками, розчинитися в непролазних безвістях» [18, с. 16].

Благодаря «рыбному» имени Карп, проявляется еще одно свойство героя – его способность выходить невредимым из опасных ситуаций (как рыба выскользывает из рук, так же и Перфецький выскользывает из рук правосудия). Метафоричность она подкрепляется метафоричностью контекста – герою приписывается способность работать плавниками.

Аналогичный прием автор использует, когда наделяет героя еще одним именем:

«У другій половині жовтня Стах Перфецький, оновлений та прояснений, виринає (він же Сом Рахманський) з дунайських вод на береги Братислави...» [18, с. 17].

Способность героя возникать из ниоткуда (здесь из воды) подтверждается новым именем–прозвищем *Сом* (т.е. он сначала, как сом, «залег на дно»). Он проявляется из воды уже «оновлений та прояснений» (ср. христианский обряд крещения).

Прозвища *Стаса Перфецького* с семантикой «рыба» или «вода», перечисленные выше, включаются в романе в большую группу слов, связанных с водной тематикой. Подобно тому, как в романе Т. Моррисон «Песнь Соломона» одной из ключевых является тема полета, с которой связано имя одного из главных героинь романа (см. выше):

«З висоти пташиного лету Венеція має форму риби, перетянутої оберненою літерою S (Каналь Гранде)» [18]

Здесь имя персонажа *Стас* (S) и его прозвище *Иона Рыб* (*Сом, Карп*) символизируют «город приведенный» Венецию. Важный символ христианства, как и многих вероисповеданий мира, образ «рыбы» перерастает в романе из обычного средства выразительности в образ, который охватывает разные аспекты жизни главного персонажа произведения и, соединяясь с образом воды, приобретает символическое значение, обозначает именно жизнь. А антропонимы, которые употребляются для обозначения главного героя, участвуют в формировании метафоричности и символичности этого образа. В Библии говорится, что рыба была создана на пятый день творения. Этот символ имеет много значений, отражающих существенные аспекты духовной и материальной природы. Рыба была одним из первых символов христиан на основе анаграммы греческой фразы: **I**esous **C**hristos **T**heo **H**uios **S**oter – Иисус Христос, Сын Божий, Спаситель (**I**chthys – «рыба») [27, с. 430–431]. Изображение рыбы долгое время служило выразительной эмблемой для христиан [26, т. 2, с. 119].

У *Перфецкого* есть еще одно прозвище, связанное с водной тематикой (хотя и косвенно), – *Антиной*. Оно часто записывается как *Анти-Ной*. Это имя имеет неоднозначную семантику и определенную негативную коннотацию. С одной стороны, если оно написано вместе (*Антиной*), оно заставляет вспомнить лидера невест Пенелопы (*Перфецкий* соблазняет чужую жену), с другой – это *Анти-Ной*, т. е. *Не Ной*, не праведник, не Божий избранник.

Тема воды в качестве источника гибели и страданий звучит и у Дж. Барнса в «Истории мира в 10,5 главах» и также связана с именем *Ноя*. Однако это имя, обозначающее «покой» является характеристикой от противного в авторской интерпретации:

«*You've always been led to believe that Noah was sage, righteous and God-fearing, and I've already described him as a hysterical rogue with a drink problem? The two views aren't entirely incompatible. Put it this way: Noah was pretty bad, but you should have seen the others*» [20, с. 10]. – ‘Вас всегда заставляли верить, что Ной был мудр, праведный и богобоязненный, в то время, как я вспоминаю его как истерического мерзавца, склонного к алкоголизму? Эти две точки зрения не так уж несовместимы. Скажем так: Ной был очень плохим, но вы бы только видели всех остальных!’

И далее: «*Noah – what point is there in not telling you the truth? – Was bad-tempered, smelly, unreliable, envious and cowardly*» [20, с. 21] – ‘Ной был (нет никакого смысла скрывать от вас правду) невыносимым, вонючим, ненадежным, завистливым и робким’.

Далее автор описывает режим на ковчеге во время потопа. Здесь возникает тема страха перед властью, перед системой, и главный герой сам является источником страха,

даже появляется термин Noah-angst (боязнь Ноя), который напоминает медицинское название душевной болезни.

«*An atmosphere of paranoia and terror held sway on that Ark of Noah's*» [20, с. 27] – ‘На Ноевом Ковчеге царила атмосфера страха и мания преследования’.

Общий саркастический тон служит дополнительному снижению образа Ноя по сравнению с библейским.

Возвращаясь к именованию главного персонажа романа Ю. Андруховича «Перверзия», необходимо рассмотреть роль еще одного из его многих имен, которое имеет мифологическое происхождение, – *Орфей* (*Снас Орфейський*). Первый раз имя *Орфей* появляется в необычном графическом оформлении: «*De shljondrav tseji nochi, Orphejiu?*». Зашифрованная латинским шрифтом украинский фраза имеет разговорную форму, в которой АПМ Орфей, употребленный в качестве обращения, не соответствует контексту, где присутствует эмоционально окрашенная лексема «шльондраты», которая предоставляет всем выражению иронического разговорного окраску. Таким образом, Орфей становится одним из основных именовании героя. В контексте всего произведения его семантика актуализируется следующим образом:

<i>Перфецкий / Орфей(ский)</i>	<i>Орфей</i>
<ul style="list-style-type: none"> – виртуозный музыкант; – теряет горячо любимую жену; – играет в ее склепе на гобое; – мечтает о ее воскрешении (пишет пьесу «воскрешение варвары лянгиш») – теряет ее навсегда; – безутешный переезжает с одного места на другое. 	<ul style="list-style-type: none"> – самый лучший музыкант на земле; – теряет горячо любимую жену; – спускается в царство мертвых, зачаровывает своей игрой аида, и эвридика воскресает; – потом теряет ее навсегда; – безутешный блуждает по земле.

В диссертационной работе С. М. Лизловой подчеркивается роль игры в творчестве Ю. Андруховича, в частности в романе «Перверзия». «Поэтика романа «Перверзия» представляет собой образец органического переплетения капризного «узора ковра» (Дж. Х. Миллер) с мифологическими и постмифологическими чертами. Автор пытается построить пространство таких отношений: целое культуры («реальный» мир) – «Перверзия» (миф, который объясняет этот «реальный» мир). Постмодернистские связи с мифом проявляются также в создании своеобразной «центростремительной» структуры текста романа (по классификации О. Михеева) и, следовательно, актуализации мотива исчезновения, потери, отсутствия. Мотив потери, в свою очередь, определяет в романе «Перверзия» характер цитируемых источников, среди которых прежде всего следует назвать миф об Орфее. Маркированность мифа об Орфее вводит в роман проблему

изменения различных типов творчества (Орфей / Мастер), поскольку художественный постмодерн видит в образе Орфея эмблему классической творческой парадигмы, исчерпала себя в конце XX ст., и одновременно возможность «телесной» самопрезентации: «расчлененный Орфей» [3].

В связи с этим считаем целесообразным уточнение разновидности постмодернистского текста, созданного Ю. Андруховичем. Роман «Перверзия» можно определить как «текст-Орфей», или текст с орфической структурой. Такой текст отличается преобладанием визуальных средств обозначения расчлененности (фрагментарности) его материального «тела», визуализацией его границ, значение которых равняется смыслу того, что ими выделяется (часть, отрывок) [3, с. 12–13].

Имя жены Перфецкого, которую он не может забыть, – Варвара, т.е. «чужестранка, чужая», подчеркивает и отстраненность героини новой среде, в которой она оказывается, когда выходит замуж за Стаса, и те муки, которые она переживает ради любви (св. Варвара, великомученица, терпит страдания ради любви к вере, к Иисусу Христу).

Именование главного героя романа "Перверзии" иллюстрируют основной прием характеристики персонажей, используемый Ю. Андруховичем: "Для персонажей романов Ю. Издрык и Ю. Андруховича роль иронии решающая, поскольку через нее автор ставит героя в «игровую» позицию, открывает пространство для поливариантности оценки действий, поступков персонажа. Авторская ирония, сопровождающая героев, скрывает бытийные смыслы за развлекательными масками» [6, с. 72].

Как показывают особенности применения поэтонимов-мифологизмов/библеизмов в тексте художественного произведения, описанные выше, «ономастическая игра» является важным приемом создания художественных образов, причем большую роль играют как фонографические, так и лексические языковые средства. Ономастическая игра побуждает читателя и исследователя следовать за ними и развивать то, что начато автором произведения, используя свои знания, ассоциации и фантазии. Использование для именованья героя не одного, а нескольких поэтонимов является важным стилистическим приемом, причем их метафорический и символический характер могут быть раскрыты только в контексте всего художественного произведения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Анастасьев Н.* Обретение истории: Предисловие к роману Т. Моррисон «Песнь Соломона» / Н. Анастасьев. — М.: Прогресс, 1977. — С. 6–18.

2. *Белей Л. О.* Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. О. Белей. — Ужгород, 1997. — 48 с.
3. *Лизлова С. М.* Гра в постмодерністському творі: на матеріалі творчості Ю. Андруховича : дис. ... кандидата філол. наук : 10.01.06 / С. М. Лизлова. — Донецьк, 2004. — 189 с.
4. *Отин Е. С.* Словарь коннотативных собственных имен / Е.С. Отин. — Донецк : Юго-Восток, 2004. — 412 с.
5. *Отин Е. С.* Экспрессивно-стилистические особенности ономастической лексики в восточнославянских языках / Е. С. Отин // Проблемы сопоставительной стилистики восточнославянских языков. — К., 1981. — С. 132–144.
6. *Полищук О.* Позиція персонажа в українській постмодерній прозі / О. Полищук // Слово і час. — К., 2003. — № 2. — С. 70–74.
7. *Семків Р.* Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового) / Р. Семків // Слово і час. — 2000. — № 6. — С. 6–12.
8. *Телия В. Н.* Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация. Виды наименований. — М., 1977. — С. 129–221.
9. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. — М. : Наука, 1986. — 143 с.
10. *Топоров В. Н.* Об одном способе сохранения традиции во времени. Имя собственное в мифопоэтическом аспекте / В. Н. Топоров // Проблемы славянской этнографии. — Л., 1979. — С. 141–150.
11. *Bjork L.* Ancient Myths and the Moral Framework in W.Faulkner's "Absalom, Absalom!" / L. Bjork // American Literature. — 1963. — Vol. 3. — Issue 2. — P. 196–204.
12. *Cowart D.* Faulkner and Joyce in Morrison's "Song of Solomon" / D. Cowart // American Literature. — 1990. — Vol. 32. — Issue 1. — P. 87–100.
13. *Didly R.* The Problem of Context / R. Didly. — New York : Berghahn Books, 1999. — 242 с.
14. *Romer J.* Testament: The Bible and History / J. Romer. — London : Michael O'Mara Books Limited, 1996. — 402 p.
15. *Schmidtberger L.* Names in "Absalom, Absalom!" / L. Schmidtberger // American Literature. — 1981. — Vol. 55. — Issue 1. — P. 83–88.
16. *Wyatt D.* Introduction / D. Wyatt // Steinbeck J. East of Eden. — N.Y. : Penguin Books, 2001. — P. VII–XXIX.

17. *Lamping D.* Der Name in der Erzählung. Zur Poetik des Personennamens / D. Lamping. — Bonn, 1983. — 135 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

18. *Библейская энциклопедия* : [в 2-х кн.]. — М. : Изд-во СПМСИ, 1990. — 902 с.

19. *Энциклопедия символов, знаков, эмблем* / [авт.-сост. В. Андреева]. — М. : Астрель, Миф, АСТ, 2001. — 557 с.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

20. *Андрухович Ю.* Перверзія : [роман] / Ю. Андрухович. — Л. : Класика, 1999. — 290 с.

21. *Багрянний І.* Сад Гетсиманський : [роман] / І. Багрянний. — К. : Наук. думка, 2001. — 547 с.

22. *Barnce J.* A History of the World in 10,5 Chapters : [Novel] / J. Barnce. — Cambridge : Cambridge University Press, 1995. — 336 p.

23. *Faulkner W.* Absalom, Absalom! : [Novel] / W. Faulkner. — N.Y. : Vintage International, 1990. — 313 p.

24. *Heller J.* Catch-22 : [Novel] / J. Heller. — N.Y. : A Dell Book, 1989. — 463 p.

25. *Morrison T.* Song of Solomon : [Novel] / T. Morrison. — New York : A Signet Book, 1978. — 341 p.

26. *Steinbeck J.* East of Eden : [Novel] / J. Steinbeck. — N.Y. : Penguin Books, 2001. — 602 p.

27. *Updike J.* The Centaur : [Novel] / J. Updike. — N.Y. : A Fawcett Crest Book, 1990. — 224 p.

Надійшла до редакції 07.02.12

ПОРТРЕТ УЧЕНОГО



1 октября 2011 года на 64-м году жизни ушел из жизни доктор филологических наук, профессор кафедры общего языкознания и истории языка Николай Алексеевич Луценко. Редколлегия журнала, коллективы филологического факультета и факультета иностранных языков глубоко скорбят по поводу безвременной смерти Николая Алексеевича.

ПАМЯТИ УЧЕНОГО: НИКОЛАЙ АЛЕКСЕЕВИЧ ЛУЦЕНКО

Н. А. Луценко родился 27 октября 1947 г. в городе Лисичанске Луганской области в семье рабочего. В 1965 г. окончил Лисичанскую СШ № 9 с золотой медалью. В школьные годы Николай Алексеевич увлекался поэзией и опубликовал свои стихи в районной газете "Новый путь". Однако как филолог нашёл себя не сразу. До поступления на филологический факультет ДонНУ, в 1969 году, работал слесарем на Северодонецком химическом комбинате, служил в рядах Советской Армии. Н. А. Луценко проявил себя как отличный студент, он был избран общественным деканом факультета.

После окончания филологического факультета ДонНУ (1974) год проработал учителем в г. Рубежное Луганской области, продолжая интересоваться наукой, которой увлёкся, еще будучи студентом. В 1975 г. на кафедре общего языкознания Донецкого государственного университета открылась вакансия и талантливого выпускника Н. А. Луценко пригласили на должность преподавателя. Так Н. А. Луценко вернулся в Донецкий университет, стал читать лекции по введению в языкознание и общему языкознанию. Его первые шаги в науке были связаны с областью аспектологии. Именно этой проблематике посвящена дипломная работа Николая Алексеевича (научный руководитель – доцент М. В. Ионина), а затем она получила свое логическое развитие в кандидатской диссертации, которая выполнялась в заочной аспирантуре Тартуского университета под руководством проф. М. А. Шелякина.

В своей докторской диссертации "Грамматические категории в системе и узусе (русские глагол и имя)" (защищена в 1990 году в Днепропетровске) Николай Алексеевич Луценко, с присущей ему широтой и глубиной видения научной проблемы, вышел за пределы аспектологии. Ядром его докторского исследования стала идея конструктивной грамматики. Конструктивная грамматика определяется автором как объяснительная

модель распределения (стратификации) категорий имени и глагола между сферами системы и узуса. Одни категории относительно других являются реализационными, т. е. системные категории проявляются через реализационные (вид через время; переходность / непереходность через залог и т. д.). При этом и те и другие организованы вокруг частей речи, образующих остов системы языка. Первым в русистике в рецензии на книгу М. Я. Гловинской (Вопросы языкознания, 1985, № 1) Н. А. Луценко заявляет о возможности толкования значений, исходя из позиции наблюдателя либо деятеля (с. 135). Лексическая и категориальная семантика языковых единиц варьируется в зависимости от того, какую из указанных позиций внутренне принял говорящий. Идеи конструктивной грамматики получили отражение в ряде статей Н. А. Луценко и двух его книг: "Категории времени и вида в глаголе" (Донецк, 1997); "Грамматические категории в системе и узусе (глагол и имя)" (Донецк, 2003).

В "последдокторский" период Н. А. Луценко выступил с работами по философии языка, фонетике, фразеологии, этимологии, грамматике, истории и методологии лингвистики, им опубликовано также несколько рецензий по дискуссионным вопросам языкознания в отечественных и зарубежных изданиях. Круг последних интресов отразила прежде всего его книга "Введение в лингвистику слова" (Горловка, 2003), в которой основной является мысль о предикативной природе слова. Бывшим (пережитым) предикативным актам слово обязано своей структурой и своим смыслом. При этом корне-аффиксная структура слова вторична; исторически слово связано с "иной грамматикой" (сложением примитивов, предикацией-метафорой и т. п.). Только внешне слово – номинативное средство. Слово скорее предикативно в силу того, что принимало участие в нахождении "общего языка" либо между носителями различных языков, либо между представителями различных поколений. Номинации предшествует предикация как механизм порождения слова. Идея предикативности слова несовместима с традиционными представлениями о "корневом" прошлом языка. Эти мысли Н. А. Луценко обладают значительным теоретическим потенциалом и относятся к области перспектив лингвистики.

В своё время Н. С. Трубецкой квалифицировал "историю словарного состава" как "наиболее запущенный раздел языкознания". Однако на нынешнем этапе развития науки существует потребность не столько в освоении нового лексического материала, сколько в новом научном освоении лексики как таковой. Проводимые Н. А. Луценко в последние годы его жизни интенсивные этимологические исследования (в основном русских и украинских слов) основываются как раз на положении о скрытой предикативности слова, в его работах также получает развитие идея семантических парадигм и новая типология звуковых преобразований. Указанные исследования привели Н. А. Луценко к выводу об историческом паритете славянских фактов с фактами западноевропейских языков. Помимо сложения примитивов, по мнению лингвиста, одним из важнейших средств

развития слова служило его экстенсивное фонетическое преобразование. Научные изыскания в области диахронии, учитывающие факты мотивационного параллелизма, мотивационной типологии, позволяют вплотную приблизиться к разгадке того или иного слова, вскрыть его фонетические и семантические преобразования, что и получило иную, отличную от традиционной, интерпретацию в книге "Истории наших слов (диахронно-лексикологические этюды)" (Донецк, 2009).

Профессором Н. А. Луценко напечатано около 250 научных работ (среди них семь монографий). При всей пестроте разрабатывавшейся им проблематики в его исследованиях обращает на себя внимание умение выделить главное и объяснить суть вопроса. Его статьи и книги – труды настоящего профессионала. Помимо научной эрудиции, они отражают тонкое языковое чутьё исследователя, талант полемиста, принципиальность и бескомпромиссность автора в разрешении той или иной проблемы. Научные достижения Н. А. Луценко представлены в журналах "Linguistics", "Вопросы языкознания", "Советское славяноведение", "Филологические науки", "Философские науки", "Русская речь", "Русский язык в школе", "Русский язык в национальной школе", "Известия высших учебных заведений (Северо-Кавказский регион)", "Лінгвістика", "Studia Germanica et Romanica" и др.; сборниках "Ученые записки Тартуского государственного университета", "Лінгвістичні студії", "Східнослов'янська філологія", "Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах", "Русское языкознание", "Восточноукраинский лингвистический сборник", "Филологические исследования", "Лингвориторическая парадигма: теоретические и прикладные аспекты" и др. Николай Алексеевич был членом редколлегии нескольких изданий, вел активную редакционную и авторскую работу. Его стараниями издан ряд лингвистических сборников. Он являлся академиком Академии наук высшей школы Украины и членом-корреспондентом Петровской академии науки и искусств (г. Санкт-Петербург).

Много сил Н. А. Луценко отдавал работе в специализированных советах по защите докторских и кандидатских диссертаций на факультете иностранных языков и на филологическом факультете ДонНУ, он был также членом совета по защите докторских диссертаций в Кубанском государственном университете (г. Краснодар, Россия).

Преданное, даже фанатичное отношение к своему любимому делу — исследованию языка и преподаванию его теории, глубокая компетентность, ответственность, интеллигентность, принципиальность, порядочность, внимательное отношение к людям обеспечили Н. А. Луценко авторитет, уважение и добрую память коллег и студентов, аспирантов, всех кто был знаком с ним, с "рыцарем без страха и упрека" в лингвистике, яркой, колоритной личностью.

В. Д. Калиущенко,
Ш. Р. Басыров

СПИСОК ОСНОВНИХ НАУЧНЫХ РАБОТ НИКОЛАЯ АЛЕКСЕЕВИЧА ЛУЦЕНКО

МОНОГРАФИИ

Введение в лингвистику слова. — Горловка : ГГПИИЯ, 2003. — 144 с.

Грамматические категории в системе и узусе (глагол и имя). — Донецк, 2003. — 202 с.

Проблема слова в языкознании // Текст. Интертекст. Перевод. / Под ред. В. В. Зеленской. — Краснодар, 2004. — С. 6–12 (раздел 1.1. коллективной монографии).

Истории слов. К типологии семантических и звуковых изменений в языке. — Горловка : ГГПИИЯ, 2007. — 99 с.

Истории наших слов : диахронно-лексикологические этюды. — Донецк : изд-во «Вебер» (Донецкое отделение), 2009. — 370 с.

СТАТЬИ, ТЕЗИСЫ

О состоянии изучения видов в русских причастиях // Ученые записки Тартуского университета. — Тарту, 1979. — Вып. 482. — С. 38–58.

Почему *ne* не отрицает? // Русская речь. — 1982. — № 3. — С. 148–150.

О системно-семантических функциях глагольных форм типа *напишет* в русском языке (в сопоставлении с некоторыми другими славянскими и индоевропейскими) // Ученые записки Тартуского университета. — Тарту, 1981. — Вып. 579. Вопросы становления и развития языковой системы. — С. 92–104.

О перфектной функции глагольных форм настоящего (на материале причастий современного русского языка) // НДВШ, Филологические науки. 1983. — № 5. — С. 73–77.

Вид и предикативность (К постановке вопроса) // НДВШ, Филологические науки. — 1987. — № 2. — С. 41–47.

К семантической типологии видо-временных систем славянских языков // Советское славяноведение. — 1987. — № 4. — С. 82–90.

Особенности отрицания при некоторых видовых глагольных формах // Русский язык в национальной школе — 1987. — № 8. — С. 10–13.

Настоящее историческое в системе и функционировании славянских языков // Советское славяноведение. — 1988. — № 3. — С. 65–75.

Взаимоотношение значений настоящего и будущего форм перфективного презенса в русском и других славянских языках // НДВШ. Филологические науки. — 1989. — № 4. — С. 45–51.

Кілька зауважень до теорії конструктивної граматики // Семантика і функції граматичних структур / Наук. редактор М. О. Луценко. — К., 1991. — С. 110–115.

Обусловлена ли семантически взаимная субституция форм времени одного вида? // Русское языкознание. — К., 1991. — Вып. 22. — С. 16–21.

О слоях в семантике предложения // Семантика имени, глаголя, предложения : сб. научных тр. / Ред. Кол.: Н. А. Луценко (отв. ред.) и др. — Донецк, 1993. — С. 39–54.

Синтагматика і парадигматика наголосу (Скільки типів наголосу в чеській?) // Парадигматика і синтагматика граматичних структур / Ред. кол.: М. О. Луценко (відп. ред.) та ін. — К., 1992. — С. 58–66.

Об одном правиле распределения значений и единиц в синтагматике и парадигматике // Парадигматика і синтагматика граматичних структур / Ред. кол.: М. О. Луценко (відп. ред.) та ін. — К., 1992. — С. 21–41.

Етногенез і глотогенез: від міфів до реальності // Лінгвістичні студії. — Донецьк,

1994. — Вип. 1. — С. 9–40.

О сравнительном и других значениях творительного падежа // Русский язык в школе. — 1998. — № 4. — С. 89–95.

О происхождении и внутриязыковых реляциях семантики сравнения // Теоретическая и прикладная семантика. Парадигматика и синтагматика языковых единиц. — Краснодар, 1998. — С. 8–15.

Семантические парадигмы как источник поэтической образности // Филологические исследования. — Донецк, 1999. — Вып. I. — С. 256–264.

Идея, число, имя (Лингвофилософский этюд) // Семантические реалии метаязыковых субстанций. — Карлсруэ–Краснодар, 2001. — С. 25–39.

О флексии // Типологія мовних значень у діхронічному та зіставному аспектах: зб. наук. пр. — Донецьк: ДонНУ 2003. — Вип. 8. — С. 76–83.

Из материалов к объяснительному словарю фразеологизмов // Лінгвістика: зб. наук. пр. — Луганськ, 2004. — № 1 (2). — С. 111–126.

К формированию функциональной парадигмы славянских местоимений // Филология в пространстве культуры. — Донецк: Юго-Восток 2007. — С. 179–188.

Новые этимологии // Филология как средоточие знаний о мире : сб. науч. трв. — М., Краснодар, 2008. — С. 155–161.

Этимологические наблюдения // Культура народов Причерноморья: научный журнал. — Симферополь, 2008. — № 142. — Т. 2. — С. 28–30.

Этимологические версии (III) // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. на честь 55-річчя проф. А. П. Загнітка. — Донецьк : ДонНУ, 2010. — Вип. 20 — С. 36–45.

Російські та українські етимології // Вісник Донецького національного університету. — Серія Б: Гуманітарні науки. — Донецьк : ДонНУ, 2011. — Вип. 1. — С. 51–61.

Этимологические заметки (XI) // Типологія мовних значень у діхронічному та зіставному аспектах: зб. наук. пр. / В. Д. Калиущенко (голов. ред.). — Донецьк : ДонНУ, 2011. — Вип. 23. — С. 162–172.

РЕЦЕНЗИИ

Рец. на кн.: Гловинская М.Я. Семантические типы видовых противопоставлений русского глагола. М., 1982 // Вопросы языкознания. — 1985. — № 1. — С. 132–137.

Рес. ad op.: Типология результативных конструкций / Отв. Ред. д. филол. наук В. П. Неделков. — Л. : Наука, 1983 // Linguistics. — Vol. 23 / 1 (275). — P. 147–169 (на английском языке; в соавторстве с В. Д. Калиущенко).

Рец. на кн.: Джамshedов П. Проблемы глагольной типологии (время и вид). — Душанбе, 1984 // НДВШ, Филологические науки. — 1986. — № 3. — С. 98–91.

Рец. на кн.: Николаева Т. М. Функции частиц в высказывании (на материале славянских языков). — М : Наука, 1985 // Вопросы языкознания. — 1988. — С. 142–146.

Рец. на кн.: Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. — Київ, 1988 // НДВШ. Филологические науки. — 1990. — № 1. — С. 139–142.

Опыт характеристики флексии (Рец. на кн.: Лыков А.Г., Липская Л.П. Теория русской флексии. — Краснодар, 1994) // Лінгвістичні студії. — Донецьк, 1996. — Вип. 2. — С. 316–323.

Рец. на кн.: Modalität und Modus: allgemeine Fragen und Realisierung im Slavischen. — Wiesbaden: Harrasowitz, 1994. — VIII. — 413 S. // Филология — Philologica. — Краснодар, 1996. — № 10. — С. 44–49.

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

**О. Л. БЕССОНОВА, Є. С. КУРДІНА, Ю. К. ОСТРОВСЬКА,
О. С. САРБАШ, О. М. СИДОРОВ, В. В. БЕЛОУСОВ**

IMAGES OF TODAY'S WORLD:
підручник з англійської мови для студентів IV курсу спеціальності
6.030500 «Мова та література (англійська)» (частини I та II).
— Донецьк : ДонНУ, 2011. — 197 с. (Ч. I); 2012. — 218 с. (Ч. II).

Рецензований підручник призначений для аудиторних та самостійних занять з англійської мови з аспекту «Практика усного та писемного мовлення». Він складається із двох частин, кожна з яких включає чотири розділи, присвячені наступним темам: “Закон і порядок. Злочин та покарання”, “Політична система”, “Дипломатія та війна”, “Бути британцем” (Частина I) та “Сполучені Штати Америки: культура, політика, економіка”, “Живопис”, “Музика у сучасному світі” і “Проблеми навколишнього середовища” (Частина II). У кожному з розділів міститься тематичний вокабуляр, вправи на його використання, текст із завданнями до нього, завдання на реферування газетних статей (англійських та українських), завдання з аудіювання, письма. Кожен розділ закінчується завданнями для самостійної роботи.

У підручнику надається актуальний та релевантний вокабуляр із кожної теми, який закріплюється у достатній кількості вправ. Треба відзначити вдале поєднання у текстах для читання суто інформативної сторони із цікавим мовним матеріалом, що віддзеркалює стан англійської мови сучасності. Це дозволяє одночасно ознайомити студентів із актуальною інформацією про те, як той чи інший аспект життя соціуму реалізується в англійськомовних країнах, і надати зразки використання мовного матеріалу для опису цього аспекту. Колектив авторів підручника значну увагу приділяє актуальності наданої інформації: факти та тенденції, про які йдеться в підручнику, є найновішими і дозволяють порівнювати стан англійськомовного та українськомовного суспільств на сучасному етапі, що й відображається у вправах, які послідовно пропонуються до виконання студентам у кожному розділі обох частин підручника.

На особливу увагу заслуговує той факт, що мета підручника – розвиток навичок різних видів мовленнєвої діяльності на рівні C1 за Шкалою оцінювання Ради Європи – послідовно та успішно реалізується завдяки тому, що матеріал підручника відображає проблемні та дискусійні питання з кожної з тем: автентичні газетні матеріали фокусують увагу студентів на неоднозначних явищах сьогодення, мотивуючи їх

до розмірковувань і висловлювань.

Окрім цього, у кожному розділі підручника наявні завдання, метою яких є розвиток навичок аудіювання та письма, що, разом із іншими завданнями, дозволяє охопити усі види мовленнєвої діяльності. Після кожної із тем студентам пропонуються творчі завдання для самостійного виконання.

Треба відзначити, що завдання і вправи у розробленому комплексі сприяють формуванню у студентів навичок і вмінь, передбачених Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (2003) та Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (2001) для студентів четвертого року навчання. Студенти навчаються чітко, логічно, детально та зв'язно висловлюватися на запропоновані теми без утруднень, пов'язаних з пошуками засобів вираження, демонструючи свідоме володіння граматичними структурами та широким лексичним діапазоном.

Рівень та якість матеріалу, представленого у підручнику, його обсяг, розмаїття вправ на закріплення та актуалізацію мовного матеріалу, разом із послідовністю і детальністю його викладення, а також належна апробація розробки у навчальному процесі дозволяють зробити висновок про те, що рецензований підручник є якісно укладеною, методично змістовною працею, що може бути використана у навчальному процесі з підготовки фахівців-філологів.

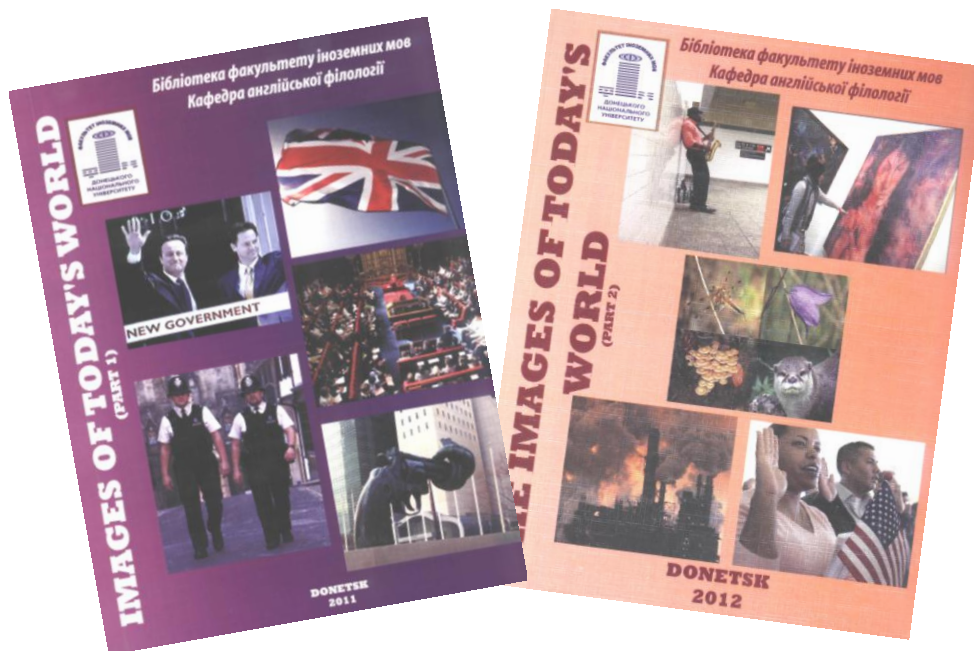
С. І Потапенко

НОВІ ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, МОНОГРАФІЇ

О. Л. БЕССОНОВА, Є. С. КУРДІНА, Ю. К. ОСТРОВСЬКА,
О. С. САРБАШ, О. М. СИДОРОВ, В. В. БЕЛОУСОВ

IMAGES OF TODAY'S WORLD:

підручник з англійської мови для студентів IV курсу спеціальності
6.030500 «Мова та література (англійська)» (частини I та II).
— Донецьк : ДонНУ, 2011. — 197 с. (Ч. I); 2012. — 218 с. (Ч. II).



Підручник з англійської мови у двох частинах **IMAGES OF TODAY'S WORLD** призначений для аудиторних та самостійних занять з практики усного та писемного мовлення студентів IV курсу спеціальності 6.020300 «Мова та література (англійська)». Підручник розроблений згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (2003) та вимогами Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (2001), відповідає рівню C1 за Шкалою оцінювання Ради Європи і містить матеріали за актуальними темами сучасності. У 2011 році підручнику надано гриф «Рекомендовано міністерством освіти і науки, молоді та спорту України» (лист № 1/11-5146 від 23.06.11).

Його метою є розвиток навичок писемного й усного мовлення, аудіювання, формування навичок написання резюме англійських газетних статей і реферування українських статей. Підручник спрямований на збагачення словникового запасу студентів четвертого року навчання, формування у студентів вміння повно, логічно і послідовно висловлюватися, вести бесіду з різних аспектів кожної теми.

У підручнику розкриваються наступні теми: «Британське суспільство: культурний, географічний та економічний виміри», «Політична система Великобританії та парламентські вибори», «Злочинність і охорона правопорядку», «Воєнні конфлікти і проблеми світової дипломатії», «Американське суспільство: культурний, політичний та економічний виміри», «Історія та сьогодення британського мистецтва: живопис та музика», «Проблеми навколишнього середовища і перспективи його захисту». Для розкриття кожної з тем у підручнику пропонується вокабуляр і базові тексти із вправами до них і питаннями для обговорення. У кожному розділі, присвяченому окремій темі, містяться завдання для розвитку навичок розмовного і писемного мовлення, вправи на переклад, завдання для аудіювання, тематично підібрані статті з британської і американської преси для написання резюме і українські статті для реферування.

НАШІ АВТОРИ

**БАСИРОВ
ШАМІЛЬ РАФАЇЛОВИЧ**

доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології Донецького національного університету

**БЕССОНОВ
НІКІТА ЮРІЙОВИЧ**

магістр кафедри англійської філології Донецького національного університету

**БІЛАС
АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри французької філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**БОРОДІНА
ДАР'Я СЕРГІЇВНА**

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов природничонаукового профілю Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

**БУРЕНКО
ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

**ЕРЛІХМАН
АННА МАРКІВНА**

аспірантка кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**КАЛУЩЕНКО
ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології, декан факультету іноземних мов Донецького національного університету

**КРЕМЗИКОВА
СВІТЛАНА ЮХИМІВНА**

доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романських мов Донецького національного університету

**МЕЛЬНИК
ЯРОСЛАВ ГРИГОРОВИЧ**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального і германського мовознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**ПАВЛЮК
НАТАЛІЯ ВЕНІАМІНІВНА**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету

**ПОТАПЕНКО
СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

**ПРОЦЕНКО
ІГОР ЮРІЙОВИЧ**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри романських мов Донецького національного університету

**СЕНІВ
МИХАЙЛО ГРИГОРОВИЧ**

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури і класичної філології Донецького національного університету

СИДОРОВ
ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Донецького національного університету

ТИХОНОВА
ОКСАНА ФЕДОРІВНА

старший викладач кафедри іноземної філології Краматорського економіко-гуманітарного інституту

УДИНСЬКА
АЛЛА ГЕННАДІЇВНА

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету

ХАРЧЕНКО
ОЛЕГ ВАЛЕНТИНОВИЧ

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Міжрегіональної Академії управління персоналом

ШАРАДЧЕНКО
АЛЛА СЕРГІЇВНА

кандидат філологічних наук, викладач кафедри Англійська мова в гідрографії та морському радіозв'язку Одеської національної морської академії

CONTRIBUTING AUTHORS

- SHAMIL BASYROV** Doctor of Philology, Professor of Department of Germanic Philology, Donetsk National University
- NIKITA BYESSONOV** Master of Department of English Philology, Donetsk National University
- ANDRII BILAS** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of French Philology, Vasyl' Stefanyk Prykarpats'kyi National University
- DARIA BORODYNA** Candidate of Philology, Associate Professor, Head of Department of Foreign Languages for Natural Sciences, V. I. Vernadskyi Taviya National University
- TETIANA BURENKO** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Germanic Philology, A. S. Makarenko Sumy State Pedagogic University
- ANNA ERLIKHMAN** Post-graduate student of Department of English Philology, Vasyl' Stefanyk Prykarpats'kyi National University
- VOLODYMYR KALIUSŤENKO** Doctor of Philology, Professor, Head of Department of Germanic Philology, Dean of Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University
- SVITLANA KREMZIKOVA** Doctor of Philology, Head of Department of Romance Languages, Donetsk National University
- YAROSLAV MELNYK** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of General and Germanic Linguistics, Vasyl' Stefanyk Prykarpats'kyi National University
- NATALIYA PAVLYUK** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Translation Studies, Donetsk National University
- SERGII POTAPENKO** Doctor of Philology, Professor, Head of Department of English Philology, Mykola Gogol Nizhyn State University
- IGOR PROTSENKO** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Romance Languages, Donetsk National University
- MYKHAILO SENIV** Doctor of Philology, Professor, Head of Department of World Literature and Classical Philology, Donetsk National University
- OLEG SIDOROV** Candidate of Philology, Associate Professor of Department of English Philology, Donetsk National University

- OKSANA TIKHONOVA*** Assistant Professor of Department of Foreign Philology,
Kramatorsk Economic-Humanities Institute
- ALLA UDYNSKA*** Candidate of Philology, Associate Professor of Department
of Translation Studies, Donetsk National University
- OLEG KHARHENKO*** Candidate of Philology, Associate Professor, Head of
Department of Translation Studies, Interregional
Academy of Human Resources Management
- ALLA SHARADCHENKO*** Candidate of Philology, Lecturer of Department of
English for Hydrography and Maritime Radio
Connection, Odessa National Maritime Academy

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ У ЖУРНАЛІ

STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:

ІНОЗЕМНІ МОВИ. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Журнал “Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання” видається факультетом іноземних мов Донецького національного університету тричі на рік.

У журналі публікуються статті, оглядові статті, рецензії й відгуки на книги та дисертаційні дослідження, повідомлення та інформаційні матеріали з усіх аспектів світових мов і літератур, а також прикладної лінгвістики. Запрошуємо надсилати публікації за наступними лінгвістичними напрямками:

- | | |
|----------------------------|---------------------------------|
| 1. Фонетика / фонологія | 11. Антропологічна лінгвістика |
| 2. Морфологія | 12. Соціолінгвістика |
| 3. Синтаксис | 13. Когнітивна лінгвістика |
| 4. Семантика | 14. Психолінгвістика |
| 5. Типологічні дослідження | 15. Ономастика |
| 6. Прагматика | 16. Контрастивна лінгвістика |
| 7. Історична лінгвістика | 17. Мовна варіативність / зміни |
| 8. Стилїстика | 18. Методика викладання |
| 9. Переклад | 19. Інше (будь ласка, уточніть) |
| 10. Вивчення дискурсу | |

Мови видання – українська, російська, англійська, німецька, французька, іспанська. У запропонованих до публікації наукових статтях автор має обґрунтувати актуальність теми, чітко сформулювати мету та завдання дослідження, навести наукову аргументацію, узагальнення та висновки, що становлять інтерес своєю новизною, науковою та практичною значущістю.

Вимоги до оформлення рукопису

1. Обсяг статті – 10-12 сторінок.

2. Чітко роздрукований, ретельно вичитаний і підписаний автором оригінал в одному примірнику із рецензією доктора чи кандидата наук за фахом, завіреною підписом і печаткою установи, в якій працює рецензент (для авторів, які не мають вченого ступеня), надсилається на адресу, електронна версія статті – на електронну адресу редакційної колегії.

Формат сторінки – А 4, через 1,5 інтервалу, розмір літер основного тексту статті – 12, шрифт – Times New Roman. Поля сторінки дзеркальні: верхнє – 20 мм, нижнє – 25, ліве – 30, праве – 20 мм. Абзацний відступ становить 10 мм. Слід чітко диференціювати тире (–) й дефіс (-).

Назву статті друкують без абзаца, жирним прямим шрифтом (розмір 14).

Ініціали та прізвище автора (авторів) друкуються перед назвою статті жирним прямим шрифтом (розмір 12). У дужках зазначають місто (жирним прямим шрифтом (розмір 12)).

Зразок:

© 2009 Н. А. Луценко
(г. Донецьк)

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ (VIII)

3. Після назви статті друкують анотації трьома мовами (українською, російською (3-4 речення), англійською (**близько 0,5 стор.**)), із зазначенням прізвища та ініціалів автора (авторів) і назви статті (розмір 10, курсив, через 1 інтервал).

4. Ключові слова статті (крім передових статей) друкуються курсивом окремим рядком після анотацій, перед текстом самої статті (розмір 12, курсив).

5. Назви таблиць друкують нежирним курсивом, відступаючи від попереднього тексту і самої таблиці. Таблицю в тексті розміщують після абзацу, у якому на неї посилаються, або на наступній сторінці після посилання.

6. У Списку літератури (друкується зразу ж після тексту статті) кожне джерело друкується з абзацу, в алфавітному порядку, нумерується, спочатку українською чи російською мовами, наприкінці – іноземною). Список літератури слід оформити із дотриманням стандартів ВАК України (див. “Приклади

оформлення бібліографічного опису у списку джерел...”, “Бюлетень ВАК України”, № 3, 2008; № 5, 2009 або на сайті http://www.ukrbook.net/bib_zap.htm#el_vyd), напр.:

1. *Безпояско О. К.* Граматика української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Горденська, В. М. Русанівський. — К. : Либідь, 1993. — 304 с.

2. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Зарубежная лингвистика. II. — М. : Прогресс, 2002. — С. 229–253.

3. *Исследования по русской терминологии* / [отв. ред. В. П. Даниленко]. — СПб. : Наука, 1998. — 420 с.

7. Посилання в тексті статті на джерела подаються в квадратних дужках, наприклад: [5; 11–15]; при цитуванні зазначаються сторінки, наприклад: [2, с. 5].

8. Приклади в текстах статей друкуються курсивом (без виділення жирним), їх переклад у лапках: *coeur* ‘серце’, *âme* ‘душа’.

Матеріали надсилаються на адресу:

Донецький національний університет

Факультет іноземних мов

Кафедра англійської філології

Бессонова Ольга Леонідівна

вул. Університетська, 24

83001 Донецьк

тел. +38 (062) 345-72-59, тел. / факс +38 (062) 335-03-98

e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua; srg-journal@yandex.ru

**ТРЕБОВАНИЯ К ПУБЛИКАЦИИ В ЖУРНАЛЕ
STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ. ЗАРУБЕЖНАЯ ЛИТЕРАТУРА. МЕТОДИКА
ПРЕПОДАВАНИЯ.**

Журнал “Studia Germanica et Romanica: Иностранные языки. Зарубежная литература. Методика преподавания” издается факультетом иностранных языков Донецкого национального университета три раза в год.

В журнале публикуются статьи, обзорные статьи, рецензии и отзывы на книги и диссертационные исследования, объявления и информационные материалы по всем аспектам мировых языков и литератур, а также прикладной лингвистики. Приглашаем присылать публикации по следующим лингвистическим направлениям:

- | | |
|--------------------------------|--|
| 1. Фонетика / фонология | 11. Антропологическая лингвистика |
| 2. Морфология | 12. Социолингвистика |
| 3. Синтаксис | 13. Когнитивная лингвистика |
| 4. Семантика | 14. Психолингвистика |
| 5. Типологические исследования | 15. Ономастика |
| 6. Прагматика | 16. Контрастивная лингвистика |
| 7. Историческая лингвистика | 17. Языковая вариативность / изменения |
| 8. Стилистика | 18. Методика преподавания |
| 9. Перевод | 19. Другое (пожалуйста, уточните) |
| 10. Изучение дискурса | |

Языки издания – украинский, русский, английский, немецкий, французский, испанский. В предложенных к публикации научных статьях автор должен обосновать актуальность темы, четко сформулировать цель и задачи исследования, привести научную аргументацию, обобщения и выводы, которые представляют интерес своей новизной, научностью и практическим значением.

Требования к оформлению рукописи

1. Объем статьи – 10-12 страниц.

2. Четко распечатанный, тщательно вычитанный и подписанный автором оригинал в одном экземпляре с рецензией доктора или кандидата наук по специальности, заверенной подписью и печатью организации, в которой работает рецензент (для авторов, которые не имеют ученой степени), посылается по адресу, электронная версия статьи – по электронному адресу редакционной коллегии.

Формат страницы – А 4, через 1,5 интервал, размер букв основного текста статьи – 12, шрифт – Times New Roman. Поля страницы зеркальные: верхнее – 20 мм, нижнее – 25, левое – 30, правое – 20 мм. Отступ абзаца составляет 10 мм. Следует четко дифференцировать тире (–) и дефис (-).

Название статьи печатают без абзаца, **жирным прямым шрифтом** (размер 14).

Инициалы и фамилия автора (авторов) печатаются перед названием статьи **жирным прямым шрифтом** (размер 12). В скобках указывают город (**жирным прямым шрифтом** (размер 12)).

Пример:

© 2009 Н. А. Луценко
(г. Донецк)

ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ (VIII)

3. После названия статьи печатаются аннотации на трех языках (украинском, русском (3-4 предложения), английском (**приблизительно 0,5 стр.**), с указанием фамилии и инициалов автора (авторов) и названия статьи (размер 10, курсив, через 1 интервал).

4. Ключевые слова статьи (кроме передовых статей) печатаются курсивом на отдельной строке после аннотаций, перед текстом самой статьи (размер 12, курсив).

5. Названия таблиц печатают нежирным курсивом, отступая от предыдущего текста и самой таблицы. Таблицу в тексте помещают после абзаца, в котором на нее ссылаются, или на следующей странице после ссылки.

6. В Списке литературы (печатається сразу же после текста статьи) каждый источник печатается с абзаца, в алфавитном порядке, нумерується, сначала на украинском или русском языке, в конце – на иностранном). Список литературы следует оформлять согласно стандартам ВАК Украины (см. “Об оформлении библиографического описания в списке источников...”, “Бюллетень ВАК Украины”, № 3, 2008; № 5, 2009 или на сайте http://www.ukrbook.net/bib_zap.htm#el_vyd), напр.:

1. *Безпояско О. К.* Граматика української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. — К. : Либідь, 1993. — 304 с.

2. *Серль Дж. Р.* Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Зарубежная лингвистика. II. — М. : Прогресс, 2002. — С. 229–253.

3. *Исследования по русской терминологии* / [отв. ред. В. П. Даниленко]. — СПб. : Наука, 1998. — 420 с.

7. Ссылки в тексте статьи на источники подаются в квадратных скобках, например: [5; 11–15]; при цитировании указываются страницы, например: [2, с. 5].

8. Примеры в текстах статей печатаются курсивом (без выделения жирным), их перевод в кавычках: *coeur* ‘сердце’, *âme* ‘душа’.

Материалы посылаются по адресу:

Донецкий национальный университет

Факультет иностранных языков

Кафедра английской филологии

Бессонова Ольга Леонидовна

ул. Университетская, 24

83001 Донецк

тел. +38 (062) 345-72-59, тел. / факс +38 (062) 335-03-98

e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua; srg-journal@yandex.ru

LINGUISTIC JOURNAL
STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
FOREIGN LANGUAGES, WORLD LITERATURE, METHODS OF TEACHING
SUBMISSION INFORMATION

(1) The scholarly journal *Studia Germanica et Romanica: Foreign Languages, World Literature, Methods of Teaching* published three times a year at the Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Ukraine carries articles, survey articles, books and theses reviews and informational notes on all aspects of world languages and literatures as well as applied linguistics. Contributions are invited on the mainstream linguistic studies and secondary subfields of linguistics from the list below:

- | | |
|---------------------------------|---------------------------------|
| 1. Phonetics / Phonology | 12. Sociolinguistics |
| 2. Morphology | 13. Cognitive Linguistics |
| 3. Syntax | 14. Psycholinguistics |
| 4. Semantics | 15. Onomastics |
| 5. Typological Studies | 16. Contrastive Linguistics |
| 6. Pragmatics | 17. Language Variation / Change |
| 7. Historical Linguistics | 18. Language Teaching |
| 8. Stylistics | 19. L1 Language Acquisition |
| 9. Translation | 20. L2 Language Acquisition |
| 10. Discourse Analysis | 21. Other (please specify) |
| 11. Anthropological Linguistics | |

(2) Contributions from all countries are invited. The language of publication may be English, Spanish, German, French, Russian or Ukrainian. No restrictions are placed on the subject or method of contributions submitted.

(3) Papers for submission should be sent to:

Professor Olga L. Bessonova, Doctor of Philology, Head of English Philology Department, Faculty of Foreign Languages, Donetsk National University, Universytetska St., 24, 83001 Donetsk, Ukraine; tel. +38 062 345 72 59; tel. / fax +38 062 335 03 98; e-mail: fim.fcl@donnu.edu.ua; srg-journal@yandex.ru

SUBMISSION GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

(1) Submissions do not normally exceed 10-12 pages (line spacing: 1.5) including abstracts, quotations, tables, graphs, diagrams, figures, references.

(2) Margins: upper and right – 20mm, lower and left – 30mm. The first line of every new paragraph is indented (10mm). Body text: Times New Roman, 12pt.

(3) Authors' initials and surnames typed in bold (size 12pt) in the upper right corner precede the title of an article. Then come the name of the country and that of the town (city) in brackets (size 12pt). A centred title of the paper is typed in capitals in bold (size 12pt) as in the sample below:

© 2009 G. V. Ivanov
(Russia, Moscow)

**SEMANTIC CLASSIFICATION OF MIDDLE ENGLISH
POSSESSIVE VERBS**

(4) An abstract in English follows the title of a paper and includes approximately half a page (size 10 pt). It is followed by a set of key words in italics.

(5) Examples of language material (words, phrases, sentences) are typed in italics, e.g. *crown, bedecken, a fair-weather friend*.

(6) Table titles are numbered throughout the paper and typed in italics using extra line spacing to mark them from the text of the paper and the body of the tables.

(7) In-text citations and quotations include the number(s) corresponding to the works in the REFERENCES (a) and – if relevant – page number(s) (b), e.g. a) [5; 11–15]; b) [2, p. 5].

(8) Submissions are supplied with REFERENCES (works referred to in the body of a paper) which immediately follow the text and are arranged in the alphabetical order on separate lines. The heading

REFERENCES is in capitals and centred, e.g.

1. *Taylor J. R.* Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory / J. R. Taylor. — Oxford : Oxford University Press, 1989. — 356 p.

2. *Polenz P. von.* Geschichte der deutschen Sprache / Peter von Polenz. — [9. überarb. Aufl.]. — Berlin; New York : Walter de Gruyter, 1978. — 226 S. — (Sammlung Götschen; Bd. 2206).

(9) The author(s) of a submission are requested to provide 50-words contact details including their full names, degree, position, current employment place, telephones and e-mail address. This information should be provided in a separate file.

(10) Contributions are reviewed by at least two experts in the field and regardless of their length will be held to the same standards of technical and presentation quality. The journal is not responsible for returning papers that have been sent.

(11) Authors are requested to follow the ethical guidelines for research set forth by their academic institutions.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

STUDIA GERMANICA ET ROMANICA:
ІНОЗЕМНІ МОВИ. ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА.
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Том 9 № 1 (25) 2012

Мова видання: українська, російська, англійська та ін.

Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

Редакція рукописів не рецензує, не повертає і не листується ні з авторами,
ні з читачами.

Відповідальний секретар – *О. С. Найдюнова*

Переклад англійською мовою заголовків і анотацій – *С. М. Кришталь, канд.
філол. наук, доц.*

Комп'ютерна верстка *О. О. Гриньова*